

26854

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI

7083

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BÖLGESİ
PROJESİ'NİN GELİŞİMİ VE ÜYE ÜLKELERİN
TÜRKİYE İLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN : FATMA BAYRAKTAR TAŞTEKİL

İSTANBUL - ARALIK 1993

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Her Hakkı Saklıdır.
Kitabın Ve Yazarının Tam Adı Belirtilmeden
Kaynak Olarak Kullanılamaz.

Fatma Bayraktar Taştıkil

Ö N S Ö Z

Dünyanın iki büyük gücünden biri olan Sovyetler Birliği'nde 1985 yılında başlatılan yeniden yapılanma hareketleri 1990'lı yıllara gelindiğinde eski yapıyı tümüyle çözmüş ve yepyeni bir oluşumun sancılı ilk dönemleri yaşanmaya başlanmıştıdır.

Büyük Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni bağımsız ülkeler piyasa ekonomisine geçiş çabaları ile kıvrılırken Türkiye için çok önemli ve tarihi sayılabilecek bir fırsat ortaya çıkmıştır. Türkiye'de kaynak bulan sözkonusu ülkeler arasında bölgesel bir ekonomik birlik kurabilme düşüncesi, 25 Haziran 1992'de 11 ülkenin katılımıyla imzalanan anlaşmaya göre "KEİB" adıyla yaşam bulmuştur. Projede aslen, üye ülkeler arasında var olan geleneksel bağlardan ve coğrafi yakınlıktan yararlanmak suretiyle taraflar arasında uyumlu bir ekonomik birlik kurulması hedeflenmiştir.

KEİB projesi, düşüncede, çok olumlu bir gelecek vaat etmekle birlikte, uygulamada, üye ülkelerden bazıları arasındaki tarihten kopup gelen sürtüşmeler nedeniyle kuruluşunun üzerinden 1.5 yıl geçmesine rağmen istenmeyecek aksaklıklar yaşa maktadır. Rusya'da politik açıdan bir türlü tam bir istikrar sağlanamaması; Rusya'nın bağımsızlığını

kazanan cumhuriyetleri kendine bağlama çabaları, yeni ülke -
lerin zengin kaynakları nedeniyle sürekli bir Rus tehdidi
yaşamaları, buna bağlanabilecek ve artık gelenekselleşmiş
olan Azeri - Ermeni çekişmesi; diğer ülkelerde yaşanan sü -
rekli ekonomik gerilemelerin getirdiği güvensiz ve belir -
siz ortam; Türkiye dışındakilerin adeta kendi problemlerin -
den bıkmış bir tavırla yakın zamanda çok ilgisiz bir tavır
takınmaları gibi çok sayıda olumsuz olgu; sözkonusu proje -
nin geleceği hakkında umutsuzluk rüzgarları estirmektedir.

Bu noktada anlaşmanın çok verimli ekonomik potansiyel -
ler ihtiva ettiği unutulmamalıdır. Türkiye de fikir kaynağı
olduğu bu projenin, işlerlik kazanması için mevcut donuk
tavrından kurtulup, kıvrak politik girişimlerle, anlaşmanın
her alanda hayata geçirilmesi için liderlik etmelidir.

Yeni olan her olay muhakkak " tecrübesizlik " olarak
görülebilecek izler taşır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği yep -
yeni bir bütünleşmedir. Bu " yenilik " ten kaynaklanan ,
" kaynak yetersizliği " sorunu çalışma boyunca ilerlemeyi
alabildiğince güç kılmıştır. Buna dayalı olarak ilerleyen
sayfalarda, mümkün olduğunca ilk kaynaklara başvurulduğu, bu
kaynaklar arasında günlük ekonomi gazetelerinde yer alan il -
gili makalelerin de bulunduğu görülecektir. Bu da, mevcut bü -
tün kaynakların değerlendirilmeye çalışıldığıının göstergesi -
dir.

Bu çalışma ile ilgili olarak; yapıyı oluşturmamda, ka -
rışık olan düşüncelerimi belirgin başlıklar olarak yoğunlaş -
tırmamda ve gerekli düzeltmeleri yapmamda bana sürekli des -
teğini veren tez danışmanım, değerli hocam Erişah Abdurra -
himoğlu'na öncelikle teşekkür ederim. Konu seçiminde ve kay -
naklara ulaşmamda yol gösteren sayın hocam Nazım Ekren'e ;
araştırmalarım boyunca yardımlarını esirgemeyen DEİK ; Tür -
kiye Sınai Kalkınma Bankası ve İstanbul Üniversitesi İktisat
Fakültesi Kütüphanesi çalışanlarına, gazeteleri taramamda
her türlü kolaylığı gösteren Enstitü Kütüphanemizde görevli
olan sevgili Necla Şimşek'e teşekkür ederim.

Tezimin araştırma ve yazma sürecinde iken bütün sıkın -
tılarımı paylaşan anneme, kızkardeşime ve babama; yazımını
ve çoğaltılmasını gerçekleştiren eşime çokça şükran borçlu -
yum. En son olarak da gerek dünyaya gelmeden önce, gerekse
doğduktan sonra tezimin oluşumunun her aşamasında benimle
olan, temel ihtiyaçları dışında benden hiçbir beklentisi ol -
mayan, kısaca bana alabildiğine rahatlık sağlayan çok sevgi -
li minik bebeğim, kızım Sılagün'e çok teşekkür ederim.

Fatma Bayraktar

28 Aralık 1993

Sarıyer

K I S A L T M A L A R

=====

Türkçe Kısaltmalar

1 - ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
2 - A.C.	:	Azerbaycan Cumhuriyeti
3 - A.g.b.	:	Adı geçen bülten
4 - A.g.e.	:	Adı geçen eser
5 - A.g.g.	:	Adı geçen gazete
6 - A.g.k.	:	Adı geçen kaynak / kitap
7 - A.S.S.C.	:	Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
8 - AT	:	Avrupa Topluluğu
9 - B	:	Baskı
10 - BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
11 - Bkz.	:	Bakınız
12 - C	:	Cilt
13 - DEİK	:	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
14 - DiE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
15 - DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
16 - Dr	:	Drahmi
17 - GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
18 - GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

19 -	iTO	:	istanbul Ticaret Odası
20 -	KEi	:	Karadeniz Ekonomik işbirliği
21 -	KEiB	:	Karadeniz Ekonomik işbirliği Bölgesi
22 -	KEiP	:	Karadeniz Ekonomik işbirliği Projesi
23 -	Lk	:	Lek
24 -	Lv	:	Leva
25 -	NMÜ	:	Net Maddi Ürün
26 -	Rb	:	Ruble
27 -	s	:	Sayfa
28 -	S	:	Sayı
29 -	ss	:	Sayfalar arası
30 -	S.S.C.B	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
31 -	T.	:	Türkiye
32 -	TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
33 -	T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
34 -	TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
35 -	TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
36 -	TÜSiAD	:	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
37 -	Y.	:	Yıl
38 -	\$	:	Dolar

ingilizce Kisaltmalar

---

39 -	BSEC	:	Black Sea Economic Cooperation
40 -	CMEA	:	Council For Mutual Economic Assistance
41 -	EBRD	:	European Bank For Reconstruction And Development
42 -	EC	:	European Community
43 -	EFTA	:	European Free Trade Association
44 -	EIU	:	Economic Intelligence Unit
45 -	GATT	:	General Agreement For Trade And Tariffs
46 -	GDP	:	Gross Domestic Product
47 -	GNP	:	Gross National Product
48 -	IMF	:	International Monetary Fund
49 -	JV	:	Joint Venture
50 -	NMP	:	Net Material Product
51 -	OECD	:	Organization For Economic Cooperation And Development
52 -	USSR	:	Union Soviet Socialist Republics
53 -	VAT	:	Value Added Tax

İ Ç İ N D E K İ L E R

=====

- Giriş	i
---------------	---

1. BÖLÜM

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BÖLGESİ PROJESİ

1.1	Doğuşu	2
1.2	Gelişimi ve Kuruluşu	4
1.3	Amacı, Ekonomik ve Politik Yararları	11
1.4	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Deklerasyonu	16
1.5	KEİ Anlaşmasına Katılmak İsteyen Ülkeler	20
1.6	Ülkelerin Uluslararası Ekonomik Enteg- rasyona Yönelme Nedenleri Bağlamında KEİB'in Değerlendirilmesi	22
1.7	KEİ'nin Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar ve Başarıya Ulaşmak İçin Gerekli Ko- şullar	25

2. BÖLÜM

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİNE ÜYE ÜLKELER

2.1	Üye Ülkelerin Genel özellikleri	31
2.2	Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne	
	Üye Olan Ülkeler	33
2.2.1	Arnavutluk	34
	2.2.1.1 Temel Göstergeler	34
	2.2.1.2 Siyasi Durum	35
	2.2.1.3 Ekonomik Durum	37
	2.2.1.3.1 Mali Yapı	42
	2.2.1.3.2 Finansal	
	Hareketler	50
	2.2.1.3.3 Dış Ticaret ve	
	ödemeler	51
	2.2.1.4 Değerlendirme	52
2.2.2	Azerbaycan	54
	2.2.2.1 Temel Göstergeler	54
	2.2.2.1.1 Nahçıvan	54
	2.2.2.1.2 Karabağ	55
	2.2.2.2 Siyasi Durum	55
	2.2.2.3 Ekonomik Durum	56

2.2.2.3.1	Mali Yapı	56
2.2.2.3.2	Finansal Hareketler	64
2.2.2.3.3	Dış Ticaret	65
2.2.2.3.3.1	Dış ilişkilerle ilgili Düzenlemeler	68
2.2.2.3.3.2	Ortak Girişim (Joint Venture)	68
2.2.2.3.4	Yasal Gelişmeler	69
2.2.2.3.4.1	özelleştirme ...	71
2.2.3	Bulgaristan	73
2.2.3.1	Temel Göstergeler	73
2.2.3.2	Siyasi Durum	74
2.2.3.3	Ekonomik Durum	75
2.2.3.3.1	Mali Yapı	75
2.2.3.3.1.1	Vergilen - dirme Şe - killeri ..	79
2.2.3.3.2	Finansal Hareketler	80
2.2.3.3.3	Dış Ticaret	81
2.2.4	Ermenistan	85
2.2.4.1	Temel Göstergeler	85
2.2.4.2	Siyasi Durum	85

2.2.4.3	Ekonomik Durum	87
2.2.4.3.1	Mali Yapı	87
2.2.4.3.2	Finansal Hareketler	91
2.2.4.3.3	Dış Ticaret	92
2.2.5	Gürcistan	94
2.2.5.1	Temel Göstergeler	94
2.2.5.2	Siyasi Durum	94
2.2.5.3	Ekonomik Durum	95
2.2.5.3.1	Mali Yapı	95
2.2.5.3.2	Finansal Hareketler	99
2.2.5.3.3	Dış Ticaret	100
2.2.6	Moldava	104
2.2.6.1	Temel Göstergeler	104
2.2.6.2	Siyasi Durum	105
2.2.6.3	Ekonomik Durum	107
2.2.6.3.1	Mali Yapı	108
2.2.6.3.2	Finansal Hareketler	109
2.2.6.3.3	Dış Ticare	111
2.2.7	Romanya	113
2.2.7.1	Temel Göstergeler	113
2.2.7.2	Siyasi Durum	114
2.2.7.3	Ekonomik Durum	115

2.2.7.3.1	Mali Yapı	116
2.2.7.3.2	Dış Ticaret	118
2.2.8	Rusya	122
2.2.8.1	Temel Göstergeler	122
2.2.8.2	Siyasi Durum	123
2.2.8.3	Ekonomik Durum	124
2.2.8.3.1	Mali Yapı	125
2.2.8.3.2	Finansal Hareketler	129
2.2.8.3.3	Dış Ticaret	131
2.2.8.3.3.1	Ortak Girişim (Joint Venture)..	132
2.2.8.3.4	Özelleştirme	133
2.2.9	Türkiye	135
2.2.9.1	Temel Göstergeler	135
2.2.9.2	Siyasi Durum	135
2.2.9.3	Ekonomik Durum	137
2.2.9.3.1	Mali Yapı	137
2.2.9.3.2	Dış Ticaret	142
2.2.10	Ukrayna	147
2.2.10.1	Temel Göstergeler	147

2.2.10.2	Siyasi Durum	147
2.2.10.3	Ekonomik Durum	148
2.2.10.3.1	Mali Yapı	148
2.2.10.3.2	Dış Ticaret	152
2.2.11	Yunanistan	155
2.2.11.1	Temel Göstergeler	155
2.2.11.2	Siyasi Durum	155
2.2.11.3	Ekonomik Durum	156
2.2.11.3.1	Mali Yapı	156
2.2.11.3.2	Finansal Hareketler	161
2.2.11.3.3	Dış Ticaret	162

3. BÖLÜM

TÜRKİYE İLE BAZI KEİB ÜYESİ ÜLKELER ARASINDAKİ İLİŞKİLER, KEİB'İN BAŞARISINA VE GELECEĞİNE İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

3.1	Türkiye - Arnavutluk	166
3.2	Türkiye - Azerbaycan	170
3.2.1	ihracat - ithalat	170
3.2.2	Petrol	171
3.2.3	Takas (Barter) Ticareti	174
3.2.4	Nahçıvan özerk Cumhuriyeti için Eximbank Kredisi	175
3.2.5	Sınır Ticareti	176
3.2.6	Türkiye - Azerbaycan Arasında imzalanmış Anlaşmalar	176
3.3	Türkiye - Bulgaristan	178
3.4	Türkiye - Romanya	181
3.4.1	Türkiye - Romanya Ekonomik ilişkileri	182
3.4.2	Türkiye - Romanya Arasında Muhtemel işbirliği Anlaşmaları	183
3.4.3	iki ülkenin ilişkilerinin Değer- lendirilmesi	183

3.5	Türkiye - Rusya	185
3.5.1	Türk - Rus Doğalgaz Anlaşması	186
3.5.2	Ortak Yatırımlar (Joint Ventures)	187
3.5.3	1991 Sonrasında Türk - Sovyet ilişkileri	187
3.5.4	Türkiye - Rusya Arasındaki Ekonomik işbirliğine ilişkin öneriler	188
3.6	Türkiye - Ukrayna	192
3.6.1	Türkiye - Ukrayna Dış Ticareti	192
3.6.2	Türkiye - Ukrayna işbirliğinin Muhtemel Boyutları	194
3.6.3	Ukrayna Petrol ve Gaz Endüstrisinde Muhtemel işbirliği Olanakları	196
3.6.4	Kırım özerk Cumhuriyeti ve Türkiye - Kırım işbirliği Olanakları	198
3.7	Türkiye - Yunanistan	200
3.8	KEİB'in Başarısına ve Geleceğine ilişkin Genel Bir Değerlendirme	201

-	Sonuç	208
-	Kaynakça	216
-	EK : Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması Deklerasyonu Tam Metni	224
-	B S E C Summary	230
-	Preface	231
-	Part One	232
-	Part Two	236
-	Part Three	267
-	The Result	273
-	Summit Declaration On B S E C	274

T A B L O L A R   L i S T E S i
=====

Arnavutluk

Ekonomik Göstergeler (1988 - 1992)	37
NMÜ (1989)	38
ihraç ve ithal Malları Kompozisyonu (1989)	39
ihracat ve ithalatın Ükelere Göre Dağılımı (1990)	40
Büyüme (1989, 1990)	43 - 44
NMÜ'nün Yapısı (1938 - 1989)	45
Bütçe (1950 - 1989)	48 - 49
Kişi Başına Perakende Satışlar (1950 - 1989)	50

Azerbaycan

Ekonomik Göstergeler (1988 - 1992)	57
1991 NMÜ'nün Kaynakları ve Bileşkeleri	58
Bütçe (1987 - 1989)	60 - 63
ihracat ve ithalat Kalemleri (1991)	65
ihracat ve ithalat Ükeleri (1990)	66
Dış Ticaret (1990)	66 - 67
Cumhuriyetlerarası Ticaret (1990)	67

Bulgaristan

Ekonomik Göstergeler (1988 - 1992)	76
NMÜ'nün Sektörel Dağılımı (1965 - 1990)	77
Bütçe (1986 - 1990)	79
ihracat ve ithalat Kalemleri (1992)	82
Dış Ticaret (1986 - 1990)	83

Ermenistan

Ekonomik Göstergeler (1989 - 1992)	87
NMÜ Kaynakları ve Bileşkeleri (1991)	88
NMÜ Büyümesi (1988 - 1991)	88 - 89
Bütçe (1990 - 1991)	90 - 91
Dış Ticaret (1988 - 1990)	92
Temel ihracat ve ithalat Alanları (1990)	93
Başlıca ihracat ve ithalat Ülkeleri (1990)	93

Gürcistan

NMÜ Sektörel Reel Büyümesi (1988 - 1991)	96
Ekonomik Göstergeler (1989 - 1991)	96
NMÜ Kaynakları ve Bileşkeleri (1991)	97
Bütçe (1989 - 1990)	98
Para ve Kredi (1989 - 1991)	99
Dış Ticaret (1988 - 1990)	101

Sektörel ihracat ve ithalat (1990)	101 - 102
ihracat ve ithalat Ülkeleri (1990)	102

Moldava

Ekonomik Göstergeler (1989 - 1991)	107
NMÜ Kaynakları ve Bileşkeleri (1990)	108
Sektörel ihracat ve ithalat (1990)	111
ihracat ve ithalat Ülkeleri (1990)	111

Romanya

Ekonomik Göstergeler (1989 - 1991)	116
GSYİH Kaynakları ve Bileşkeleri (1990)	116 - 117
ihracat ve ithal Ürünleri (1989)	119
ihracat ve ithalat Ülkeleri (1991)	119

Rusya

Gayri Safi Endüstriyel Üretim (1988 - 1991)	126
Enflasyon Göstergeleri (1989 - 1991)	127
Toplam Dış Ticaret (1988 - 1990)	131

Türkiye

GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları (1989 - 1992)	137
Kişi Başına Düşen GSMH (1989 - 1991)	138

Kaynaklar - Harcamalar Dengesi (1991 - 1992)	138
TCMB Para Programı (1992)	140
Enflasyon Göstergeleri (1990 - 1992)	141
Ülkelere Göre ihracatın Dağılımı (1991 - 1992)	143
Ülkelere Göre ithalatın Dağılımı (1991 - 1992)	144
ithalat ve ihracatın Mallar itibarıyla Dağılımı (1991 - 1992)	144
Ülkeler itibarıyla Yabancı Sermaye (1990 - 1991)	145
Yabancı Sermaye izinlerinin Sektörel Dağılımı (1990 - 1991)	145
Ukrayna -----	
Ekonomik Göstergeler (1989 - 1991)	149
NMÜ Kaynakları ve Bileşikleri (1991)	149
Ukrayna Bütçesi (1990 - 1992)	151
Temel ihraç ve ithal ürünleri (1990)	152
Temel ihraç ve ithal ülkeleri (1990)	153
Yunanistan -----	
Ekonomik Göstergeler (1990 - 1992)	157
GSYİH Kaynakları ve Bileşikleri (1991)	157 - 158
Yıllık Enflasyon Ortalaması (1989 - 1991)	159
Merkezi Hükümet Gelir ve Harcamaları (1989 - 1990)	160

Merkezi Hükümet Borçlanmaları (1987 - 1989)	160
Dış Ticaret (1988 - 1990)	163
ihracat ve ithalat Alanları (1991)	163
Başlıca ihrac ve ithal Ülkeleri (1991)	164
Türkiye - Arnavutluk Dış Ticareti (1987 - 1991)	168
Türkiye - Azerbaycan Dış Ticareti (1992)	170
Mal Gruplarına Göre Azerbaycan'ın	
Türkiye'ye ihracatı	170
Mal Gruplarına Göre Türkiye'nin	
Azerbaycan'a ihracatı	171
Türkiye'nin Bulgaristan ile	
Dış Ticareti (1985 - 1992)	178
Türkiye'nin Romanya ile Dış	
Ticareti (1987 - 1992)	181
Türkiye'nin Rusya ile Dış	
Ticareti (1989 - 1992)	185
Türkiye'nin Doğal Gaz Karşılığında	
ihrac Edeceği Mallar (1991)	186
Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı (1992)	193
Türkiye'nin Ukrayna'dan ithalatı	194
Türkiye'nin Yunanistan ile	
Dış Ticareti (1989 - 1992)	200

G i R i Ő

Dünya, oluşumunun başlangıcından bu yana , kendi tarihi olarak yazılacak şekilde çok sayıda önemli olaylar geçirmiş ve bu olaylar belirgin dönemler olarak " dünya tarihi " ne kaydedilmiştir. 20yy. dönemi gözönüne alındığında - ki içinde yaşadığımız zaman bu yüzyılın bir kesitini kapsar - özellikle II. Dünya Savaşı'ından sonra dünyanın siyasi yapısının komünizm ile kapitalizmin paylaşımından oluştuğu görülecek - tir.

Bu yapı 1980'li yıllara yani yüzyılın sonlarına gelindiğinde değişimlere uğramaya başlamıştır. Başlangıçta bu değişimler sanayi ve teknoloji toplumlarının, bilgiyi öne çıkaran toplumlar haline gelmeye başlamaları şeklinde olmuştur. 1990'lara yaklaşırken, o zamana kadar, siyasi güç açısından dünyanın yarısı anlamına gelebilecek Sovyetler Birliği ve bunun uydusu durumunda olan Doğu Avrupa ülkeleri politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda köklü değişiklikler yaşamaya başlamışlardır. Tüm dünyada bilgiye dayalı hareketlenmeler doğrultusunda insan unsuru çok güçlü bir biçimde öne çıktıkça " Doğu Bloku " tabir edilen sözkonusu ülkeler, siyasi alanda çoğulcu demokrasiyi, ekonomik alanda serbest piyasa ekonomisini benimseme eğilimine girmişlerdir. Bu gidiş dünyada et -

kinliğini gittikçe arttıran " Globalleşme " hareketine dayana -
caktır.

Nitekim 1985'ten sonra Sovyetler Birliği'nde hayat bulan
Gorbaçov Reformları (Dışa Açılma Eylemleri) önce Doğu Avru -
pa ülkelerinin tam bir bağımsızlığa kavuşmaları, ardından da
Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerin tek tek ege -
menliklerini ilan etmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu noktada
artık bölgeselleşme ile sonraki basamak olarak da küreselleş -
me hareketleri önem kazanmıştır.

Dağılan ülkelerin, ortak faaliyette bulunmanın getirece -
ği avantajlara ihtiyaçları vardır. Bu ülkelerin geleceklerin -
de politik ve ekonomik belirsizlikler sözkonusudur. Kendi si -
yasi sorunlarını halletmeleri gereğinin yanında ekonomik bil -
gisizlik ve yetersizlik konularının üstesinden gelmeleri ge -
rekmektedir.

Sözkonusu ülkelerin hemen hepsi hammadde açısından zen -
gin olmakla beraber, teknolojik ve enformatik alanlarda yok -
suldurlar. Merkezi yönetimin koruyuculuğuna ve düzenine alış -
mış yeni bağımsız ülkeler en basit tüketim ihtiyaçlarını bile
karşılamaktan acizdirler. Bütün bu olaylara bağlı olarak Tür -
kiye, çevresindeki yaklaşık 350 milyon kişilik dev bir pazar
potansiyeli ile çok önemli bir coğrafi konuma gelmiştir. Şöy -
le ki, 1990'da Türkiye'de ortaya çıkan Karadeniz'e sahili bu -
lunan ülkeler arasında bir ekonomik işbirliği kurulması fik -

ri,25 Haziran 1992'de istanbul'da altısı eski Sovyetler Birliği'nin cumhuriyetleri olan 11 ¼lke arasında imzalanan anlaşma ile hayata geçirilmiştir. Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği adını alan anlaşmaya göre, bölgede barış ve istikrar içinde üye ¼lkeler arasındaki işbirliğini geliştirmek ve böylece bir refah toplumu oluşturmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, yaşamının henüz çok başlarında olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi, Türkiye için pek çok açıdan çok önemli olması nedeniyle ele alınmıştır. Konu 3. bölüm halinde incelenmiş, ilk bölümde sözkonusu işbirliğinin doğuşu, gelişimi ve ardından kuruluşu anlatılmış, böyle bir birleşme hareketinin üyeleri açısından amaç ve yararları üzerinde durulmuştur. Anlaşma metni ile ilgili çeşitli açıklamalardan sonra, anlaşmaya yönelme nedenleri ve bu birliğin başarı şansına ilişkin değerlendirmelerle bölüm bitirilmiştir.

ikinci bölüm, üye ¼lkelerin, özellikle ekonomik açıdan tek tek tanıtılması amacı gözönüne alınarak oluşturulmuştur. Burada da her ¼lke için belirli temel açıklamalar yapıldıktan sonra, ¼lkelerin ekonomik durumları mali ve finansal açıdan tablolar yardımıyla gösterilmeye çalışılmış,

dış ekonomik ilişkileri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye'nin üye ülkelerle olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Burada üye ülkelerden Ermenistan, Gürcistan ve Moldova ile olan ilişkilere kaynak yetersizliği nedeniyle yer verilememiştir. Bölüm KEİB'in başarısına ve geleceğine ilişkin genel bir değerlendirme ile son verilmiş, ardından " Sonuç " bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

1. BÖLÜM

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BÖLGESİ PROJESİ

1815'ten sonra Avrupa'da bir fikir akımı olarak ortaya çıkan sosyalizm 19.y.y. süresince teorik ve düşünsel tartışma alanında kalmış, 1917'de Rusya'daki Bolşevik devriminden sonra uluslararası yaşama girmiştir. Buna karşıt olarak Avrupa'daki devrimlerin temel kaynağı liberalizm ve nasyonelizm olmuştur. Bu devrimler Avrupa'yı çok farklı ve yeni bir yapıyla 20.y.y.'a taşımıştır.

20.y.y. süresince özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın siyasal yapısı totaliter komünizm ile liberal kapitalizm arasındaki çekişmeden meydana gelmiştir.

1985 yılından itibaren Sovyet Rusya'da başlayan Gorbaçov reformları, Sovyet imparatorluğu'nun temellerini sarsmaya başlamış ve 1989 yılında bütün Moskava'ya bağlı ülkelerin, bu bağlarını koparmaları, yani 1989 ihtilalleri(1) 20.y.y. dünyasına yeni bir yapı kazandırmışlardır. 1989 devrimleri ile komünizm yıkılmış 21.y.y.'a yeni bir yapılanma olayı ile girilmiştir.

---

(1) FAHİR ARMAOĞLU; 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990, C.2;

2.B; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları;

Yayın No: 313; Ankara 1992; s.128

1.1 Doğuğu

Sovyetler Birliği'nde 1985 yılında başlatılan yeniden yapılanma ve açıklık süreci, sonunda bu ülkenin eski yapısının üzülerek yeni bir oluşuma yönelmesine yol açmıştır. 1989 yılında çok ciddi bir üretim dar boğazı ve enflasyon tehditi yaşayan Sovyetler Birliği ekonomisi, bu olumsuz durumdan kurtulabilmek için önemli ölçüde diş ekonomik yardım ihtiyaı duymuştur.

Bunun sağlanabilmesi, bölge lkelerinin Batı ve dünya ile barış ve güvenlik içinde yaşayabilmesi ile bağlantılı olduğundan II. Dünya Savaşı'ndan beri süregelen soğuk savaşa son verilmiştir. Byleci 1917 yılında hayat bulan sosyalist sistem 1990'lı yıllara gelindiğinde resmen okmştr.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni bağımsız cumhuriyetler ve eski Doğu Bloku lkelerinin piyasa ekonomisi modelini izleyerek dünyaya açılma abaları, Türkiye için çok önemli bir firsatı beraberinde getirmiştir. Bu, Karadeniz'e komşu olan ülkelerin kendi aralarındaki ekonomik işbirliğini ifade eden ve Karadeniz havzasının ekonomik entegrasyonu olan " Karadeniz Ekonomik işbirliği Projesi (KEiP)"dir.

KEiP, yıllarca Batı'ya yönelmiş ve Avrupa Topluluğu (AT) bünyesine alınmamış Türkiye için yeni bir globalleşme şansıdır. Bu yeni oluşum ve bölgesel işbirliği imkanıyla Türkiye, Batı

dünyasının ifadesiyle " Orta Doğu ve Orta Asya " nın yeni lideri haline gelşimtir (2).

Karadeniz'e sahili olan ülkeler arasında bir ekonomik işbirliği kurulması düşüncesi, 1990 yılında ilk kez eski büyükelçi Şükür Elekdağ tarafından ortaya atılmıştır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye büyükelçisi Albert Chernishev bu düşünceyi şahsen olumlu karşıladığını beyan etmiştir. Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyetler Birliği'nden kopma sürecini henüz tamamladığı o dönemlerde, Türkiye'de hükümet çevresi ve bürokrasi bu düşünceye pek de olumlu bakmamış, ama akademik çevreler bu fikri benimsemişlerdir.

Bu düşüncenin uygulamaya geçebilmesi için gereken politik destek zamanın Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan gelmiştir. Ardından Hükümet ve Dışişleri devreye girmiş, hazırlık toplantılarına başlanmış ve Türkiye'nin insiyatifiyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) Projesi bölge ülkeleri arasında müzakere konusu olmuştur.

Böylece Türkiye, civarındaki 600 milyonluk pazar potansiyeli ile çok önemli bir coğrafi pozisyona gelmiştir. Çünkü sadece KEİP,

-----
(2) MUSTAFA ÇIKRIKÇI; " Globalleşme ve Bir Çözüm; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması "; Banka ve

Ekonomik Yorumlar Dergisi; Mart 1992;

Y.29; S.3; istanbul; s.58

350 milyon kişilik dev bir piyasanın ürünleriyle dolu olan bölgesel bir entegrasyondur.

1.2 Gelişimi ve Kuruluşu

Sovyetler Birliği'nde yıllarca savunma ve uzay sanayi alanlarında geniş yatırımlar yapılırken tüketim malları yatırımları ülke ekonomisinde pek önemli bir yer işgal etmemiştir. Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Karadeniz çevresindeki diğer ülkelerin zengin hammadde ve enerji kaynaklarına olan ihtiyacı, karşılık olarak verebileceği gıda ve tüketim malları ile giderilebilecektir. Sovyetler Birliği'ndeki Türk Cumhuriyetleri bu ilişkinin kurulmasını daha da kolaylaştıracaktır. İşte bu olgular Türkiye ile sözkonusu ülkeler arasında işbirliği ve bölgesel bütünleşme girişimi için uygun ortamı hazırlamıştır.

Türkiye'yi böyle bir bölgesel işbirliğine yönelten başlıca etkenler ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir (3):

- Türkiye coğrafi olarak Asya, Avrupa ve Ortadoğu arasında köprü işlevi gören önemli bir konuma sahiptir. Buna karşın Batı'ya yönelmiş ve 1987'de Avrupa Topluluğu'na (AT) tam üyelik için

-----
(3) CANAN BALKIR; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB)

Ekonomik Bir Değerlendirme; Türk Sanayicileri
-----
ve İşadamları Derneği; Yayın No: TÜSiAD-T/93,
5-159; İstanbul; Mayıs 1993; s.19

başvuruda bulunmuş, bu başvurusu kabul edilmemiştir. işte bu bağlamda KEİB girişimi Türkiye'nin bölgedeki konumunu güçlendirerek, AT'a tam üyeliği konusunun daha ciddi düşünülmesini sağlayabilir.

Türkiye, üyesi olduğu " Ekonomik İşbirliği Teşkilatı " çerçevesinde tercihli bir ticaret sisteminin kurulması çalışmalarını yürütmüş, ancak bu işbirliği beklenen gelişmeyi göstermemiştir

- Türkiye, Körfez Krizi nedeniyle, Irak ile olan ekonomik ilişkilerinde önemli kayıplara uğramış, Ortadoğu'nun yeniden imarı sözkonusu olduğunda bu kaybı telafi edilmemiştir(4).

- Dünyada sözkonusu olan bölgesel bütünleşme girişimleri doğrultusunda, Türkiye'nin ortak bir kültür ve tarihi paylaştığı bölge ülkeleri ile bütünleşmesi, önemli bir fırsatı değerlendirmesi anlamına gelecektir.

KEİB Projesi ile ilgili ilk temaslar eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda sağlanan ilke birliği çerçevesinde ilk toplantı 19-21 Aralık 1990 tarihlerinde Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya'da ve 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde Moskova'da yapılan toplantılar ile işbirliğinin esas metni üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Moskova toplantısında, Karadeniz'e sahili olan ülkeler yanında Yugoslavya ve Yunanistan gözlemci olarak yer almışlardır.

-----
(4) A.g.k. ; s.20

Ayrıca Sovyet Cumhuriyetleri'nden de katılanlar olmuştur. Bu toplantıda belge üzerinde mutabakata varılmış, yakın bir gelecekte ilgili ülkelerin en üst düzey yöneticilerinin katılacağı bir toplantı ile belgelerin imzalanması ve gerekli olan hukuki örgütün kurulması kararı alınmıştır.

Bu belge, bölge ülkeleri tarafından farklı yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Belgedeki amaçlar ve ülkelerle ilgili bölümde dostluk ve iyi komşuluk ilkeleri üzerine kurulu olarak, aralarındaki kültürel ve teknolojik işbirliğini teşvik etme, Karadeniz Havzası'nı bir istikrar ve refah bölgesi haline getirme amacı belirtilmiştir. Belgeye göre bu işbirliği sürerken bölge ülkeleri şu hususlara dikkat edeceklerdir (5):

- İşbirliği gerçekleştirilirken üye ülkelerin ekonomik durumları gözönünde bulundurulacaktır.
- Ekonomik işbirliği tarafların ekonomik kuruluşlarının katılımlarına açık olacaktır.
- Taraflar aralarındaki işbirliğini geliştirmek için sahip oldukları her türlü imkanı kullanacaklardır.

Belgede, ekonomik, ulaştırma, enformatik, ticari, madenler, tarım ve sanayileri, ilaç sanayi başta olmak üzere giderek ge -

-----
(5) ŞÜKRÜ ELEKDAĞ; " Karadeniz Ekonomik İşbirliği Paneli ";

Dünya Gazetesi; S.10573-3405; 30.11.1991;

-----
s.8

nişleyen bir işbirliği amaçlanmıştır.

Belgede yer alan ticaretin ve yatırımların geliştirilmesi ile ilgili olan diğer bir bölümde taraflar iş ve ticaret birliğinin firmalar bazında teşviki için bir takım önlemler alacaklardır. Buna dayalı olarak da işadamlarına ülkeye giriş ve çıkışlarda kolaylık sağlanacak; vergiler düzenlenerek yeni anlaşmalar yapılması teşvik edilecek, serbest bölgelerin kurulmasına yardımcı olunacaktır. Ayrıca bir " Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası " kurulması olanakları incelenecektir.

1992'nin Şubat ayında KEiB Projesi Temel Belgesi, İstanbul'da, projeye katılan ülkelere dışişleri birlikte bakan ve bakan yardımcılarını tarafından parafe edilmiştir(6).

Azerbaycan, Ermenistan, Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna Cumhuriyeti ve Türkiye'nin imzaladığı temel belge bu projenin gerçekleştirilmesi doğrultusundaki önemli bir adımdır.

Toplantının açılışında projenin önemine şu şekilde dikkat çekilmiştir (7):

-----
(6) ZUHAL ÖZOKTAY; " KEiB'in Temeli Atıldı "; Dünya Gazetesi;

S.10573-3461; 4 Şubat 1992; s.2

(7) A.g.g. ; s.2

"Projede üye ülkelerin, ele almaları gereken ilk alan piyasalar arasında bağlantıyı sağlama gibi önemli bir görevi yerine getiren, ulaşım ağının tesisidir. Yeni otoyollar, limanlar ve havalimanları inşa etmek, mevcutları genişleterek modernize etmek çok önemlidir. Yalnız bu şekilde ülkeler arasında ticaret ve ekonomik faaliyetler geliştirilebilir. önemli bir diğer altyapı unsuru da gerekli iletişim ağının kurulmasıdır. Bireyler, müteşebbisler ve firmalar KEİ modelinin baş aktörleri olacaklardır. İşadamları üye ülkelerde mümkün olduğu ölçüde serbest dolaşabilmelidirler. İşadamlarının temas kurabilmeleri ve ticaret yapabilmeleri için tüm bürokratik düzenlemeler azami ölçüde basitleştirilmelidir. İşadamları başlangıçta az bir sermaye ile küçük şirketleri kurabilirler. Zamanla bu faaliyetler daha büyük ölçekli işbirliğine dönüşebilir."

Bu toplantının ardından Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi'nce, proje hakkında özet bilgiler yayınlanmıştır(8). Buna göre söz konusu proje metni esasta 4 bölümden oluşmaktadır.

-----
(8) DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ENFORMASYON DAİRESİ; "Karedeniz Ekonomik İşbirliği Projesi "; İstanbul Ticaret Odası Gazetesi; Y.34; S.1698; 7 Şubat 1992; s.2

Bunları şöyle özetleyebiliriz :

a) Giriş, Amaçlar ve ilkeler

Avrupa'daki değişim sürecinin önemi ve Karadeniz projesinin buna katkısı üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, projenin uygulanmasında gözönünde bulundurulacak ilkeler gibi hususları kapsamaktadır.

b) Hükümetlerarası işbirliği

Bu çerçevede hükümetlerin geliştirebilecekleri ortak projeler için ulaştırma ve haberleşme, enformatik, istatistik, ekonomik ve ticari bilgi alışverişi, enerji, madencilik ana maddelerin işlenmesi, turizm, tarım ve tarımsal sanayi veteriner ve sağlık koruması, ilaç sanayi, çevre gibi işbirliği alanları örnek olarak gösterilmiştir.

c) Hükümetler Dışı işbirliği

İşbirliğine doğrudan taraf olan firmalar ve işadamları arasındaki işbirliği üzerinde durulmakta ve bu işbirliğinin hükümetlerce nasıl kolaylaştırılabileceği belirlenmektedir. (Vize ve ikamet rejimleri, küçük ve orta ölçekli işletmelere destek, mal ve hizmet ticaretindeki tüm engellerin giderek kaldırılması, yatırımlar için uygun koşulların sağlanması, ihalelerde ve serbest bölgelerde işbirliğinin teşvik edilmesi, bir dış ticaret ve yatırımlar bankası kurulması imkanlarının araştırılması vs.)

d) Kurumsal Yapı ve Üyelik

Bu çerçevede dışişleri bakanlarının yılda en az bir kez toplanmaları ve kurulacak sürekli çalışma gruplarının faaliyet- te bulunmaları öngörülmüştür. Üyelik konusunda ise KEİP 'in bütünü için ve ortak projeler açısından ayrı koşullar belirlenmiştir (9).

Türkiye'nin böyle bir projeyi teklif etmesinde ve ortak bir metin hazırlanmasında rol oynayan bazı faktörler vardır. Günümüzde bölgeselleşme hareketleri hız kazanırken bunları birbirlerini tamamlayan girişimleri olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu noktada, sözü edilen sürecin giderek yaygınlaştığı bir ortamda Türkiye, AT, EFTA, Balkan ve Karadeniz ülkeleri ile işbirliği modellerini geliştirmek isterken, bunları birbirlerinin alternatifi değil, tamamlayıcısı olarak ve sonuçta Avrupa'nın bütünlüğünü oluşturacak bir katkı şeklinde değerlendirmektedir.

Bölge ülkeleri arasındaki mevcut ekonomik işbirliğinin çok yönlü bir mekanizma ile tamamlanması durumunda, bölge halklarının sağlayacağı yararlar artacak ve yaygınlaşacaktır. Proje bu inanca hizmet etmektedir.

Yeni işbirliği alanları belirlenirken iş dünyası'nın hareket yeteneğini arttıracak önlemler alınmalıdır. Dolayısıyla

-----
(9) A.g.g. ; s.2, 6

Karadeniz Projesi hükümetlere, özellikle altyapı projelerinde katkıda bulunmak, mal, hizmet ve sermayenin giderek serbest dolaşımını sağlamak konularında görev yükleyecek biçimde şekillendirilmiştir.

işbirliğinin etkinliğini arttıracak yeni kurumsal mekanizmalara ve yasal düzenlemelere olan gereksinim projedeki mevcut özelliklerle gözönünde bulundurulmuştur.

1.3 Amacı, Ekonomik ve Politik Yararları

KEiB'in amacı, üye ülkelerin, coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı niteliğinden yararlanarak, aralarındaki ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesini ve Karadeniz Bölgesi'nin bir barış, işbirliği ve refah bölgesi haline getirilmesini öngörmektedir.

Bu temel amaç doğrultusunda, kısa dönemde hükümetlerarası ve hükümetlerdışı işbirliği için uygun ortam oluşturulmaya ve taraflar arasında mal ile hizmet ticareti arttırılmaya çalışılacaktır. Uzun dönemde ise amaç bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkileri daha fazla geliştirebilmek için mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanmasıdır.

KEiB Projesi'nin temel felsefesi, ülkeler arasında özel sektör temsilcilerinin insiyatiflerini arttırmaya yönelik çerçevenin oluşturulmasıdır. Hükümetlerarası ilişkiler ise daha çok

altyapı, enerji, çevre, bilimsel ve teknik işbirliği gibi konulara yönelecektir.

Katılımcı devletler, ortak çıkarlar doğrultusunda projeler belirleyip, geliştirecekler ve bunları kamu kesiminden ya da özel kesimden konuyla ilgili uzman örgütleri ve firmaları aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışacaklardır. Tüm bölge ülkelerinin şu alanlarda işbirliğine gitmelerinin önemli çıkarlar sağlayacağı ortadadır (10) :

- Telekominikasyon alanında iyileştirme çalışmaları
- Enerji ve madenlerin çıkarılması ve işlenmesinde işbirliği
- Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi
- Biyolojik kaynakların ve deniz kaynaklarının keşfedilmesi ve kullanılması
- Bilimsel ve teknolojik alanlarda işbirliği.

Bu projede, kısa ve uzun vadede belirlenen amaçlar doğrultusunda yapılabilecekler şu şekilde detaylandırılabilir (11) :

" Kısa vadede amaç mal ve hizmet ticaretinin arttırılması olduğuna göre, bu amacı gerçekleştirebilmek için KEiB çerçeve-

-----
(10) CANAN BALKIR; " Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi"; Gözlem Dergisi; 6 Temmuz 1992; s.12
-----

(11) A.g.m.; s.12

sinde önerilenler :

- Mal ve hizmet ticareti merkezlerinin kurulması,
- Turizm, ulaştırma ve haberleşmede işbirliğinin gelişti - rilmesi ve mütcaahhitlik hizmetlerinin teşviki,
- Bilgi bankalarının oluşturulması,
- Gıda, tekstil ve hazır giyim, lastik, kimya, cam, gemi inşaat ve enerji sektörlerinde ihracatın arttırılması ve bu sektörlerde işbirliğine gidilmesi.

Uzun vadede amaç bölge ülkeleri arasında ekonomik işbirli - ğini daha da arttırabilmek için mal ve hizmet ticaretinin ser - bestleştirilmesi olacağına göre bunu gerçekteştirebilmek için :

- Bölge ülkeleri arasında köprü rolü oynayabilecek ser - best bölge uygulamalarına geçilmesi,
- Karadeniz'in doğal ve turistik zenginliklerinin daha iyi değerlendirilmesi amacıyla çevre koruması, enerji, bilim ve teknoloji konularında işbirliğinin geliştirilmesi, ortak araş - tırma kurumlarının kurulması,
- Yatırımların finansmanına destek sağlayacak ortak bir bankanın kurulması,
- Birçak sektörde bölge pazarları ve bölge dışı ihracata yönelik ortak yatırımların teşviki,
- Ticari ilişkilerin geliştirilmesine paralel olarak

taşımacılıkta da Baltık -Tuna - Karadeniz taşımacılık hattının oluşturulması,

- Yap - işlet - Devret modeli çerçevesinde özellikle doğal kaynaklara yönelik yatırımların yapılması, düşünülmektedir."

Dünyadaki ekonomik entegrasyon örneklerinde olduğu gibi KEiB'te de ticaret ve yatırımlar üzerindeki engellemeler ve kısıtlamalar kalktıkça ticari mübadele hacmi artacak, girişim ve yatırımlar hızlanacak ve bunun, üye ülkelerin refahı üzerinde olumlu etkileri olacaktır.

Eski Sovyetler Birliği ile iş yapan Türk işadamları KEiB'in sağlayacağı yararlar konusunda olumlu değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bu işadamları bölgedeki ticari alışveriş ve yatırım potansiyelinin, finansman ve ödemeler konusunda karşılaşılan sorunlara çözüm getirildiği ve ticaret ile yatırımlar alanındaki usullerin tek tipleştirilip kısıtlamaların kaldırıldığı ölçüde değerlendirilebileceğini belirtmektedirler.

KEiB'in en önde gelen rolü de bu noktada ortaya çıkmaktadır : KEiB'in rolü, bölgede iş üretilmesi için gerekli olan ortamı yaratmak olacaktır. Karadeniz havzasındaki ülkelerin birçoğu, KEiB'e kendileri için Batı'ya açılan bir yol, ekonomilerin dünya ekonomisiyle kaynaşmasına olanak sağlayacak bir bağlantı olarak bakmaktadırlar. İşbirliğinin yaratacağı ortamda,

Türk girişimcilerinin de katkılarıyla, bölgenin zengin kaynaklarının verimlerini arttıracak biçimde işlenerek dünya pazarlarına sürülmesi imkanları doğacaktır.

KEİB ülkeleri pazar ekonomisine geçiş süreçlerinde, Türkiye'nin bu alandaki zengin deneyiminden ve dinamizminden yararlanabileceklerdir. Çünkü Türkiye'nin, serbest dış ticaret, fiyat, para ve kur politikaları, iş yönetimi, yabancı sermaye mevzuatı, borsa ve modern bankacılık alanlarında, bu ülkelerle paylaşabileceği geniş bir tecrübe birikimi vardır.

Bir diğer önemli konu da, Karadeniz havzasındaki ülkeler arasında ticaret hacminin, yatırımların gelişmesi; finansman alanında karşılaşılan sorunların çözülmesi konusudur. Bu açıdan hem bölge içi ticareti, hemde bölge ülkelerinin üçüncü ülkelerle ticaretlerini finanse edecek ve sermaye fazlası olan; Amerika, Batı Avrupa ülkeleri, Arap ülkeleri ve Japonya'dan bölgeye kaynak transferine yardımcı olacak bir ticaret ve ödemeler bankasının kurulması çok önemlidir (12). Modern bankacılık alanında deneyim sahibi olan Türkiye'nin bu alanda önder olması gereklidir.

-----
(12) ŞÜKRÜ ELEKDAĞ; " KEİB "; Dünya Gazetesi ; S.10573-3460;

-----
3 Şubat 1992; s.12

KEiB'in sağlayacağı politik yararlar da sözkonusudur. öyle ki KEiB, Türkiye'nin aktif dış politikasında olumlu bir örnektir. KEiB Projesi ile Türkiye'nin liderliğinde ve Türkiye'de kaynak bulan bir fikirle, bölgesel refaha, barış ve güvenliğe katkıda bulunacak bir uluslararası kurumun temelleri atılmıştır.

Bölge ülkeleri arasında eşit yarar ilkesine uygun olarak ekonomik ve ticari ilişkilerin yoğunlaşması, ortak çıkarlar ağını genişletecek, zenginleştirecek, bu da bölgede barış ve güvenliğin sağlam ve sağlıklı temellere oturmasını sağlayacaktır.

Diğer yandan Türkiye, Karadeniz Havzası'nda yer alan Bulgaristan ve Romanya'nın yardımıyla güçlü bir Balkan politikası yürütme imkanı elde edecektir.

KEiB yaklaşımı Türkiye'nin Batı'ya alternatif arayışı olarak değerlendirilmemelidir. önemli olan Türkiye'nin ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda Batı ile Doğu ilişkilerini belirginleştirmesi, iki tarafı da bırakmayarak, yerinde uygulamalarla kendi kendini geliştirebilmesidir.

1.4 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Deklerasyonu

Eski Sovyetler Birliği'nin 6 cumhuriyetinin de dahil bulunduğu KEi Deklerasyonu 25 Haziran 1992'de İstanbul'da imzalan -

mıştır (13). imza töreninde 9 ülke cumhurbaşkanlığı, 2 ülke de başbakanlık düzeyinde temsil edilmiştir.

Bölgede barış ve istikrar içinde, üye ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirerek refah toplumu oluşturmayı amaçlayan deklarasyon, metninde 11 üye ülke arasındaki potansiyelin ve işbirliğinin sınırlarını çizmektedir. Tam metninin çalışmamızın sonunda ek olarak yer aldığı KEiB Projesi'nin ilke ve amaçları şöyle özetlenebilir(14) :

- KEiB projesi'nin ilkeleri; temel özgürlüklere, insan haklarına dayalı bir demokrasiye, sosyal adalet ve ekonomik özgürlüklere, evrensel kabul gören hukuk kurallarına dayandırılmıştır.

- KEiB sözleşmesinde yer alan şartlara uyacaklarına söz veren ülkeler. üye ülkelerin de onayıyla bu işbirliğinde yer alabileceklerdir. Bu işbirliği ve getirdiği yükümlülüklerle uygun davranma üye ülkeleri diğer ülkelerle, uluslararası kuruluşlarla ve bölgesel girişimlerle bağlantı kurulabilmesi konusunda engellemeyecektir. Bunun sorun oluşturmaması için görüş birliğine varılmıştır.

-----
(13) INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE;"11 Nations On Black Sea Sign

Alliance On Economy"; June 26

1992; s.1

(14) CANAN BALKIR; KEiB Ekonomik Bir Değerlendirme; s.22

- Anlaşma ilkeleri üye ülkelerin halkları arasında bir barış ve güvenlik dönemi oluşturularak, dostluk ve komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesini Karadeniz'in barış, istikrar ve refah denizi olmasını amaçlamıştır.

- Üye ülkeler ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeyi desteklemek yanında, özel girişimleri teşvik etmek için hem kendi aralarında, hem de anlaşma dışında kalan ülkelerle işbirliğinin kurulması, geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesini ortak bir amaç olarak belirlemişlerdir.

- Ekonomik işbirliği geliştirilirken, bu süreçteki öncelikler; üye ülkelerin ekonomik koşulları, çıkarları, ilgi alanları, sorunları (özellikle pazar ekonomisine geçiş aşamasında) gözönüne alınarak belirlenecektir.

- Üye ülkeler ticari ve sınai işbirliği kapsamında, ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularında her türle olanaktan yararlanıp, fırsatları değerlendireceklerdir. Şirket, kuruluş ve işletmelerin sözleşme metninde belirlenmiş alanlarda ortak çıkarlar doğrultusundaki projelere katılımları sözkonusu işbirliğine somut boyutlar kazandıracaktır.

Bu ortak projeler şu alanlarda oluşturulabilir(15) :

-----
(15) BLACK SEA ECONOMIC COOPERATION; Summit Declaration On

Black Sea Economic Cooperation; BSEC

Secretariat; BS/BD (92) 1; İstanbul;

June 25 1992; s.4

- Altyapı dahil olmak üzere ulaştırma ve haberleşme,
- Enformatik,
- İstatistikler kapsamında ekonomik ve ticari bilgi de -
gişimi (alışverişi),
- Ürünlerin belgelenmesi ve standardizasyonu,
- Enerji,
- Madencilik ve mineral hammaddelerin işlenmesi,
- Turizm,
- Tarım ve buna dayalı sanayiler,
- Veterinerlik ve sıhhi koruma,
- Sağlık ve eczacılık,
- Bilim ve teknoloji

Üye ülkeler işbirliğinin geliştirilmesi, ticari ortamın iyileştirilmesi, firma ve işletmelerin bireysel ve ortak gi-rişimlerinin desteklenmesi için bazı noktalara dikkat etme -lidirler. Bu bağlamda, ikili anlaşmalar aracılığıyla işadamlarının üye ülkelere giriş ve kalışlarında sorunlar ortadan kaldırılmalıdır. Ülkelerde serbest dolaşma sağlanmalı, firmalar ve işletmeler arasında ilişki kurulabilmesine yardımcı olunmalıdır (16).

-----
(16) CANAN BALKIR; KEİB Ekonomik Bir Değerlendirme; s.23

Küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlanmalı, mal ve hizmetlerin karşılıklı ticaretinin yoğunlaştırılmasına hız kazandırılmalıdır.

Yatırımların korunması ve teşvik edilmesi için anlaşmalar yapılmalı, gelecekte söz konusu olabilecek çifte vergi - lendirme olayı önlenmelidir. Böylece yatırım ve sermaye hareketi sağlanacak, sınıai işbirliği için uygun koşullar hazırlanmış olacaktır.

Üye ülkelerde açılan ihaleler için diğer üyelerin firma ve işletmelerine fırsat tanımak açısından haber ulaştırma ve bilgilendirme ihmal edilmemelidir. Ayrıca üye ülkelerin serbest bölgelerinde işbirliği desteklenmelidir.

1.5 KEİ Anlaşması'na Katılmak isteyen Ülkeler

KEİ Anlaşması, her ne kadar dünyadaki bölgeselleşme ve ülkelerarası entegrasyon hareketlerinden etkileşimle oluşturulan bir birlik gibi gözüküyor ise de, olayı tamamen bu şekilde algılamak ve söz konusu anlaşmayı sadece sınırları çizilmiş, belli bir bölgenin halklarına özgü kabul etmek doğru olmaz. Aksine anlaşma belgesinde de açıklandığı gibi, sözleşmenin gereklerine uymayı kabul eden her ülke için anlaşmaya katılma hakkı mevcut bulunmaktadır.

Buradan hareketle 1990 yılından bu yana bu anlaşmaya üye olan 11 ülkenin yanında katılım talebinde bulunan bazı ülkeler olmuştur. Bunlar şöyle sıralanabilir :

Yugoslavya 22 Kasım 1991 tarihli bir nota ile KEİB'e taraflar ülkeler nezdinde girişimde bulunarak tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Macaristan ve Çekoslavakya Karadeniz Ekonomik İşbirliği düşüncesinin başlangıç aşamalarında, henüz ilk görüşmeler yapılırken projeye ilgi duyduklarını belirtmişlerdir (17).

Kazakistan Başbakan Yardımcısı, Murzatay Coldaşbekof, Kasım 1992'de Kazakistan, Alma-Ata'da gerçekleştirilen " Türk ihraç ürünleri Fuarı" nda Türk basınına KEİB Projesinin dışında kalamayacaklarına ilişkin bir beyanat vermiştir. Bu beyanata göre, tüm dünya ekonomisi entegrasyona giderken Türk cumhuriyetlerinin işbirliklerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda, Asya ülkeleri arasında bazı anlaşmalar imzalanmıştır. önemli bir ekonomik potansiyele sahip olan Kazakistan Hazar Denizi'nden yararlanarak Rusya üzerinden Karadeniz'e çıkabilir. Bu da bu proje çerçevesinde Kazakistan ile nakliyat konusunda anlaşmalar sağlanmasıyla gerçekleşmeye başlayacaktır.

-----
(17) CANAN BALKIR; "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi" ;

Gözlem Dergisi; 6 Temmuz 1992; s.12

Mart 1993'te Türk Bağımsız Devletler Topluluğu İş Konseyi Başkanı Nihat Gökyiğit, Polonya ve Beyaz Rusya'nın KEİ'ye üye olmak için talepte bulduklarını belirtmiştir.

1.6 Ülkelerin Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlara Yönelme Nedenleri Bağlamında KEİB'in Değerlendirilmesi

Dünyada, popülaritesini gittikçe arttıran globalleşme, bir başka ifadeyle küreselleşme kavramı, 1940'larda Amerika'da ortaya çıkan bir düşüncedir.

Bu kavram özde, ülke ekonomisinin ya da aralarında entegrasyon sağlanmış bulunan belirli bir coğrafi alanda yer alan ülke ekonomilerinin, dünya ekonomisi ile bütünleşmesi olayıdır. Bir ülke ekonomisinin dünya ekonomisi ile entegrasyonunda rol oynayan en önemli faktör, o ülke ekonomisinin dünya pazarlarında potansiyel bir ekonomik güce sahip olması olayıdır. Dünya pazarlarına daha serbestçe girebilmek ve bölgesel düzeyde ekonomik güç oluşturabilmek için aynı bölgede bulunan ülkeler ekonomik işbirliği kurma ihtiyacı duymaktadırlar.

Bu noktada dünyada artık hızlı bir biçimde bölgesel işbirliği ve bölgesel entegrasyona gitme eğilimi gözlemlenmektedir. Bu da dünyanın yakın bir gelecekte ekonomik güçbirliklerinin pazar paylaşımına sahne olacağını göstermektedir.

Ekonomik bütünleşme, coğrafi yönden birbirlerine yakın olan ülkeler arasında çıkar ortaklığına dayalı iyi ilişkiler kurulması, barış ve güvenliğin sağlandığı istikrarlı bir bölge oluşturması için önemli bir araçtır (18). Ülkeleri böyle bir bütünleşmeye yönelten başlıca ekonomik nedenler :

- Genişletilmiş piyasaların oluşturulması isteği,
- Sınai yayılma,
- Rekabet artışı,
- Uluslararası anlaşmalardan doğan zorunluluklar (19)

olarak özetlenebilir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi'nin oluşmasında bu nedenlerin yanısıra, yeniden yapılanan dünya düzeninin etkisiyle birlikte, ilgili bölgedeki ülkeler arasında daha önce kurulmuş olan ekonomik bağlantının çözülmesi ve yeni oluşumlara gereksinim duyulması olguları da etkindir.

Ülkeleri ekonomik bütünleşmeye yönelten nedenler KEİB açısından sırasıyla şu şekilde değerlendirilebilir :

-----
(18) CANAN BALKIR; KEİB Ekonomik Bir Değerlendirme; s.29
-----

(19) A.g.k.; s. 30

- Genişletilmiş piyasaların oluşturulması işteği, daha geniş bir piyasada üretim yapma imkanı ile ilgilidir. Ekonomik bütünüleşme sonrasında KEiB'e üye ülkeler, diğer ülkelere yönelik üretim yapma imkanı bulacaklar, bu da ekonomilerini geliştirmede teşvik edici bir unsur olacaktır. Diğer yandan arz ve talep açısından küçük piyasalarda görülen sınırlayıcı şartlar piyasa hacminin genişlemesiyle azalma gösterecektir.

- Sınai yayılma ülkelerde sanayi bölgelerinin artması ile ilgilidir. KEiB'e üye ülkelerin var olan sanayilerini geliştirmeleri, teknolojik ilerlemelere bağlı olarak yenilerini kurmaları, bu projenin başarıyla hayata geçirilmesi için istenen bir olaydır. Aynı bölgede bulunan ülkelerin öncelikle birbirlerindeki mevcut sanayilerden yararlanma düşünceleri ekonomik entegrasyon olayına eğilimi destekleyecektir.

- KEiB gibi, gelişmekte olan ülkelerin oluşturdukları bir ekonomik bütünüleşmede hem rekabete, hem de tamamlayıcılık faktörlerine önem verilecektir. Bu da bazı sanayi dallarının korunmasına, bazılarının ise uluslararası rekabet gücü kazanmasına yol açar. KEiB üyesi ülkeler bölgesel ihtisaslaşmanın özelliklerine sahip bir sanayileşme politikası uygulayarak, uluslararası rekabet güçlerini arttırabileceklerdir. Bu nedenle de eski ve yeni kurulacak sanayilerde uzmanlaşmayı sağlayabilmek için çeşitli korumacı ve teşvik edici önlemler

kullanılacaktır (20).

- Uluslararası anlaşmalardan doğan zorunlulukları da ekonomik bütünleşmeyi teşvik edici unsurlar olarak ifade etmek mümkündür. örneğin Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yeni tercihli bölgelerin ortaya çıkmasını engellemek için ülkeleri ^{ileri} düzeyde ekonomik birleşmeler kurmaya teşvik etmektedir. KEiB anlaşması da üyesi olan ülkeleri, dünyadaki diğer bütünleşmeler karşısında tek güç olarak kalmaktan kurtaracak, kapsadığı karma güç yoluyla mensuplarının söz ve davranışlarının geçerliliğini sağlayacak ve güçlendi - recektir.

1.7 KEi'nin Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar ve Başarıya Ulaşmak için Gerekli Koşullar

KEi Anlaşması, üyelerini, serbest ticaret ve yatırım kurallarına bağlı kalarak global ekonomiye entegre etmek faaliyetinin başlangıcıdır. işbirliği deklerasyonu; malların, sermayenin, işgücü ve hizmetlerin serbestçe dolaşımı olarak adlandırılan dört temel özgürlüğün sağlanmasını istemektedir.

Bu birliğin pratik hayata yansımaları bugünkü yapısal duruma göre oldukça zordur; zaman gereklidir. Bu işbirliği bölgesel entegrasyon olma özelliğini tam anlamıyla kazanabilirse,

-----
(20) A.g.k.; s.36

bölgenin az gelişmişliğini ve geri kalmışlığını giderebilecek bir etki gösterecektir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin uygulama aşamasına geçirilmesini engelleyebilecek yapısal sorunların belirlenip çözüme kavuşturulması, bu anlaşmanın barındırdığı kayda değer potansiyellerin değerlendirilebilmesini sağlayacaktır. Bu yapısal sorunlar iki grupta toplanabilir :

- Karadeniz havzasında yer alan ülkeler arasında ihtilaf vardır. Yani bölge ülkeleri arasında güvenlik sorunları mevcuttur.

- Üye ülkelerin büyük çoğunluğu farklı bir ekonomik sistemden ayrılıp yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. Bu ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçişleri ve liberalleşmeleri uzun bir süreyi kapsayacak, bu da söz konusu işbirliğinin işlerlik kazanmasını geciktirecektir.

Bu iki temel soruna çözüm olmak üzere şunlar önerilebilir:

- Anlaşmaya imza koyan ülkelerin, bir diğer anlaşmayla ki bu bir güvenlik anlaşması olacaktır, bölgede sürekli olarak barışı hakim kılmaları,

- Bu ülkelerin liberal ekonomik sisteme geçişleri süreçlerini kısaltmak için gerekli kurum ve kuruluşların bir an önce yaşama geçirilmesi.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin başarıya ulaşması için, bu anlaşmaya imza koyan ülkelerin yerine getirmek zorunda oldukları bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (21) :

- Uluslararası alanda da geçerli olmak koşuluyla, ortak yatırım,
- Bölgesel olarak faaliyet gösterecek işletmelerin kuruluş ve işleyiş esaslarını belirleyecek yasal düzenlemeler yapmak,
- Serbest piyasa ekonomisinin gerektirdiği tüm kurum ve kuruluşların, öncelik durumuna göre, belirli bir süreç içinde oluşturulmaları,
- Bölgesel ve uluslararası dış ticaret işlemlerinden doğan ödeme yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlayacak kurum ve kuruluşların yapılanmasını desteklemek,
- Bölgesel düzeydeki ürünlerin kalite ve standartlarını dünya standartları seviyesine çıkarmak,
- Dünya pazarlarına girebilecek kuruluşları belirlemek, bunların etkin bir şekilde faaliyet gösterebilecekleri pazarların arayışı içinde olmak,

-----
(21) EYÜP AKYAZI; " Bölgesel Entegrasyon Bazında KEİB ";

Dünya Gazetesi; S.10573- 3620;

-----
11 Ağustos 1992 s.4

- Teknolojik düzeyi bölgesel sınırlarda eşit düzeye getirerek muhtemel uyumsuzluklara engel olmak,
- Bölgede teknoloji transferinin yapılmasını sağlamak,
- Bölge içinde yatırım yapılabilecek ticari ve sınai faaliyet kollarını en çok yarar sağlayacak olanlardan seçmek,
- Üye ülkeler arasında bilgi ve beceri transferini sağlayacak uzmanların belli bir program çerçevesinde değişimi,
- Bilimsel alanda uyumun sağlanması için öğrenci alış-verişine ilişkin standart bir uygulamaya gitmek,

Bu işbirliğinin başarıya ulaşması için devlet ve özel sektörden de bazı beklentiler söz konusudur. Devletin bu konudaki en yararlı faaliyeti ülke düzeyindeki ekonomik gelişmişlik farkının giderilebilmesi için çaba göstermek olacaktır. Öyle ki ülkenin farklı ölçeklerdeki işletmelerinin, bölgesel ve uluslararası düzeyde rekabet edebilmeleri için kaynak dağılımı ve kaynak kullanımı, devlet tarafından eşit olarak gerçekleştirilmelidir. Ayrıca bölgesel ve uluslararası düzeyde rekabet edebilecek kuruluşlara yönelik özendirici ve yöneltici yapısal düzenlemelere gidilmelidir.

Özel sektör de bir yatırım gerçekleştirirken bu yatırımın sermaye/getiri oranının düşük olmasına dikkat etmelidir. Yatırım tercihleri, belirli araştırmaların sonuçlarına dayanmalıdır. Bunun yanısıra üretim teknolojisi ve biçimi se-

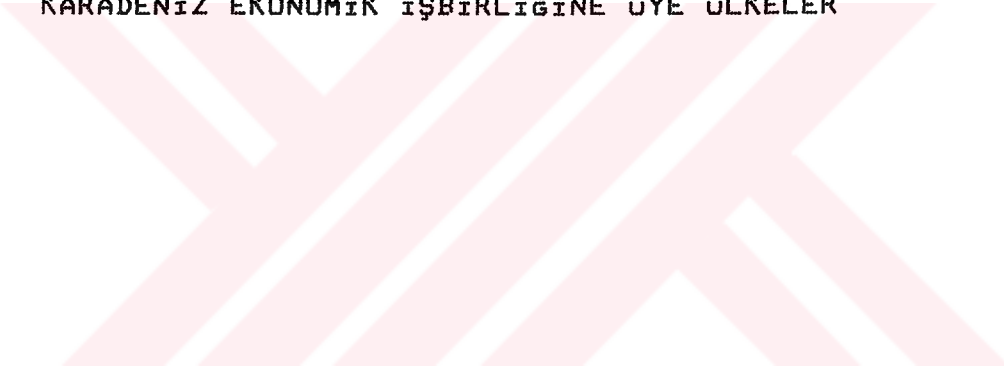
çilirken, bunun kârı en çok, maliyeti en az düzeyde tutacak bir seçenek olmasına dikkat edilmelidir.

Son olarak, parasal istikrarsızlığın olduğu ve kredi konusunda güvenilirliğin bulunmadığı söz konusu işbirliği böl - gesinde ticari ve sınai işbirliği alanında önemli adımlar at - mak pek mümkün olmayacaktır. Bunun için de deklarasyonu imza - layan ülkelerin, üst düzeyde ulusal yetkili makamlarının gü - vencesi altında bir ticaret ve yatırım bankası kurulması zo - runludur. Böyle bir bankayı özel bankalar topluluğu şeklinde oluşturmak, esneklik ya da serbestlik için gerekli şarttır.

KEİ Anlaşması, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin kalkınma potansiyellerini ve uluslararası alanda rekabetleri - ni sağlayabilecek ve geliştirebilecek olması bakımından tari - hi bir anlaşmadır. Çünkü bu proje Bağımsız Devletler Toplulu - ğu ve eski COMECON ülkeleri olan üye devletler için, ciddi bir sorun teşkil eden ekonomik bağımlılığı, dünyaya entegre olma sürecinde bir ekonomik işbirliğine dönüştürme imkanı ge - tirmektedir. Böylece KEİB Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için de bir köprü olacaktır. Büyük bir pazarı kapsayan KEİB'in, üye ülkeler tarafından gösterilen talep ve gittikçe artan karşılıklı ekonomik ihtiyaç ve faydadan kaynaklandığı açıkça ortadadır. Bu nedenle başarı şansı yüksektir ve bu oranda da dünyanın ilgisini çekmiştir. Çünkü bu işbirliği Asya ve Avrupa arasında çok önemli bir bağlantı olmaya adaydır.

2. BÖLÜM

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİNE ÜYE ÜLKELER

2.1 Üye Ülkelerin Genel Özellikleri (22).

- 11 üye ülkeden Türkiye ve Yunanistan dışındaki 9 üye ülke henüz piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşamaktadırlar.

- Üretim faaliyeti büyük çoğunlukla kamu mülkiyetindeki işletmeler tarafından yürütüldüğünden, piyasa ekonomisine geçiş aşamalarından biri olarak bu işletmelerin özelleştirilmesi en önemli hedeflerdendir. Özelleştirme Türkiye ve Yunanistan için de şu anda üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olarak görülmektedir.

- Piyasa ekonomisine geçme isteğinde olan sözkonusu ülkelere yabancı sermaye sınırlı alanlarda ilgi göstermektedir.

- COMECON ile birlikte "Kliring Sistemi"de son bulunduğu için üye ülkelerin kendi aralarındaki ticaret daralmıştır. Bankacılık sistemi kurulamadığı için büyük bir boşluk ortaya çıkmıştır. Uluslararası piyasalarla yeterli ilişki bulunmadığı ve kalite de yüksek tutulmadığı için üretim ve büyüme hızları düşüş kaydetmiştir.

-----
(22) ZEKERİYA YILDIRIM; " Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bankası Üzerine Düşünceler ";

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)

Dökümanı; İstanbul; Ağustos 1992;

-----
s.1-3

- Ulaşım ve haberleşme alanlarında altyapı ihtiyacı sözkonusudur.

- Üye ülkelerin herbirinin pazarlık güçlerini arttırmak için gümrük birliğine ihtiyaçları vardır.

- Üye ülkelerin hiç birinde yeterli sermaye birikimi yoktur. Bu ülkelerde kurumsal yapılar da henüz oluşturulmadığından uluslararası piyasalarda kredibilite sorunu yaşamaktadırlar.

- Doğu bloku ülkelerinin yeniden yapılanmasına yardım sağlamak amacıyla kurulan EBRD karlılığı esas aldığından, KEİ üyesi ülkeler buradan bir yarar sağlayamamaktadırlar.

- Üyelerden Türkiye ve Yunanistan'da yeterli teknoloji ve bilgi birikimi vardır. Ama sermaye birikimleri yetersiz olduğundan Batı ülkeleriyle rekabet edebilecek yeterlilikte değildirler.

2.2 Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne Üye Olan Ülkeler

KEİB projesinin kurucu üyeleri Karadeniz'de sahili olan Türkiye, Sovyetler Birliği, Romanya ve Bulgaristandır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Bağımsız Devletler Topluluğu olarak Rusya Federasyonu, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan bu projede üye olarak yer almışlardır. Ardından birliğe Karadeniz'de kıyısı olmayan Yunanistan ve Arnavutluk da katılmıştır.

Bu proje, Asya ve Avrupa arasında geniş bir kıtaya yayılan 300 milyonun üzerinde nüfusa sahip ülkeler topluluğunun dünya ekonomisiyle entegre olma yolunda meydana getirdikleri birliklerdir. Üye ülkeler, gelişmiş ülkeler düzeyinde güçlü bir ekonomik yapıya sahip olmamakla birlikte doğal kaynak zenginliği ve büyük insan gücüyle önemli bir potansiyeli; içermektedirler. Proje, günlük yaşamda tam anlamıyla uygulama bulabildiğinde dünyadaki önemli bölgesel bütünleşmeler arasında yer alabilecektir.

Birlikte yer alan ülkelerin genel ve özellikle ekonomik durumları, önemi açısından bu bölüm içinde ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

2.2.1. Arnavutluk

2.2.1.1. Temel Göstergeler(23)

Toplam Yüzölçümü : 28.748 km² (1987; % 39 tarım,
% 36 orman)

Nüfus : 3.24 milyon (1990)

önemli Kentler :

	Nüfus (000)
Tirane	206
Durres	72
Shkoder	71
Elbasan	70

Dil : Arnavutça

ölçü ve Tartı : Metrik Sistem

Resmi Tatiller : 1 Ocak

11 Ocak

1 Mayıs

28 ve 29 Kasım

Para Birimi : Lek (Lk)

1 \$ = 110 Lek

-----
(23) THE ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT (EIU); Bulgaria, Al-
bania Country Profile 1992-93; Annual
Survey Of Political And Economic Back-
ground; The Economist intelligence

2.2.1.2 Siyasi Durum (24)

- Resmi Adı : Arnavutluk Cumhuriyeti
- Yasal Sistem : Marksizm esintileri taşıyan sistemden vazgeçilmiştir. Yeni sistem plan aşamasındadır.
- Millet Meclisi : 140 üyeli meclisin, 100 üyesi doğrudan, 40 üyesi nispi temsil ile seçilir.
- En son seçim : Mart 1992
- Gelecek ilk seçim : Mart 1996
- Devlet Başkanı : Sali Berisha (Demokratik Parti, 9 Nisan 1992'de Millet Meclisi tarafından seçildi.)
- Hükümet : Başbakan başkanlığında Bakanlar Kurulu'ndan oluşmuştur.
- Siyasi Partiler : Demokratik Parti (DP)
Arnavutluk Demokratik Birlik Partisi (DAPA)
Arnavutluk Sosyalist Partisi (SPA)
Sosyal Demokratik Parti (SDP)

-----
(24) THE ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT(EIU); Romania, Bulgaria, Albana Country Report NO:1 1993;

The Economist Intelligence Unit Limited;
London 1993; s.6

insan Hakları Birliği (UHR, Yunan
kökenli etnik azınlığı temsil
eder)

Cumhuriyet Partisi (RP)

Başbakan : Aleksander Meksi

2.2.1.3 Ekonomik Durum

Ekonomik

Göstergeler	1988	1989	1990	1991	1992
Endüstriyel Çıktı Büyümesi (%)	2.0	5.2	-6.0	-50.0	10
Ortalama Nüfus Artışı	3.18	3.25	3.30	3.37	3.40
Krom Üretimi (000)	860	720	600	300	420
İhracat (Milyon Dolar)	260	309	258	100	65
İthalat (Milyon Dolar)	318	393	423	100	120
Banka Varlıkları (Milyon Dolar)	139	308	222	27	53
Banka Alacakları (Milyon Dolar)	113	392	461	394	384
Döviz Kuru (Yıllık Ortalama) Lek : Dolar	5.69	6.00	5.61	6.05	80.3

8 Mart 1993 itibarıyla 110 Lek = 1 Dolar

Kaynak : The Economist Intelligence Unit (25)

(25) A.g.k.; s.7

1989 Net Maddi Üretimi

=====

	Toplam (%)

Tarım	32.7
Sanayi	44.6
Ticaret ve Ulaştırma	6.4
Diğer	16.3
Toplam	100.0

Kaynak : The Economist Intelligence

Unit (E I U)

1989 ihraç Ürünleri Kompozisyonu

	Toplam (%)
Petrol mineral ve madan	54.3
Gıda ürünleri	17.2
Beslenme dışı zirai ürünleri	16.7
Tüketim malları	9.8
Diğer	2.0
Toplam	100.0

Kaynak : E I U (26)

1989 ithal Malları Kompozisyonu

	Toplam (%)
Makine ve donatım	28.2
Petrol mineral ve maden	26.0
Beslenme dışı zirai ürünler	17.9
Kimyasal maddeler, kimyevi gübreler, kauçuk	12.1
Tüketim malları	7.8
Gıda	7.2
Yapı malzemeleri Diğerleriyle birlikte	0.2
Toplam	100.0

Kaynak : E I U

1990 ihracatının Dağılımı

=====	
	Milyon \$
-----	
italya	45
Almanya	24
Yugoslavya	24
Romanya	15
Çin	14
Avusturya	13
Yunanistan	12
Fransa	7
Macaristan	6

Kaynak : E I U

1990 ithalatının Kaynakları

=====	
	Milyon \$
-----	
italya	61
Almanya	54
Yugoslavya	37
Çin	22
Romanya	20
Yunanistan	18
Macaristan	16
Avusturya	12
Fransa	10

Kaynak : E I U

Arnavutluk, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1990 yılına kadar komünizm ile yönetilmiştir. 1990 yılının başından itibaren Arnavutluk Komünist Partisi, rejimi yumuşatma doğrultusunda önlemler almaya başlamıştır. Komünist Parti'nin alt düzey organlarına özerklik yetkisi tanınması politik reformdur (27).

Ekonomik alanda da başlangıç olarak bazı önemli reformlar yapılmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir (28).

- 1991 Eylül ayında Arnavutluk parası % 150 oranında devalüe edilmiştir.

- Tüketici pazarlarında gözle görülür bir fiyat liberalizasyonuna gidilmiştir.

- Tarım sektörü yer yer özelleştirilmiştir.

- Özelleştirme sürecinde küçük ölçekli işletmeler ile mal ve hizmetlerin özelleştirilmesine başlanmıştır.

- Mülkiyet reformları doğrultusunda özel şirketler kurulmuş ve merkezi plan sistemi kaldırılmıştır.

-----
(27) FAHİR ARMAĞLU; 20.Yüzyıl Sigası Tarihi; C.2 1980-1990;

2.B, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları;

Yayın NO: 313; Ankara 1992; s.245

(28) GENÇ RULİ; "Albania"; Summary Proceedings Of The Forty-

Sixth Annual Meeting Of The Board Of

Governors; October 15-17; 1991; Inter-

-----
national Monetary Fund (IMF); Washi-

-----
ngton D.C.1991; s.168

- Döviz bulundurmaya ve kullanımına izin verilmiştir.
- Pazar ekonomisinin işleyebilmesi için önemli yasalar çıkarılmıştır.

2.2.1.3.1 Mali Yapı

Arnavutluk ekonomisinin, komünizmin çöküşünden önceki son planlı dönemi 1986 - 1990 yılları arasındaki zaman dilimini kapsamıştır. Arnavutluk'un, yeni bir ekonomik sisteme geçerken nasıl bir iktisadi durumda olduğu bu döneme ilişkin istatistiklerde görülmektedir (29) :

---

(29) E I U; Bulgaria, Albania Country Profile; 1992-93;
s.37

=====

Yıllık Plan Hedefleri ve Performansları

(% Büyüme)

	1987 Plan	Tahmin	1989 Plan	Sonuç	1990 Sonuç
Net Maddi Ürün	6.0	2.0	5.0	2.0	-5.0
Endüstriyel Üretim	4.9	2.0	6.8	5.2	-6.0
Tarımsal Üretim	7.2	2.5	16.9	9.0	-3.0
Sabit Yatırım	...	3.5	2.2	1.5	-10.0
Ticaret	3.9	2.7	5.7	2.0	-8.0
ihracat	...	4.0	19.6	4.5	-20.0

Beş Yıllık Plan Hedefleri ve Performansları

(%)

	1981 Plan		1981-85 Sonuçlar		1986-90 Plan	
	Toplam	Yıllık	Toplam	Yıllık	Toplam	Yıllık
Endüstriyel Üretim	31-32	5.5-5.7	27	4.9	29-31	5.2-5.5
Tarımsal Üretim	31-33	5.5-5.9	13	2.5	35-37	6.2-6.5
Sabit Yatırım	22-24	4.0-4.4	17	3.2	10-12	1.9-2.3
Kişi Başına Milli Gelir	8-10	1.6-2.0	...	...	9	1.7

Kaynak : Albania Yıllık İstatistik Kitabı (E I U)

=====

Beş Yıllık Plan Hedefleri ve Performansları

(%)

	1981 Plan		1981-85 Sonuçlar		1986-90 Plan	
	Toplam	Yıllık	Toplam	Yıllık	Toplam	Yıllık
Emek Verimliliği	...	...	...	...	8-10	1.6-2.0
Dış Ticaret	...	...	...	...	33-35	5.9-6.2
ihracat Malları	57-61	9.5-10.0	29	5.2	44-46	7.6-7.9
ithal Malları	...	...	...	...	35	6.2

(30)

ilk tabloda net maddi ürün üretimi, endüstriyel ve tarımsal çıktılar, sabit yatırımlar ve ihracata ilişkin büyüme güzdeleri yıllar itibarıyla görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta, 1990'lara gelindiğinde zirai çıktılarının büyüme oranının düşüş göstermesidir. ikinci tabloda zirai çıktılar, sabit yatırımlar, kişi başına reel gelir, emek verimliliği, dış ticaret ve ithal-ihracat mallarına ilişkin beş yıllık plan hedefleri ve performansları oransal olarak verilmiştir.

-----

(30) A.g.k.; s.38

Burada da, tesbiti yapılabilen bütün kalemlerde, performansın planlananın çok altında olduğu gözlenmektedir.

Aşağıdaki tabloda, yıllar itibariyle gerçekleşen net maddi ürünün durumu toplam % olarak verilmiştir (31) :

Gerçekleştirilen Net Maddi Ürünün Yapısı

(%)

	1938	1950	1960	1970	1980	1983	1988	1989
Endüstri	3.8	7.0	18.6	28.2	43.6	43.3	46.4	44.6
Tarım	93.1	73.2	37.6	34.2	32.7	34.1	31.4	32.7
inşaat	0.8	3.1	6.5	7.1	6.7	7.8	6.5	6.4
Üretken Hizmetler	2.3	16.7	37.3	30.5	17.0	14.8	15.7	16.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : Albania Yıllık İstatistik Kitabı (E I U)

Görüldüğü gibi 1970'ten sonra üretken hizmetler payının büyük kısmını endüstriye bırakmış, böylelikle sanayinin net maddi ürün içindeki yeri % 45'ler civarında seyretmiştir. Tarımın oranı 1960'tan sonra bir belirginlik kazanmış, yıllar itibariyle önemsenmeyecek oranda sapmalar olmuştur. İnşaat sektörü ise 1983'te en yüksek orana erişmiştir.

(31) A.g.k.; s.38

Arnavutluk'ta son yıllarda tüketici mallarının fiyatlarında sınırlı bir çerçevede artışlar olmasına rağmen bağlı ekonomi fiyatları çok durgun olmuştur. Bununla ilintili olarak elde mevcut malların fiyat sınırları çok dar bir alanı kapsamıştır ve getirileri çok düşüktür. 1991'den itibaren aşamalı liberalizasyona geçilmiş ve 1992 ortalarında sadece beş temel madde için tavan fiyat belirlenmiştir. Bunlar; ekmek, prinç, şeker, yemeklik yağ ve tuzdur. 1992 Ortalarında resmi enflasyon oranı % 250 civarında olmuştur (32).

Komünizm döneminde Arnavutluk'ta ücret ve maaşlar işgücünün büyük çoğunluğu için yüksek düzeyde eşit olmuştur. 1983 yılında aylık işçi ücreti 400 LK, yönetici ücreti ise 900 LK'dir. Ücretler, fiyat patlamalarından geri kalmıştır. 1992 yılına doğru gelindikçe bir çok aile dışardan yiyecek yardımı, çeşitli bağışlar ve Arnavutluk dışındaki yakınlarından gelen paralardan yararlanarak geçinmiştir. 1992'ye kadar, işletme-

-----
(32) E I U; " " Bulgaria, Albania Country Profile 1992-93 ";

ler madde ve yedek parça yokluğu nedeniyle işleri dondurmak zorunda kalmışlardır. Böylece işçi gelirlerinin % 80'inin sağlandığı bu sahalar işlemez hale gelmiştir. O zamandan beri bu ödemeler, işsizlik yardımı adıyla aylık 650 LK olarak verilmektedir (33).

Arnavutluk bütçesi yıllık olarak hazırlanmaktadır.

Bütçe, geleneksel Sovyet modeline dayalı olarak hazırlanır. Kişisel vergiler bazı batılı danışmanların liderliğinde 1970'-de kaldırılmıştır. Kural olarak, 1991'e kadar gelirlerin % 95'i sosyalist ekonominin kapsamında olmuştur.

Bütçe harcamaları, 1980'lerde yavaşlama kaydetmiştir. Bununla birlikte 1988 gelirleri, 1985'te olduğundan daha düşük seviyede seyretmiştir. Yine 1989'daki 9.1'lik büyüme oranı, aynı yıl endüstriyel çıktılarda meydana gelen % 5.2'lik büyüme oranından daha hızlı olmuştur. 1991'de bütçe açıkları 5.5 milyar Lek iken, 1992 için beklenen rakam 10 milyar Lek olmuştur.

-----
(33) A.g.k.; s.40

=====

Devlet Bütçeleri

	1950	1960	1980	1988	1989
Lk Milyon Gelirler	848	2,817	7,516	8,558	9,334
Net Devlet Gelirleri	195	1,134	2,941	3,880	4,224
Vergiler	97	75	-	-	-
Sosyal Sigortalar	3	90	492	889	922
Diğer	524	1,224	769	939	1,177

Kaynak : Albania Yıllık İstatistik Kitabı

=====

Devlet Bütçeleri

	1950	1960	1980	1988	1989
Lk Milyon					
Harcamalar	647	2,533	7,427	8,552	9,309
Milli Ekonomi	226	1,217	4,281	4,211	5,135
Sosyo-Kültürel Harcamalar	98	600	1,823	2,721	2,827
Eğitim / Kültür	59	250	767	952	960
Sağlık Hizmetleri	31	153	392	514	533
Sosyal Hizmetler	8	197	664	1,255	1,334
Savunma	142	210	879	955	965
Yönetim Giderleri	38	69	110	155	169
Gelirler	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Net Devlet Geliri	23.0	40.3	39.1	45.3	45.3
Vergiler	11.4	2.7	-	-	-
Sosyal Sigortalar	0.4	3.2	6.5	10.4	9.9
Diğer	61.8	43.5	10.2	11.0	12.6
Harcamalar	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Milli Ekonomi	34.9	48.0	57.6	49.2	55.2
Sağlık Hizmetleri	4.8	6.0	5.3	6.0	5.7
Sosyal Hizmetler	1.2	7.8	8.9	14.7	14.3
Savunma	21.9	8.3	11.8	11.2	10.4
Yönetim	5.9	2.7	1.5	1.8	1.8
Diğer	22.1	17.3	4.5	6.0	2.3

Kaynak : Albania Yıllık İstatistik Kitabı (EIU) (34)

(34) A.g.k.; s.46.47

2.2.1.3.2 Finansal Hareketler

=====

Kişi Başına Perakende Satışlar

	1950	1960	1970	1980	1985	1988	1989
Toplam	100	302	396	495	521	548	569
Temel Gıda Maddeleri	100	426	475	671	712	742	761
Diğer	100	197	289	346	359	383	405

Kaynak : Albanian Yıllık İstatistik Kitabı
(EIU) (35)

Arnavutluk'ta 1980'lerde ticari alanda meydana gelen hareketlilik nüfus artışıyla ilgilidir. Bu dönemde yiyecek malları satışı, daima diğer tüketim mallarının satışının üzerinde olmuştur. 1980'lerde % 1.4 artışı izleyen perakende yiyecek satışları sonraki dönemde bu durumdan, olumsuz bir sapma göstererek artmıştır.

-----
(35) A.g.k. ; s.40

1950 - 1978 yılları arasında tasarruf bankalarındaki mevduat hacmi tahmin edilenin çok altında seyretmiştir.

1980 - 83 yılları arasında büyüme oranı % 2.8 düzeyinde olacak kadar yavaşlamıştır. Bu zamana kadar Arnavutluk dünyanın en yüksek tasarruf oranına sahip olan ülkesi olmuştur.

Bu, Arnavutluk ekonomisinde para harcama imkanlarının çok kısıtlı olmasına dayalıdır. 1991'den sonra süregelen hiperenflasyon bu tasarrufları tüketmiştir. Tasarruf sahiplerinin tümü, bu dönemde yiyecek alabilmek ve tasarruflarının değerini koruyabilmek için karaborsadan döviz satın almışlardır (36).

2.2.1.3.3 Dış Ticaret ve ödemeler (37)

1981 ve 1986 yılları dışında Arnavutluk dış ticaretindeki açık 1980'li yıllarda rekor düzeyde olmuştur. Fakat bu dış ticaret açığı Arnavutluk'an IMF'ye üyeliğinden sonra biraz da olsa azalmıştır. Arnavutluk ihracatının üçte biri endüstri ağırlıklı mallardan oluşmaktadır. Bunun da önemli bir kısmı petroldür. Diğerleri; mineraller; özellikle krom, ferrokrom, nikel ve elektriktir. Diğer bir ihracat malı grubu da tüketim mallarıdır. Bunlar arasında da tekstil ürünleri, çorap ve mendil sanayi sa-

-----
(36) A.g.k.; s.40

(37) A.g.k.; s.47

2.2.1.4 Değerlendirme

Arnavutluk Hükümeti'nin temel hedefleri, özel mülkiyeti genişletme ve ekonomik faaliyetlerde liberalizasyonu yaymadır. Bunlar aşağıdaki maddeleri kapsamaktadır (38).

- Kooperatiflerin özelleştirilmelerini hızlandırmak için Toprak Kanunu değişiklikleri yapmak,
- Perakende ticaret, hizmetler ve taşımacılıkta özelleştirme sürecine ivme kazandırmak,
- Ulusal işletmelerin yeniden organizasyonlarını sağlayacak yeni bir mülkiyet kanunu hazırlamak,
- Yeni şirketlerin kurulmalarını desteklemek; bunları devletin sahip olduğu kuruluşların oluşturdukları monopol piyasalarının negatif etkilerinden korumak,
- Perakende fiyatların kontrolünü sağlamak için yasa hazırlamak, yiyecek fiyatlarının liberalizasyonunu ve denetimini gerçekleştirmek. Burada elektrik, petrol ürünleri, telekomünikasyon gibi mal ve hizmetler kapsam dışı tutulmuşlardır.
- Yerli ticaret üzerindeki bütün devlet kontrollerini, bireylerin ve firmaların özgür bir şekilde ekonomik faaliyetlerde bulunabilmelerini sağlayacak yönde, kaldırmak.
- Dış ticaretin liberalize edilmesi ve ihracat için lisans verilmesi.

-----
(38) DEIK; 1991-1992 Economic Policy Measures Of The BSEC

Member Countries; İstanbul, 31 Ağustos, 1992;

Arnavutluk'ta Ocak 1992'de birçok mali yasa uygulamaya girmiştir. Yasalar, kar vergisi, gelir vergisi, üretim ve satış vergileri hakkındadır.

Kar vergisi oranı % 30'dur. Joint Venture (ortak girişim) lerin ve tümü yabancı sermaye olan tebbüslerin (bunların enerji kaynaklarını ve bazı mineralleri kullanmaları durumunda) kar vergisi oranı % 50 olarak belirlenmiştir.

2.2.2 Azerbaycan

2.2.2.1 Temel Göstergeler (39)

Yüzölçümü	:	86.000 km ²
Nüfus	:	7.3 milyon
Başkent	:	Bakü (Nüfus : 1.779.500, 1991)
önemli Şehirler	:	Gyanzha ve Sumgait
Etnik Kompozisyon	:	% 78.1 Azeri % 7.9 Ermeni % 7.9 Rus % 6.1 Diğerleri
Dil	:	Azeri Türkçesi
Para birimi	:	Ruble ve manat 1 manat = 10 Ruble (Kasım 1992'deki resmi oran)

2.2.2.1.1 Nahçıvan (40)

Nahçıvan özerk Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 5500 km², nüfusu 295.000 kişi, başkenti Nahçıvan'dır.

Nahçıvan, Azerbaycan topraklarından Ermenistan arazisiyle ayrıldığı için özerk kabul edilmiştir. Burada Azeri nüfusu ağır-

-----
(39) DEIK; Azerbaijan, April 1993; DEIK Bulletin, istanbul

1993, s.1

(40) A.g.k.; s.4

lıklıdır.

2.2.2.1.2 Karabağ (41)

Karabağ'ın yüzölçümü 4400 km², nüfusu 188.000 kişi, başkenti Hankenti'dir.

Bu bölge Azeri topraklarının içindedir ve etnik olarak Ermeniler ağırlıktadır. Nüfusu az ve arazisi küçük olduğu için Cumhuriyet şeklinde oluşturulmamıştır.

Azerbaycan hükümeti, bu bölgenin bağımsızlığına son vererek kendine bağladığını ilan etmiştir. Bölgedeki Ermeniler Ermenistan'a bağlanmak istedikleri için Azerbaycan ve Ermenistan arasında savaş sürmektedir.

2.2.2.2 Siyasi Durum (42)

Resmi adı : Azerbaycan Cumhuriyeti

Yasal Sistem : Bugünkü Cumhuriyet bölgesi, iran tarafından 1813 ve 1828'de Rusya'ya bırakılmıştır. 1918 - 1920 yılları arasında Azerbaycan bağımsız bir devletti. Nisan 1920'de Sovyet Birliği'nin, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak

-----
(41) A.g.k.; s.4

(42) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Central Asian Republics

Country Report, NO: 1 1993, Analysis Of Economic And

Political Trends Every Quarter; E I U Incorporating

Business International; London; s.7

bir parçası olmuştur. Azerbaycan Eylül 1989'da özgürlüğünü ilan etmiştir. Kasım 1991'de Moskova dağılınca Azerbaycan'ın bağımsızlığı da resmîyet kazanmıştır. Aynı zamanda Azerbaycan yeni bir yönetim şekli benimsemiştir. Aralık 1991'de nüfusu Ermeni ağırlıklı olan Dağlık Karabağ bağımsızlığını ilan etmiş, ama Cumhuriyetleri uluslararası alanda tanınmamıştır.

Millet Meclisi : 300 üyeli meclis beş yılda bir seçilir. 1991'de yapılmış olan anayasa ile Başkanlık Sistemi kabul edilmiştir. Bütün yetkilerin Cumhurbaşkanı'nda toplanmasının yanında, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bir başbakanı ve bakanlar kabinesi de vardır.

Siyasi Partiler : Azerbaycan Halk Partisi
Milli Bağımsızlık Partisi
Musavat Partisi
Bozkurt Partisi

Devlet Başkanı : Haydar Aliyev

2.2.2.3 Ekonomik Durum

2.2.2.3.1 Mali Yapı

Kapitalist ekonomideki GSMH terimine SSCB'de karşılık gelen en yakın terim Net Maddi Üretim terimidir.

Ekonomik Göstergeler	1988	1989	1990	1991	1992
Cari Fiyatlarla GSMH (Rb m)	14.064	15.484	14.697	22.409	...
Cari Fiyatlarla Net Maddi Ürün (Rb m)	10.910	10.919	10.712	17.752	...
Sabit Fiyatlarla Net Maddi Ürün (Rb m)	11.664	10.129	9.661	6.659	6.761
Gerçek Net Maddi Üründe Büyüme (%)	4.2	-6.0	-11.5	-1.9	-30.0
Gerçek GSMH'deki Büyüme (%)	3.6	-4.4	-11.7	-0.7	-21.8
Tüketici Fiyatları Enflasyonu (%)	...	...	7.8	87.3	1.350.0
ihracat (Rb m)	6.782	7.123	6.430	12.200	...
ithalat (Rb m)	5.672	5.190	5.752	11.010	...
Ticaret Dengesi	1.110	1.933	678	1.190	...

8 Mart 1993, Rb 648 : \$ 1

=====
Net Maddi Ürün'ün Kaynakları 1991

	Toplam (%)
Tarım ve Ormancılık	26.1
Endüstri	54.2
inşaat	10.6
Taşımacılık ve Haberleşme	2.9
Ticaret	2.2
Toplam	100.0

=====

Net Maddi Ürün'ün Tamamlayıcıları 1991

	Toplam (%)
Tüketim	70.1
Yatırım	15.5
Net ihracat	12.6
Zararlar	1.8
NET MADDİ ÜRÜN	100.0

=====

Kaynak : E I U (43)

-----
(43) E I U; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Report

NO: 1 1993, s.8

ilk tabloda da görüldüğü gibi 1992'de Azerbaycan'da net maddi üründeki reel büyüme % 30, gayri safi yurtiçi hasıladaki reel büyüme de % 21.8 oranındadır. Tüketici fiyatlarındaki enflasyon da 1992'ye gelindikçe anormal bir artış kaydetmiştir.

ikinci tabloda net maddi üretim kaynakları görülmektedir. Buradar % 54.2 ile endüstri en büyük payı almaktadır.

ikinci tabloda net maddi üretimin tamamlayıcıları (elemanları) görülmektedir. Buna göre net maddi üretim; tüketim, yatırım, net ihracat ve kayıp (zararlar) kalemlerinden oluşmaktadır.

Ülkenin bütçe gelirlerinin büyük bir bölümü vergilerden oluşmaktadır. Mal ve hizmet vergilerinin yerine % 2 oranında Katma Değer Vergisi alınmaya başlanmıştır. ithalat ve ihracat - tan da gümrük vergileri alınmaktadır.

Karabağ sorunu ortaya çıkınca, güvenlik harcamalarında artışlar kaydedilmiştir. Bütçe açığı 1992'ye kadar merkezden finanse edilmekteyken, artık iç finansmana gidilecektir (44)

-----
(44) A.g.k.; s.18

=====

TOPLAM DEVLET BÜTÇESİ
(MİLYON RUBLE)

	1987	1988	1989
	GERÇEKLEŞEN		

Toplam Gelirler	2.897	3.250	3.459
Vergi Gelirleri	2.397	2.734	2.875
Kar Vergisi	1.100	975	940
Gelir Vergisi	232	244	273
Mal ve Hizmet Vergisi	1.056	1.505	1.641
Diğer Vergi Gelirleri	8	9	21
Vergi Dışı Gelirler	501	516	584
Toplam Harcamalar	3.210	3.379	3.771
Milli Ekonomi	1.380	1.388	1.637
Sosyal ve Bilimsel Harcamalar	1.663	1.798	1.983
Güvenlik ve Savunma Harcamaları	2	2	5
Hükümet Harcamaları	36	36	57
Diğer Harcamalar	129	155	152
Denge	-313	-129	-313
Finansman	313	129	313
SSCB'den Transferler	284	117	448
Yerel Finansman	29	12	-136

=====		
1990		
	Tashih Edilmiş Plan	Gerçekleşen
	-----	-----
Toplam Gelirler	4.040	3.877
Vergi Gelirleri	3.352	3.102
Kar Vergisi	1.052	952
Gelir Vergisi	263	308
Mal ve Hizmet Vergisi	2.004	1.827
Diğer Vergi Gelirleri	33	16
Vergi Dışı Gelirler	688	775
Toplam Harcamalar	4.734	4.686
Milli Ekonomi	2.199	2.225
Sosyal ve Bilimsel Harcamalar	2.322	2.205
Güvenlik ve Savunma Harcamaları	5	5
Hükümet Harcamaları	57	68
Diğer Harcamalar	152	184
Denge	-693	-809
Finansman	693	809
SSCB'den Transferler	637	637
Yerel Finansman	56	172
		Sürecek..

=====		
1991		
	Tashih Edilmiş Plan	Gerçekleşen
	-----	-----
Toplam Gelirler	7.642	7.198
Vergi Gelirleri	6.056	5.497
Kar Vergisi	639	1.519
Gelir Vergisi	457	599
Mal ve Hizmet Vergisi	4.953	3.352
Diğer Gelir Vergileri	7	28
Vergi Dışı Gelirler	1.586	1.701
Toplam Harcamalar	10.715	8.374
Milli Ekonomi	3.348	2.229
Sosyal ve Bilim- sel Harcamalar	5.284	4.653
Güvenlik ve Sa- vunma Harcamaları	598	309
Hükümet Harcamaları	140	311
Diğer Harcamalar	1.345	873
Denge	-3.073	-1.176
Finansman	3.073	1.176
SSCB'den Transferler	2.840	2.125
Yerel Finansman	233	-949

Sürecek..

1992

	Plan	Gerçekleşmesi Tahmin Edilen
Toplam Gelir	18.307	17.317
Vergi Gelirleri	17.993	17.004
Kar Vergisi	2.410	1.800
Gelir Vergisi	750	1.200
Mal ve Hizmet Vergisi	14.103	12.320
Diğer Vergi Gelirleri	731	1.684
Vergi Dışı Gelirler	313	313
Toplam Harcamalar	19.650	21.953
Milli Ekonomi	1.255	1.255
Sosyal ve Bilim- sel Harcamalar	12.277	12.277
Güvenlik ve Sa- vunma Harcamaları	3.235	3.237
Hükümet Harcamaları	1.104	1.104
Denge	-1.343	-4.636
Finansman	1.373	4.636
SSCB'den Transferler	-	-
Yerel Finansman	1.343	4.636

Kaynak : IMF Ekonomik Rezerv, Azerbaycan (45)

(45) NURAN MIHMANDARLI; Azerbaycan; s.28

2.2.2.3.2 Finansal Hareketler

Azerbaycan'da finansal sisteme bağlı olarak bir pazar kurulması ve yeni bir bankacılık sistemi oluşturulması çabaları sürmektedir. Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Kanunu'nun yasallaştırılmasından sonra, Azerbaycan'da bankacılık sistemi, Azerbaycan Milli Bankası (ANB), Agroprombank, Promstroibank, The International Bank ve 92 ticari bankayı kapsar. Hükümet 93'te Agroprombank ve Promstroibank'ın da kapsandığı çok çok sayıda kamu bankasını özelleştirmeyi düşünmektedir. devlet, hisselerinin % 51' ini elinde bulunduracaktır. Azerbaycan Milli Bankası'nın Ağustos 1992'de, resmi para birimi olarak Manat'ı çıkarmasına rağmen fiyatlardaki ve satın alma gücündeki sabitlik sürmektedir. Azerbaycan hala Ruble'yi değişim aracı olarak kullanmaktadır (46).

Temmuz 1993'te Rusya'nın Azerbaycan'ın Ruble bölgesinden çıkarılmasına yönelik bir karar almasından sonra, Azerbaycan yönetimi Rus rublesinin tedavülden kaldırılacağını açıklamıştır. Buna göre, bu tarihten itibaren 1 dolar 100 manat olarak işlem görecektir (47).

-----
(46) DEIK Bulletin; Azerbaijan April 1993; s.3

(47) Bkz.; Dünya Gazetesi; 28.7.1993; s.10573 - 3916; s.11

2.2.2.3.3 Dış Ticaret

Azerbaycan'ın ticareti büyük ölçüde diğer cumhuriyetlere bağlıdır. 1988 - 91 döneminde gayri safi yurtiçi hasıla'nda ihracat % 45, ithalat % 38 oranında yer almıştır.

ihracatın hemen hemen % 90'ı Rusya ve Ukrayna'ya yapılmaktadır. ithalat'ın % 75'i diğer cumhuriyetlerden yapılır.

1988 - 91 döneminde cumhuriyetler arası ticaretle gayri safi yurtiçi hasılanın % 14'ünü ortalama bir ticaret fazlası oluşturmuştur (48).

1991 ihracat Kalemleri		1991 ithalat Kalemleri	
	Rb m		Rb m
Hafif Sanayi	2.270	Gıda Sanayi	2.863
Makine ve Metal işçiliği	2.115	Hafif Sanayi	1.212
Gıda Sanayi	3.892	Makine ve Metal işçiliği	2.000
Kimya Sanayi	1.161	Demir	904
Petrol ve	1.450		
Toplam	12.200	Toplam	6.979

(48) DEIK Bulletin; Azerbaijan April 1993; s.3

Sürecek..

1990'ın Belli Başlı ihracat Ülkeleri	(%) Toplamı Olarak	1990'ın Belli Başlı ithalat Ülkeleri	(%) Toplamı Olarak
Almanya	10.7	Almanya	13.4
Bulgaristan	9.0	Hollanda	10.9
Çekoslavakya	7.2	Çekoslavakya	8.5
öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	17.5	öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	17.1
öteki Avrupa Ülkeleri (EC)	13.2	öteki Avrupa Ülkeleri (EC)	8.3

Kaynak : E I U (49)

DIŞ TİCARET

(Milyon Ruble)

TEMEL ÜRÜNLER	1990	1991 Tahminleri
Endüstri	319.4	730.4
Petrol ve Gaz	101.6	200.2
Demir	6.8	1.9
Kimya ve Petrokimya	5.6	30.0
Makine ve Metal işçiliği	112.4	56.1
inşaat Ürünleri	0.2	0.3

Sürecek...

(49) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan, Country Report 1993,

s.8

Tekstil	61.2	408.9
Gıda	30.4	9.6
Tarım	2.8	13.8

Kaynak : DEIK (50)

CUMHURİYETLER ARASI TİCARET

(Milyon Ruble 1990)

TEMEL ÜRÜNLER	ihracat	ithalat
Endüstri	5.845.8	3.984.3
Elektrik	46.4	16.3
Petrol ve Gaz	747.3	428.0
Demir	71.2	218.5
Kimya ve Petrokimya	518.0	488.0
Makine ve Metal işçiliği	936.3	1.119.4
inşaat ürünleri	63.0	93.9
Tekstil	1.365.8	707.9
Gıda	1.748.6	500.9
Tarım	134.1	145.8
Toplam	11.746.5	7.703.0

Kaynak : DEIK (51)

(50) DEIK Bulletin; Azerbaijan, April 1993; s.6

(51) A.g.b.; s.6

2.2.2.3.3.1 Dış Ülkelerle ilgili Düzenlemeler (52)

Bakanlar Kurulu'nun belirlediği düzenlemeler hükümetin tescilini beklemektedir. Sağlık ve çevreyle ilgili olarak geniş ölçekli uzman kuruluşlara gereksinme duyulmaktadır.

Tescil işlemlerinin reddi durumunda, yabancılara yönelik davetler bir netice vermeyecektir. Yabancı yatırımların faaliyetlerine bazı sektörlerde kısıtlamalar getirilmekle beraber, bu kısıtlamalar yasal etkinliklerin sağlanmasına yönelik bulunmaktadır. Savunma ile ilgili faaliyetler bakanlar kurulunun yetkisi altındadır.

Vergilendirme ile ilgili olarak yeni bir yasa düzenlenmektedir. Yabancı yatırımlardan vergi kazancı sağlandıktan sonra bunların ülkede faaliyetlerine devam etmeleri ya da kendi ülkelerine dönmeleri serbest bırakılmıştır. Yabancı işçiler de döviz olan maaşları vergilendirildikten sonra kendi ülkelerine dönebileceklerdir.

2.2.2.3.3.2 Ortak Girişim (Joint Venture)

Hukuksal ve ekonomik açıdan birbirinden bağımsız iki ya da daha çok sayıda şirketin ortaklaşa bir kararla yönetimi ve denetimi kendilerinde olan, ama kendilerinden bağımsız bir

-----
(52) DEIK; Azerbaidjan, April 1993; DEIK Buelletin; istanbul

1993; s.6

tüzel kişiliğe sahip olan yeni bir şirket kurmaları " Ortak Girişim" olarak adlandırılmaktadır (53).

Burada yabancı ortağın payı en az % 30, en çok % 99 olabilmektedir. Yetki ve sorumluluk dağılımı her iki ortak tarafından serbestçe belirlenebilmektedir. Çalıştırılacak personel ile ilgili her konu ferdi sözleşmelere bağlanmaktadır. Personelin sosyal güvenlik hakları Azerbaycan kanunlarına göre belirlenmekte, emeklilik ile ilgili kesintiler ise çalışan personelin ana vatanındaki hükümlere uygun olarak emekli maaş fonuna döviz olarak yatırılmaktadır.

Ortak yatırımda yabancı sermaye % 30'dan fazla ise üç yıl kurumlar vergisinden muaf olacaktır. Daha sonra da vergi % 25 oranında uygulanacaktır. Yine bu işletmeler ürettikleri malları lisansa gerek duymadan ihraç edebilmekte, şirkete yatırım sermayesi olarak gelecek mallar için de gümrük vergisi muafiyeti sağlanmaktadır.

Bu ortaklığın kurulabilmesi için Dış Ekonomik ilişkiler Bakanlığı'ndan izin alınması gerekir.

2.2.2.3.4 Yasal Gelişmeler (54)

Haziran 1991 : Ekonomik bağımsızlığı temel alan yasaya geçildi. Pazar ekonomisine geçiş düşüncesinin temelleri

-----
(53) NURAN MIHMANDARLI; Azerbaycan; s.34,35

-----
(54) DEIK Bulletin; Azerbaijan, April 1993; s.4

atılmış oldu.

Aralık 1991 - Şubat 1992 : Ekonomik reformlar için beş temel yasa çıkarılmıştır. Mülkiyet yasası özel kemis ve diğer kesim arasındaki eşitliği sağlamak için oluşturulmuştur. Toprak yasası; çiftçilerin topraklarını yerli ve yabancı yatırımcılara bırakmasını içermektedir. Yabancı yatırımları koruma yasası yabancı yatırımcılara Joint Venture kurmak için, menkul ve gayri menkul değerler satın almaları için, belediye ve kamu kesimindeki özelleştirmelerden pay almaları için haklar vermektedir. Hisse Senedi ve Malların Değişimi Yasası ile Vergi Yasası da benzeri kararlar sağlamaktadır.

1991'de ve 1992'nin başlarında vergi düzenlemeleri ve Serbest Ticaret bölgelerine ilişkin düzenlemeler Parlamento'dan geçmiştir.

Ağustos 1992'de stratejik hamaddelerin karşı ticareti ile ilgili olan Barter (takas) anlaşmaları askıya alınmıştır. Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri yasasına göre Azerbaycan Milli Bankası, Agroprombank, Promstroibank ve Uluslararası Bankası ile 92 ticari bankanın varlığı kabul edilmiştir. Yasada söz konusu bankaların devlete ait olan % 51 hisselerinin ticari bankalarla değişimi öngörülmüştür.

Ocak 1993'te özelleştirme Yasası çıkarılmıştır. Devlet Arazi Komitesi 1993'te 10.000 hektarlık zirai alanın özelleştiril-

mesini " Toprak Reform Programı " adı altında kararlaştırmıştır. Ayrıca komite tarafından Mart 1993'te Meclis'te bir özelleştirme programı taslağı tartışılmıştır. Bu programa göre özelleştirme üç aşamada gerçekleştirilecektir : Küçük ölçekli işletmeler 1993 - 1994'te, orta ölçekliler 1995'te ve geniş ölçekliler 1995'ten sonra özelleştirilecektir.

Ocak 1995'te KiT'lerin özelleştirilmesi gümrükler ve kira kontratları, işletme ve girişimlerle ilgili 39 yasa çıkarılmıştır. Taslak yasalar anti-monopolist aktiviteler, malların mübadelesi, haksız rekabetin önlenmesi, tüketicinin korunması ve iflas ile ilgilidir.

2.2.2.3.4.1 özelleştirme (55)

Devlet Mülkiyet Komitesi tarafından 1993'ten itibaren başlayacak kamu mallarının özelleştirilmesi amacıyla bir özelleştirme programı planlanmıştır. Buna göre :

1991 - 92 döneminde 10.000 küçük ölçekli özel firma kurulmuştur. Bunların 300'ü Joint Venture'dır.

---

(55) A.g.b.; s.3

1993'te Agroprombank, Promstroibank, The International Bank ve Sberbank'ın özelleştirilmeleri düşünülmektedir.

1993 - 94'te küçük ölçekli işletmelerin % 30'u

1995'te orta ölçekli işletmelerin % 20'si

1995'ten sonra büyük ölçekli işletmelerin % 50'si özel -
leştirilecektir.

özelleştirme alanları, Ulusal havayolu, demiryolu, petrol ve gaz sektörleridir.

özelleştirme yöntemleri, direkt satış, sermaye piyasası yoluyla satış, hisse senedi çıkararak ve açık arttırma yolları ile satıştır.

Kaynaklar; banka kredileri, nakit para ve transfer edilemeyen senetlerdir.

Gelecekte, savunma sektöründen 22 işletme, ulusal radyo ve televizyon, Hazar denizindeki gaz - petrol kaynakları ve mineral kaynaklarının özelleştirilmesi düşünülmektedir.

2.2.3 Bulgaristan

2.2.3.1 Temel Göstergeler (56)

Yüzölçümü	:	110.993 ² km	(% 34 ekilebilir arazi, % 35 orman)
Nüfus	:	(1990)	(000)
Başkent	:	Sofya ; 1.221	
		Plovdiv ; 379	
		Varna ; 321	
		Burgaz ; 226	
Dil	:	Bulgarca	
Resmi Tetiller	:	1 Ocak, 3 Mart, 1,2,24 Mayıs, 25	25 Aralık
Para Birimi	:	Leva (Lv)	

-----
(56) EIU; Bulgaria, Albania Country Profile 1992 - 93;

Annual Survey Of Political And Economic Back-
-----
ground; EIU Limited; London 1993; s.2

2.2.3.2 Siyasi Durum (57)

Resmi adı : Bulgaristan Cumhuriyeti

Millet Meclisi : 240 ügeli meclis nisbi temsil sistemi-
ne göre seçilmektedir. Mecliste Demok-
ratik Güçler Birliği Partisi'nin 110;
Bulgar Sosyalist Partisi'nin 106;
Hak ve özgürlükler Hareketi Partisi'nin
24 temsilcisi vardır.

Seçmenlik Yaşı : 18 ve üzeri

Son Seçim : 13 Ekim 1991 (Genel ve Yerel)

Gelecek Seçim : Sonbahar 1995

Devlet Başkanı : Zhelyu Zhelev; 19 Ocak 1992'de yeniden
seçilmiştir.

Hükümet : Başbakan başkanlığında bakanlar kuru -
lundan oluşur. Ekim 1991'de Bulgaris -
tan'da ilk olarak komünist olmayan bir
hükümet işbaşına gelmiştir.

-----
(57) EIU; Romania, Bulgaria, Albania; Country Report;

NO: 1 1993; Analysis Of Economic And Political

Trend Every Quarter; EIU Incorporating Business

International; London 1993; s.4

Siyasi Partiler : Demokratik Güçler Birliği (UDF);
Anti-komünist parti ve grupların
ittifakıdır.
Bulgar Sosyalist Partisi (BSP);
Eski Bulgar Komünist Partisi'dir.
Hak ve özgürlükler Hareketi (MRF);
Türk azınlığının partisi'dir.
Bulgar Milli Tarım Birliği (BANU).

2.2.3.3 Ekonomik Durum

2.2.3.3.1 Mali Yapı

Bulgaristan'ın 1989'dan sonra geçirdiği hareketli dönem, ekonomik boyutları gösteren tablolara tam anlamıyla yansımıştır. 1989'da komünist ülkelerin yaşadığı rejim değiştirme olayları Bulgaristan ekonomisine de zorlu anlar yaşatmıştır. Serbest piyasa modeli tam anlamıyla benimseninceye kadar tabloda da görülen ekonomik alandaki olumsuzlukların etkisi azalarak devam etmiştir (58)

-----
(58) EIU; Romania, Bulgaria, Albania; Country Report NO:1

1993; s.5

Ekonomik Göstergeler	1988	1989	1990	1991	1992
Net Maddi Ürün (NMÜ) (Cari Fiyatlarla Milyar Leva)	29.4	30.8	32.5	118.2	183.6
Gerçek NMÜ Büyümesi (% Olarak)	2.4	-0.4	-11.8	-16.7	-14.0
Tüketici Fiyatları (% Olarak)	2.4	6.2	19.3	334.0	110.0
ihracat (Milyar Dolar)	3.5	3.1	2.5	3.4	3.5
ithalat (Milyar Dolar)	4.5	4.3	3.3	2.7	3.5
Resmi Kur (Lv : \$)	0.830	0.860	2.150	21.8	23.4
8 Mart 1993'ta 26 Leva = 1 Dolar					

Kaynak : EIU (59)

NMÜ' üdeki artış 1990'dan sonra çok hızlı bir seyir izlemiştir. Bu da reel büyüme oranının negatif olmasına yol açmıştır. Tüketici fiyatları bu durumdan tam anlamıyla etkilenerek 1991 ve 1992'de artışlara sahne olmuştur.

Söz konusu dönemde ihracat aynı rakamlarda kalmış, ithalatta azalma olmuştur. Resmi kur oranı kalemi ekonomik rejim değişikliğini belirgin bir biçimde göstermektedir.

(59) A.g.k.; s.5

Merkezi Planlama ile yönetilen ekonomilerde milli hesap istatistikleri Batı'da olduğundan farklıdır. Genel olarak net maddi ürün (NMÜ), milli gelire karşılık gelmektedir (60). NMÜ; fiziksel üretim, taşıma ve dağıtımına bağlı olarak mal ve hizmetlerin aldığı değerdir. Bankacılık, sağlık, eğitim, kamu yönetimi ve savunma bu kavramın kapsamındadır. Buradan hareketle NMÜ, gayri safi yurtiçi hasıla (GDP) ve GSMH'dan daha küçüktür. NMÜ anahtar sektörlerdeki büyüme oranlarını gösterir.

NMÜ'nün Sektörel Dağılımı (%)

	1965	1980	1985	1988	1989	1990
Tarım	29	19	13.3	12.1	11.5	14.1
Sanayi	49	51	59.9	60.4	58.9	56.8
inşaat	8	9	9.9	9.8	9.8	9.1
Taşımacılık	4	8	7.6	8.3	8.9	9.4
Ticaret	8	10	6.9	7.3	8.7	8.6
Diğerleri	2	3	2.4	2.1	2.2	1.9
Toplam	100	100	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : Bulgaristan Yıllık İstatistik Kitabı (61)

(60) EIU; Bulgaria, Albania; Country Profile 1992 - 1993; s.10

(61) A.g.k.; s.11

Bulgaristan'ın 1992 bütçesinde hükümetin harcamaları sınırlama çabası ve GSYIH'daki açığı % 4 oranında azalttığı görülür. 1992 açığı 9.2 milyar Leva; 400 milyon dolardır.

Tasarrufların çoğu; savunma kısıtlamaları, devlet sermayeli yatırımların, yardımların ve ödemelerin azaltılmasıyla başa - rılmıştır.

Bulgaristan'da 1991 enflasyon oranı bütün Doğu Avrupa ülkelerinden daha yüksek olmuştur (% 500). Dünya Bankası bu oranın % 250 olacağını, 1993'te de buna yakın bir oranda seyredeceğini tahmin etmektedir (62).

Bulgaristan'da finansal sisteme geçiş ile birlikte Hazine 1991'de bağımsız bir Merkez Bankası ve ardından finansal kurumlar kurulmuştur. IMF'nin önerisiyle faiz oranları % 47 olarak belirlenmiştir.

Bulgaristan Merkez Bankası tümüyle hükümete bağlı değildir. Banka yüksek faiz oranları ve kredi tavanı uygulamalarıyla anti-enflasyonist bir politika izlemektedir. Devlet bütçesinde geri kalmış yatırımlara ve yönetim masraflarına yer verilmemez (63).

-----
(62) A.g.k.; s.21

(63) TODOR Y. VALTCHEV; Bulgaria, Summary Proceedings Of The

Forty Sixth Annual Meeting Of The

Board Of Governors; October 15-17 1991;

IMF; Washington D.C.; s.188

Devlet Bütçesi (Milyan Leva)

	1986	1987	1988	1989	1990
Toplam Gelirler	22.008	22.679	22.952	24.288	28.350
Toplam Harcamalar	21.910	22.670	22.952	24.286	28.209

Kaynak : Bulgaristan Yıllık İstatistik Kitabı (64)

2.2.3.3.1.1 Vergilendirme Şekilleri (65)

- Doğrudan Vergi

Bulgaristan'da, doğrudan vergi olarak gerçek kişilerin brüt gelirleri, tüzel kişilerin karları üzerinden vergi tahsil edilmektedir. Ortaklık ve mal sahipliği gibi bazı ticari faaliyetler kanuna göre gerçek kişi gibi muamele görmekte ve gelirler üzerinden vergilendirilmektedir. Verginin matrahı, belli bir zamanda elde edilen gelirin toplam tutarıdır.

(64) EIU; Bulgaria, Albania; Country Profile, 1992 - 93; s.22

(65) İTO; " Bulgaristan'ın Reform Çabaları IMF, Dünya Bankası ve AT Tarafından Destekleniyor "; İTO Gazetesi; Y.35; S.1751; 26 Şubat 1993; s.8

istisnalar : Emekli maaşları, burslar, çocuk zamları, nafakalar ve sigorta bedelleri ile yatırım kredilerinin faizleri vergiden muaftır.

Ticari kuruluşlara, amortisman da dahil olmak üzere faaliyetlerini yürütmeleri için zorunlu bütün masraflarını vergi matrahından indirme olanağı verilmiştir.

- Kurumlar Vergisi

Bu vergi yerli ve yabancı şirketlerin karlarına uygulanmaktadır. Yabancı şirketlerin sadece Bulgaristan'daki ticari faaliyetlerini yürütmeleri amacıyla şube, büro, fabrika ya da antrepo gibi geçici bir bölge aracılığıyla elde ettikleri karları vergilendirilmektedir.

- Banka Faizleri, Kar Payları, Kira Gelirleri

Yabancı, gerçek ve tüzel kişilerin banka faizi, kar payları ile işletme payları ve kira yoluyla Bulgaristan'de elde ettikleri gelirleri, anonim şirketlerin ise iştiraklerinden elde ettikleri karlar % 10 oranında vergiye tabidir.

2.2.3.3.2 Finansal Hareketler

Bulgaristan Parlamentosu 1991'de birkaç tane önemli ekonomik yasa kabul etmiştir. Bunlar arasında Ticaret Yasası, Yabancı Yatırımlar Yasası ve Toprak Yasası sayılabilir.

Bankacılık Sistemi ile ilgili reformlar ayrıntılı bir şekilde hazırlanırken, Dünya Bankası'nın yardımı kesmesiyle bu çalışmalar askıya alınmıştır. Kamuya ait çok sayıda büyük ve küçük ölçekli ticari bankanın bilançolarının eşitlenmesi hedeflenmiştir. Bunların hisseleri, halka, yabancı yatırımcı ve bankalara satışa sunulacaktır. Yabancı yatırımcıların bu - na ilgi göstererek Bulgaristan'a modern bir bankacılık sisteme kavuşmada yardımcı olmaları beklenmektedir (66).

2.2.3.3.3 Dış Ticaret

1989 hareketlerinden önce başta eski Sovyetler Birliği olmak üzere bütün Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (CMEA) ülkelerinin ticaretlerinin % 80'ini Bulgaristan karşılamaktaydı. 1989'dan sonra bu ticaret durgunlaşmıştır. Batının gelişmekte olan ülkeleri ile ticaret pozitif bir yön izlerken, gelişmiş ülkeleri ile ticaret negatif olmuştur. 1985'ten beri ilk kez Mayıs 1991'de 100 milyon dolarlık bir ticaret fazlası olmuştur. Ekonomik krizin sonucunda Sovyetler Birliği'nden yapılan ithalat azalmıştır. 1991'de Bulgaristan'ın AT ülkelerine ihracatı % 14'e yükselmiştir.

-----
(66) TODOR Y.VALTCHEV; " Bulgaria "; Summary Proceedings;
-----
s.189

1991'in ilk yarısında Bulgaristan'ın Doğu Avrupa ülkeleri ve Sovyetler Birliği'ne yaptığı ihracat toplamı % 35'e düşmüştür. Ayrıca, Bulgaristan ve Rusya arasında yapılan Kliring Anlaşması ile Bulgaristan, petrol ve doğal gaz ithalatı karşılığında sigara, tıp malzemeleri ve yiyecek ihracı sözü vermiştir. Kliring'de fiyatlar dolar üzerinden belirlenecektir (67).

1992 ihracat Kalemleri	Milyon \$	1992 ithalat Kalemleri	Milyon \$
Mineraller, Petrol ve Kimyevi Ürünler	971	Mineraller, Petrol ve Kimyevi Ürünler	1.655
Tarım ve Gıda Ürünleri	781	Makine ve Teçhizat	873
Makine ve Teçhizat	564	Tarım ve Gıda Ürünleri	238
Madenler	510	Tekstil	201
Tekstil	217	Madenler	174
Diğerleri Dahil Toplam	3.498	Diğerleri Dahil Toplam	3.454

Kaynak : EIU (68)

(67) EIU; Bulgaria, Albania; Country Profile; 1992-93; s.22

(68) EIU; Romania, Bulgaria, Albania; Country Report; s.5

Dış Ticaret (Milyon Leva)

	1986	1987	1988	1989	1990
ihracat					
Sosyalist Ülkeler	11.102	11.395	12.132	11.692	8.742
Gelişmekte Olan Batı Ülkeleri	926	936	926	1.085	811
Gelişmiş Ülkeler	1.323	1.472	1.360	896	1.007
Toplam	13.351	13.802	14.418	13.673	10.560
ithalat					
Sosyalist Ülkeler	11.072	11.286	10.682	9.595	8.035
Gelişmekte Olan Batı Ülkeleri	2.212	2.151	2.152	2.155	1.943
Gelişmiş Ülkeler	1.070	630	1.094	1.046	337
Toplam	14.353	14.067	13.928	12.796	10.315
Ticaret Dengesi	-1.002	-265	490	877	245

Kaynak : Bulgaristan Yıllık İstatistik Kitabı (69)

Bulgaristan'da dışa açılma yönünde alınan kararlar sonucu ortak yatırımlar ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre ortak yatırımlarda ortak payı gerekli yerlerden izin alınarak % 49'u geçebilecektir. Ortak yatırımlardan alınan % 40 kar vergisi Bakanlar Kurulu'nun belirlediği yüksek teknoloji içeren sektörlerde gelir vergisinden muaf tutulabilecektir.

(69) EIU; Bulgaria, Albania; s.23

Yabancı firma ortak yatırımdan sağladığı serbest döviz kazan-
cının hak ettiği kısmını yurt dışına transfer edebileceği gi-
bi, yatırım faaliyeti bittiğinde şirketteki payını nakit ola-
rak yurt dışına çıkarabilecektir. Ortak yatırımlarda şirket
yöneticileri Bulgar ya da yabancı olabilmektedir (70).

-----
(70) CANAN BALKIR; KEİB, Ekonomik Bir Değerlendirme; s.62

2.2.4 Ermenistan

2.2.4.1 Temel Göstergeler (71)

Yüzölçümü	:	29.800 km ² (% 80'i dağlık arazi)
Nüfus	:	3.36 Milyon (1991)
Başlıca Şehirler	:	Erivan (Başkent, 1.2 milyon kişi) Kumayri Kirovakan
Dil	:	Ermenice Rusça
ölçü ve Tartı	:	Metrik Sistem
Para Birimi	:	Ruble (Ulusal para birimi olan Dram'a geçiş tartışılıyor.)

2.2.4.2 Siyasi Durum (72)

Resmi Adı	:	Ermenistan Cumhuriyeti
Yasal Sistem	:	1918-1921 arasında Ermenistan Cumhu- riyeti bağımsızdı. 1921'de Ermenistan

-----
(71) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan, Country Profile

1992-93; Annual Survey Of Political And Econo-
-----
mic Background; EIU Limited, London 1993, s.5
-----

(72) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan, Central Asian Re-
-----
publics, Country Report no:1 1993; Analysis Of

Economic And Political Trends Every Quarter;

EIU Incorporating, London, s.5

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak Sovyetler Birliği'ne bağlanmıştır.1922'de Azerbaycan ve Gürcistan ile birlikte Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne katılmıştır. 1936'da kendi haklarına sahip bir Birlik Cumhuriyeti olmuştur. 21 Eylül 1991'de bağımsızlık referandumu yapılmış, 23 Eylül 1991'de Ermenistan tekrar bağımsız olmuştur.

- Millet Meclisi : Yüksek Sovyet şimdi parlamento - ya dönüşmüştür.
- Son Seçim : Mayıs 1990
- Devlet Başkanı : Levon Akopoviç Ter Petrosyan
- Hükümet : Devlet Başkanı'nın atadığı Başbakan hükümeti kurar.
- Siyasi Partiler : Danshak Devrimci Federasyon
Hentchak Partisi
Ermenistan Milli Hareketi
Ermenistan Demokratik Liberal Partisi
Milli Demokratik Birlik Partisi

2.2.4.3 Ekonomik Durum

2.2.4.3.1 Mali Yapı

Ermenistan ekonomisi 1971 - 1985 arasında Sovyet standartlarına uygun bir performans göstermiştir. SSCB ortalamasının % 4.5 olduğu zamanlarda Ermenistan NMÜ'ü yıllık % 7 oranında büyümüştür. Ama bundan sonra rekor düzeyde bozulma görülmüştür. 1992 göstergeleri oldukça karamsardır.

=====

Ekonomik Göstergeler	1989	1990	1991	1992
GSYİH (Cari Fiyatlar ile Milyon Ruble)	9.490	9.692	15.671	...
GSYİH (Sabit Fiyatlar ile Milyon Ruble- 1987)	9.259	8.573	6.921	3.827
GSYİH'daki Reel Büyüme (%)	12.4	-7.4	-19.3	-44.7
NMÜ (Cari Fiyatlar ile Milyon Ruble)	6.915	6.977	12.329	...
NMÜ (1983 Sabit Fiyatları ile Milyon Ruble)	6.737	6.164	5.439	3.263
NMÜ'deki Reel Büyüme (%)	14.2	-8.5	-11.8	-40.0
ihracat (Milyon Ruble)	3.691	3.523	...	...
ithalat (Milyon Ruble)	4.898	4.662	...	...
Ticaret Dengesi	1.207	1.139	...	...

8 Mart 1993 648 Ruble = 1 \$

Kaynak : EIU (73)

(73) A.g.k. ; s.6

1991 NMÜ Kaynakları		1991 NMÜ Bileşikleri	
	Toplam (%)		Toplam (%)
Tarım ve Ormancılık	25.7	özel Tüketim	77.4
Sanayi	48.3	Kamusal Tüketim	6.2
inşaat	14.6	Net Sabit Yatırım	24.4
Ulaştırma ve Haberleşme	2.2	Stok Artışları	-0.1
Ticaret	5.6	Net ihracat	-11.8
Diğerleri Dahil Toplam	100.0	Zararlar	3.9
		NMÜ	100.0

Kaynak : EIU (74)

Ermenistan NMÜ'ü içinde endüstri baskın bir sektör iken 1991'de toprakların özelleştirilmesi ile tarımın payı artmıştır.

Sektör Bazında Reel NMÜ Büyümesi (%)

	1988	1989	1990	1991
Tarım	-7.8	-27.7	-13.2	15.2
Endüstri	-1.6	2.3	0.5	-8.5
inşaat	-12.3	135.6	-25.8	-33.2
Ulaştırma ve Haberleşme	20.2	1.5	-15.6	-8.7

Sürecek...

(74) A.g.k.; s.6

Ticaret	-9.6	43.0	6.5	-23.8
Diğerleri	8.3	6.8	-23.5	-8.4
NMÜ	-2.6	14.2	-8.5	-11.8

Kaynak : IMF Ekonomik Görünüm, Ermenistan (75)

Diğer Sovyet Cumhuriyetleri gibi Ermenistan da sınır ta - nımayan enflasyondan kaçamamıştır. 1991'de tüketici fiyatları - nın % 175 oranında artması ücretlerin artışı sonucunu doğurmuş, bu, malların maliyetini arttırmış, ardından cumhuriyetler yük - sek enflasyon ile karşılaşmışlar, bu da 1992'de ihracat vergi - leri ile sonuçlanmıştır. 1990'da uygulanmaya başlanan fiyat li - beralizasyonu zirai ürünlerin fiyatlarını arttırmıştır.

ikinci olarak Ocak 1991'de fiyatların dünya düzeyine çık - masına sağlayacak yeni tarifeler belirlenmiştir. Üçüncü olarak Nisan 1991'de temel gıda fiyatları arttırılarak sabitleştiril - miş, diğer malların fiyatları serbest bırakılmıştır. Son olarak devlet, mevcut fiyatların tümünü bazı tahminlere dayalı olarak ekmek, süt, ilaç, kamusal faydalar ve taşımacılık alanlarında liberalize etmiştir. Bu malların fiyatları hala % 300 - 500 oranında artmaktadır(76).

(75) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Profile; s.34

(76) A.g.k. ; s.35

Sovyetler Birliği'nin üyesi olan Ermenistan ÷lke için -
de hiçbir zaman arttıramadığı gelirlerini birlik bütçesinden
gelen transferlerle telafi ediyordu. Bu transferler 1991'de
SSCB'nin dağılmasından sonra son bulmuştur(77).

1992 yılı Ermeni bütçesinde harcamalar 10.7 milyar ruble,
buna karşılık gelirler 9.6 milyar rubledir. Vergi sistemine
göre kamuya ait belirli sabit varlıklardan ve lüks tüketim mal-
larından % 28 oranında katma değer vergisi (VAT : Value Added
Tax) alınmaktadır. işletmelerden her altı ayda bir 18.000
rublenin üzerindeki kar için % 12; 54.000 rublenin üzerindeki
kar için % 25 vergi alınmaktadır (1992). Bununla birlikte
bunlardan sağlanan gelir sadece 3.2 milyar rubledir (beklenen
gelirin % 63' ü). Bütçe 665 milyon ruble açık ile ayakta dur-
maktadır.

Devlet Bütçesi

(Milyon Ruble)

	1990	1991
Toplam Gelirler	4.143.0	3.713.8
Vergi Gelirleri	2.172.3	2.083.6
Ferdî Gelir Vergisi	213.8	442.0
İşletme Karı Vergisi	412.2	457.6
		Sürecek...

(77) A.g.k.; s.38

Üretim Vergisi	1.464.5	1.033.0
Satış Vergisi	-	127.5
Vergi Dışı Gelirler	1.970.7	1.630.2
Birlik Bütçesinden Transferler	617.6	-
Toplam Harcamalar	3.455.6	3.835.0
Milli Ekonomi	1.850.3	1.483.7
Eğitim	706.5	1.012.0
Sağlık	273.4	395.7
Asayiş	52.2	88.3
Genel Denge	687.4	-121.2

Kaynak : IMF Ekonomik Görünüm Ermenistan (78)

2.2.4.3.2 Finansal Hareketler

Ermenistan'ın bankacılık sistemi, merkezi Moskova olan bir dizi şubenin faaliyetlerine bağlıdır. Ama serbest pazar ekonomisinin talebi kendi milli sistemine geçişi zorunlu kılmıştır. Şu anda Ermenistan'daki şubeler kendi haklarına sahiptir ve hatta bazıları hisse senedi şirketi ortaklığına geçmeyi istemektedir. Ermenistan'da 40 adet ticari bankanın yanında hiç yabancı banka bulunmamaktadır.

Likidite krizi sırasında Ermenistan Devlet Tasarruf Bankaları toplam 8.7 milyar rublelik tasarrufu Moskova'ya gönder-

-----
(78) A.g.k. ; s.39

mişler, bu, geri ödenmemiştir. Sonuç olarak yerli tasarrufçular bankacılık sistemine güvenmemektedirler(79).

En önemli Bankalar :

- Ermeni Promstroibank (Endüstri ve Ticaret Bankası)
- Ermeni Agroprombank (Ermenistan Ziraat Bankası)
- Ermenistan Cumhuriyeti Devlet Ticaret Bankası
- Sberbank (Ermenistan tasarrufları burada toplanır)

2.2.4.3.3 Dış Ticaret

Ermenistan'ın ihracatının % 43'ü (1990) hafif sanayi mallarıdır. Buna ek olarak makine yapımı ile ilgili ürünler de ihraç edilir.

Dış Ticaret (Milyon Ruble)

	1988	1989	1990
ihracat	3.767	3.691	3.523
Birlik içi	3.683	3.598	3.428
Birlik Dışı	84	93	95
ithalat	4.878	4.898	4.662
Birlik içi	4.019	3.842	3.508
Birlik Dışı	859	1.056	1.154
Denge	-1.111	-1.207	-1.139

Kaynak : IMF Ekonomik Görünüm Ermenistan (80)

(79) A.g.k. ; s.40

(80) A.g.k. ; s.40

Temel ihracat Alanları	Milyon Ruble 1990	Temel ithalat Alanları	Milyon Ruble 1990
Hafif Sanayi	1.501	Gıda Sanayi Ürünleri	754
Makine ve Metal işçiliği	828	Hafif Sanayi	1.116
Gıda Sanayi Ürünleri	412	Makine ve Metal işçiliği	975
Kimyasal Ürünler	213	Kimyasal Ürünler	370
		Petrol ve Enerji	304
		Tarımsal Ürünler	290
Diğerleri Dahil Toplam	3.523	Diğerleri Dahil Toplam	4.662

Kaynak : EIU (81)

Başlıca ihracat Ülkeleri (1990)	Toplam %	Başlıca ithalat Ülkeleri (1990)	Toplam %
Almanya	10.7	Almanya	15.8
Bulgaristan	11.7	Polonya	9.6
Çekoslovakya	8.7	Çekoslovakya	9.1
Diğer AT Ülkeleri	12.6	Diğer Doğu Avrupa Ülkeleri	18.7
Diğer Doğu Avrupa Ülkeleri	18.4	Diğer AT Ülkeleri	7.3

Kaynak : EIU (82)

(81) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Profile; s.40

(82) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Report; s.6

2.2.5 Gürcistan

2.2.5.1 Temel Göstergeler (83)

Yüzölçümü	:	69.500 km ²
Nüfus (000)	:	5.478 (1991 ortalama tahmini)
Önemli Şehirler	:	Tbilisi : 1.400 (1990) Batum : 200
Dil	:	Gürcistan Dili (Şehirlerde yaygın olarak Rusça konuşulmaktadır.)
Para Birimi	:	Rus Rublesi
Resmi Tatiller	:	26 Mayıs

2.2.5.2 Siyasi Durum(84)

Resmi Adı	:	Gürcistan Cumhuriyeti
Yasal Sistem	:	Gürcistan 1918-21 yılları arasında bağımsızdı. 1921'de Sovyetler Birliği'ne bağlanmıştır. Nisan 1992'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Abaza ve Otesyan azınlık cumhuriyetleri 1922'de ortaya çıkmışlar ama uluslararası alanda tanınmamışlardır.

-----
(83) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Profile;

s.4

(84) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Report;

s.3

Millet Meclisi : 234 üyeli yüksek konsül nisbi temsil ilkesine göre seçilmiştir.

Devlet Başkanı : 11 Ekim 1992'de halk tarafından % 90 oy ile parlamento başkanı olarak Eduard Shevardnadze seçilmiştir.

2.2.5.3 Ekonomik Durum

2.2.5.3.1 Mali Yapı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Gürcistan 1990-1991 döneminde çok olumsuz ekonomik sapmalar yaşamıştır. Bunda Nisan 1991'deki büyük depremin etkisi vardır. 1992'de enerji üretimindeki ilerlemeye rağmen 1992 ve 1993'te kısıtlamalara gidilmiştir.

Tarımın NMÜ içindeki payı iklim koşullarına göre dalgalanma göstermektedir. 1990'da tarımın payı sanayii aşmıştır. Çünkü merkezdeki siyasi değişiklikler sanayide bozulmaları getirmiştir.

NMÜ ile ilgili göstergeler şöyledir (85) :

-----
(85) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Profile;
-----
ss. 17-19

Sektörel Bazda NMÜ'deki Reel Büyüme (%)	1988	1989	1990	1991
Tarım ve Ormancılık	7.1	-20.8	7.7	-23.3
Sanayi	6.2	6.4	-13.7	-24.9
inşaat	8.0	1.0	-33.2	-19.2
Ulaştırma ve Haberleşme	27.4	1.7	-49.6	-
Diğerleri	-2.6	-18.6	3.2	-71.1
N M Ü	6.0	-2.4	-11.1	-27.1

Kaynak : Dünya Bankası İstatistik Kitabı (Eski Sovyetler Birliği Devlet Kayıtları)

Ekonomik Göstergeler	1989	1990	1991
GSYİH (Cari Fiyatlarla Milyon Ruble)	14.355	14.915	23.473
NMÜ (Cari Fiyatlarla Milyon Ruble)	9.898	10.866	16.961
NMÜ (1992 Sabit Fiyatlarıyla Milyon Ruble)	121.800	108.300	77.900
NMÜ'deki Gerçek Büyüme (% Olarak)	-2.4	-11.1	-28.1
Tüketici Fiyatları Enflasyonu (% Olarak)	...	4.8	81.1

Kaynak : EIU (86)

(86) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Report; s.4

1991 NMÜ Kaynakları		1990 NMÜ Bileşikleri	
	Toplam (%)		Toplam (%)
Tarım ve Ormancılık	41.8	özel Tüketim	76.0
Sanayi	34.4	Kamu Tüketimi	11.0
inşaat	10.1	Net Sabit Yatırım	5.4
Ulaşım ve Haberleşme	5.9	Stoklardaki Artış	10.7
Ticaret	4.3	Net ihracat	-4.4
Diğerleri Dahil Toplam	100.0	Zararlar	1.3
		NMÜ	100.0

Kaynak : EIU (87)

Gürcistan'da 1990 yılında fiyatlar ortalama % 5 oranında artmıştır. 1991'in ikinci yarısında Rusya'da olduğu gibi Gürcistan'da da fiyatlar hızla yükselmeye başlamış, yıl sonunda fiyat artış oranı % 130 seviyelerine kadar yükselmiştir. 1992 başında temel maddelerde bile yüksek fiyat artışları gözlenmiştir. 1992 yazında yeni düzenlemeler yapılmış ve bütün malların fiyatları liberalize edilmiştir. Ücretler 1992'de ortalama % 150 oranında arttırılmış, ama enflasyon karşısında ihtiyaçları karşılamaktan uzak kalmıştır(88).

(87) A.g.k.; s.4

(88) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Profile;

s.20

Son yıllarda Gürcistan bütçesi rekor düzeyde fazla vermiştir. Bu, merkezden gelen zengin transferlere dayalı olarak gerçekleşmiştir. 1989'da GSYİH'nin % 19'u, 1990'da % 5.1'i; IMF tarafından finanse edilmiştir. 1991'de Sovyet Birliğinin bozulması sonucu Gürcistan bütçesi 1.009 milyon ruble açık vermiştir. 1191 Nisan'ındaki deprem ve siyasi istikrarsızlık harcamalarda artışa, vergi gelirlerinde azalışa neden olmuştur. Harcamalar ücretlerde de artışı getirmiş, sonuç olarak geniş çaplı fiyat düzenlemeleri yapılmıştır.

Devlet Bütçesi (Milyon Ruble)

	1989	1990	1991
Gelirler	4.533	4.979	5.741
Üretim Vergisi	1.800	1.810	2.077
Kar Vergisi	624	776	1.451
Gelir Vergisi	639	431	661
Genel Bütçe'den Yapılan Yardımlar	350	931	-
Harcamalar	4.399	4.786	6.879
Genel Ekonomi	2.118	2.104	3.335
Sosyal ve Kültürel Harcamalar	2.009	2.206	2.991
Yönetim ve Yargı Harcamaları	53	46	250
Denge	134	193	-1.138

Kaynak : IMF Ekonomik Görenem, Gürcistan (89)

(89) A.g.k.; s.25

1992 bütçesinde katma değer vergisi (VAT) ve satış vergilerinden gelir sağlanması planlanmıştır. Nisan depremi sonrasında yapı masrafları sürmektedir.

2.2.5.3.2 Finansal Hareketler

1991 yılında bütçe açığı para ve kredi talebinin çok hızlı artması ile ilgilidir. Kağıt para (ruble) azlığı nedeniyle günlük para dolaşımı % 21.5 iken, parasal büyüme oranı bunun iki katı olmuştur.

Para ve Kredi (Milyon Ruble)

	1989	1990	1991
Tedavüldeki Para	10.260	11.478	13.943
Vadesiz Mevduatlar	1.626	2.448	4.866
Para (M1)	11.886	13.926	18.809
M1'deki Büyüme (% Olarak)	15.2	17.2	35.1
Vadeli Mevduatlar	5.072	6.904	15.825
Para (M2)	16.958	20.830	34.634
M2'deki Büyüme (% Olarak)	21.5	22.8	66.3
Yurtiçi Krediler	20.114	22.957	30.954
Hükümet (net)	-330	-338	145
İşletmeler	9.011	10.076	14.836

Kaynak : Ekonomik Görünüm, Gürcistan (90)

Bankacılık sistemi; Gürcistan Milli Bankası, üç tane devlet ticaret bankası, atmış adet özel ticari banka ve eski Sovyetler Birliği Tasarruf Bankası'nın Gürcistan şubeleri ile Uneshekonombank'tan oluşmaktadır.

Gürcistan Merkez Bankası resmen 1991 yılının ortalarında kurulmuştur. Fonksiyonları arasında para basma, kur oranını belirleme, para ve kredi toplama ve bankacılık sektörü faaliyetlerini düzenleme sayılabilir. Merkez Bankası, Gürcistan'da bulunan ve Moskova'ya bağlı olan bankaların da yönetimini ele geçirmiştir. Ama Gürcistan Merkez Bankası, Rusya'da olduğunun aksine ticari bankaların faiz oranlarını belirlemede herhangi bir fonksiyona sahip bulunmamaktadır (91).

2.2.5.3.3 Dış Ticaret

Sovyetler Birliği'nin Gürcistan dışındaki üyeliğiyle yapılan dış ticaret 1990'da çok küçük bir fazla verirken, diğer ülkelerle yapılan ticaret önemli bir açık vermiştir. 1991'de birlik ülkeleriyle yapılan ticarete açık ortaya çıkmış, bu enerji fiyatlarının artmasına yol açmış ve Gürcistan ekonomisi güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır.

---

(91) A.g.k.; s.26

Dış Ticaret (Milyon Ruble)

	1988	1989	1990
ihracat	5.901	6.084	5.983
Birlik içi	5.508	5.719	5.724
Birlik Dışı	393	365	259
ithalat	6.493	6.469	6.869
Birlik içinden	5.218	4.888	4.948
Birlik Dışından	1.275	1.581	1.891
Denge	-592	-385	-856

Kaynak : IMF Ekonomik Görünüm, Gürcistan (92)

Başlıca ihracat (1990)		Başlıca ithalat (1990)	
	Rb m		Rb m
Gıda Sanayi Ürünleri	2.113	Gıda Sanayi Ürünleri	1.062
Hafif Sanayi	1.180	Hafif Sanayi	1.198
Makine ve Metal işçiliği	836	Makine ve Metal işçiliği	1.335
Tarım Ürünleri	731	Tarım Ürünleri	114

Sürecek...

(92) A.g.k.; s.28

Diğerleri Dahil Toplam	6.112	!	Fuel - Oil ve Elektrik	700
		!	Diğerleri Dahil Toplam	7.226

Kaynak : EIU (93)

Temel ihrac Ülkeleri (1990)	Toplam (%)	!	Temel ithal Ülkeleri (1990)	Toplam (%)
Almanya	10.7	!	Almanya	17.7
Bulgaristan	10.7	!	Hollanda	10.8
Hollanda	8.4	!	Çekoslavakya	9.6
öteki (EC) Ülkeleri	16.4	!	öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	19.7
öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	19.8	!	öteki (EC) Ülkeleri	5.7

Kaynak : EIU (94)

Kasım 1991'deki bir araştırmaya göre Gürcistan'ın ödemeler bilançosundaki pasif tarafın % 1.6'sını eski SSCB'nin dış borçları oluşturmuştur. Gürcistan bu borçları ödemekten aciz bulunmaktadır. 1988 - 91 yılları arasında gıda sanayi ve ta-

(93) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan, Country Report;

s.4

(94) A.g.k.; s.4

rımdaki ihracat artışı diğer ihracat birimlerindeki artıştan daha çok olmuştur (95).

1991 sonuna kadar Gürcistan'ın ticaret ve kur sistemi eski Sovyetler Birliği'ne bağlı olarak çalışmaktaydı. Bundan sonra Gürcistan IMF ve Dünya Bankası'nın danışmanlığında dış ticaretine hareket kazandırmak amacıyla bir dizi liberal düzenlemeye gitmiştir. Buna göre Mart 1992'den sonra bütün Gürcistan'lılara bankalarda döviz hesabı açma izni verilmiştir. Yine aynı tarihlerde işletmelere ithalat ve ihracat için lisans verilmiştir. Yalnız 12 kalem temel gıda maddesi hakkındaki ihracat yasağı kaldırılmıştır. İthalat üzerindeki gümrük vergisi azaltılmış, bazı mallar (örneğin ilaç) vergiden muaf tutulmuştur.

-----
(95) EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan, Country Profile;

-----
s.27

2.2.6 Moldova

2.2.6.1 Temel Göstergeler (96)

Yüzölçümü	:	33.700 km ²
Nüfus (000)	:	(1989) 4.341
Nüfusun Etnik Dağılımı (1989 %)		
Moldavalı	:	63.9
Gavavuz	:	3.3
Ukraynalı	:	14.2
Rus	:	12.8
Diğer	:	5.8
Nüfusun Kentsel Dağılımı (% 1989) :		
		47
Nüfusun Kırsal Dağılımı (%) :		
		53
Çalışan Nüfus Sayısı (% 1989) :		
	Sanayi :	21.4
	Tarım :	32.6
Para Birimi	:	Ley
Dil	:	Moldavaca, Rusça

-----
(96) iGEME; Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık

Cumhuriyetleri; Ankara 1992; s.19

2.2.6.2 Siyasi Durum (97)

- Resmi Adı : Moldova Cumhuriyeti
- Yasal Sistem : 1924'te Moldova Otonom Sovyet Cumhuriyeti şu andaki Transdniestr bölgesinde kurulmuştur. Kalan kısmı da 1940'ta Sovyetler Birliği tarafından Romanya'dan alınmıştır. 27 Ağustos 1991'de Moldova Yüksek Sovyeti, Moldova adıyla bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. Cumhuriyetin henüz yeni bir anayasası yoktur.
- Millet Meclisi : Tek meclisi olan parlamentoda (Yüksek Sovyet) 366 üye vardır. Bunun 199'u Şubat 1990'da doğrudan seçilmiştir. Kalan 167 üye Komünist Parti'nin atamalarıyla göreve gelmiştir.

-----
(97) EIU; Ukraine, Belarus, Moldova; Country Report NO:1

1993 Analysis Of Economic And Political Trends

Every Quarter; EIU Incorporating Business In -
-----
ternational; London; s.8

- Son Seçim : Şubat 1990
- Gelecek Seçim : Şubat 1994
- Devlet Başkanı : Mircea Snegur. 9 Aralık 1991'de doğrudan başkan olarak atanmıştır.
- Hükümet : Moldova başkanlık sistemine sahiptir. Başbakan Andrei Sangheli Bakanlar Kurulu'nun Üyesidir. 1 Temmuz 1992'de başkan tarafından atanmıştır. Şu anki hükümet ise 28 Ağustos 1992'de göreve başlamıştır.
- Siyasi Partiler : Moldova parlamentosunda var olan 14 partinin 8'i temsil edilmektedir. Rus azınlık, aynı zamanda " Birlik " adıyla bilinen, parlamentoda iki sandalyeye sahip olan cumhuriyetçi hareket tarafından temsil edilmektedir. Diğer yandan Bağımsız Rus Partisi'de Rus azınlığın temsilcisidir. Gagavuz azınlığı

Gagavuz halkı tarafından temsil edilmektedir.

Başlıca Partiler :

- Demokratik Tarım Partisi
- Hristiyan Demokrat Halkçı Cephe
- Moldava Gençlik Birliği
- Bağımsızlık için Milli Yardımlaşma Moldova Demokratik Hareketi
- Milli Hristiyan Partisi
- Moldava Halk Cephesi
- Sosyal Demokratik Parti

2.2.6.3 Ekonomik Durum

Ekonomik Göstergeler	1989	1990	1991
GSYİH (Rb Milyon) (Pazar Fiyatlarıyla)	11.218	12.750	22.252
NMÜ (Rb Milyon) (Pazar Fiyatlarıyla)	8.272	9.443	16.480
NMÜ (Rb Milyon) (1983 Sabit Fiyatlarıyla)	8.416	8.292	7.309
NMÜ'deki Gerçek Büyüme (% Olarak)	8.8	-1.5	-11.9
Tüketici Fiyatları Enflasyonu	...	4.2	98.0

Kaynak : EIU (98)

(98) EIU; Ukraine, Belarus, Moldova; Country Report; s.10

NMÜ Kaynakları		NMÜ Bileşmeleri	
	(% 1990)		(% 1990)
Tarım ve Ormancılık	41.7	özel Tüketim	73.1
Sanayi	34.4	Kamu Harcamaları	9.2
inşaat	9.0	Net Sabit Yatırım	11.3
Ticaret	9.2	Stoklardaki Artış	8.7
Ulaştırma ve Haberleşme	4.8	Zararlar	1.5
Diğerleri Dahil Toplam	100.0	Net ihracat	-3.9
		NMÜ	100.0

Kaynak : EIU (99)

2.2.6.3.1 Mali Yapı

1992'de net maddi ürün % 30'a düşmüştür. Bunun nedeni, eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasından başka, Dignester karışıklığıdır. Moldova'nın ticari partneri Rusya, ülkenin petrol ihtiyacını karşılamakta tam olarak yeterli olamamaktadır. Moldova 1993'te petrol kıtlığı ile yüzyüze gelmiştir. Rusya tarafından serbestliğinin kısıtlanacağı tehdidi altında Moldova, petrole olan ihtiyacını büyük bir gizlilik içinde Azerbaycan'dan karşılama yoluna gitmiştir.

(99) A.g.k.; s.10

Moldava'da 1992'de gelirlerin sürekli düşüşü ve harcamaların belirgin bir biçimde artışı, kamu sektörünün parasal yardımlarına ve Dignester çatışmasına bağlıdır. Yine bu dönemde bütçe açığı 20 milyon Ruble olmuştur. Bu miktar göz önünde bulundurulduğunda Moldava'yı, Rusya'dan ayrılan diğer cumhuriyetlerden daha başarılı kabul etmek gerekecektir. Moldava'nın bütçe açığını düşük tutabilmesinde etken olan unsurlar, belirli kalemlerde harcamaları karşılayacak yeterlilikte gelir olmaması ve sınırlı sayıda hükümet programının büyüme harcamalarını sınırlandırmasıdır (100).

2.2.6.3.2 Finansal Hareketler

Moldava'da 1992 enflasyonu % 1700 civarında son bulmuştur. Bunun yıllık ortalaması % 1000 civarında olmaktadır. Bunun ana nedeni, ülkenin Ruble bölgesinde kalması ve 1992'de Rus Merkez Bankası'nın enflasyonist politikalar doğrultusunda Moldava'ya 17 milyar Rublelik kredi vererek bundan kar elde etmesidir. Bununla birlikte hem Rusya, hem de Moldova için para arzının arttırılması, bütçe açığının kapatılmasında bir fon yaratma olayını teşvit etmesi bakımından yanlıştır. Öte yandan fiyat liberalizasyonu da Moldava'da nakit kıtlığına neden olmuştur. Çünkü fiyatların yükselmesi, insanların

-----
(100) A.g.k.; s.37

satın alma gücünde bir eksilmeyi de beraberinde getirmekte -
dir (101).

Enflasyon ithali ve sıkı mali politikalar Moldova'yı
rubleden vaz geçme husunda cesaretlendirmiştir. Böylece ken-
di para birimi olan Ley'i kabulü planlamaya başlamıştır.
Böylece Moldova enflasyonu da daha aşağıya çekebileceğine
inanmaktadır. Nitekim Rus hükümeti Boris Fyodorov'a cumhuri-
yetlere giden kredilerin kesilmesi için yetki vermiştir.
Bu belki de rublenin kendi değerini bulmasını sağlayacaktır.

Para reformunun bir parçası olarak 1993 başında Molda -
va'da yerleşik bütün işletmelerin % 35'inin Moldova Merkez
Bankası'na satılması kararlaştırılmıştır (102).

-----
(101) A.g.k.; s.37

(102) A.g.k.; s.37

2.2.6.3.3 Dış Ticaret

Başlıca ihracat (1990)		Başlıca ithalat (1990)	
	Rb m		Rb m
Gıda Sanayi	2.733	Hafif Sanaya	1.307
Hafif Sanayi	1.207	Gıda Sanayi	461
Makine ve Metal işçiliği	1.045	Makine ve Metal işçiliği	1.861
Tarım Ürünleri	449	Kimyevi Ürünler	731
Kimyevi Ürünler	210	Petrol ve Gaz	425
Diğerleri Dahil Toplam	6.177	Diğerleri Dahil Toplam	6.461

Kaynak : EIU (103)

Temel ihraç Ülkeleri (1990)		Temel ithal Ülkeleri (1990)	
	Toplam (%)		Toplam (%)
Macaristan	10.6	Almanya	16.3
Bulgaristan	12.3	Hollanda	10.5
Almanya	10.2	Bulgaristan	9.7
öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	28.1	öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	27.0
öteki EC Ülkeleri	11.5	öteki EC Ülkeleri	7.0

Kaynak : EIU (104)

(103) A.g.k.; s.10

(104) A.g.k.; s.10

1992'de Moldova Ekonomisi hem kendi ürettikleri, hem de ithal ettikleri mallar ile 155 milyon dolarlık bir ticaret fazlası elde etmiş, böylece ruble bölgesi dışındaki ülkelere -rin başında gelmiştir. ihracat 1991'den fazla olarak % 140'a yükselirken, ithalat % 35.3'e düşmüştür. Bükreş'in 1992'de Moldova'ya 2.2 milyar Ley kredi vermesi, Moldova'nın bu başarılarında % 70 pay sahibidir. Bunun yanında Baltık Devletleri ve Çin de Moldova'ya dar anlamda da olsa parasal kazanç sağlamaktadır.

1992'de Moldova Rusya'dan 17.5 milyon ruble değerinde mal ve hizmet ithal etmiş, Rusya'da Moldova'dan mukabil ithalatta bulunmuştur. 1991'de ticaret açığı GSYİH'nin hemen hemen % 5'i kadardır. Bu da Moldova'yu bir ticari borç ile karşı karşıya bırakmıştır.

2.2.7 Romanya

2.2.7.1 Temel Göstergeler

Yüzölçümü (000)	:	237.5
Nüfus (000)	:	23.152
Nüfus Artış Hızı (1990)	:	0.8 % (105)
Nüfusun Etnik Dağılımı	:	Romen % 88 Macar % 8 Alman % 2 Diğer % 2
Dil	:	Romence
Nüfusun Kentsel Dağılımı	:	51 %
Nüfusun Kırsal Dağılımı	:	49 %
Başkent	:	Bükreş
Başlıca Kentler	:	Braşov Constanta Temeşvar Laşi Cluj Napoca Galati

-----
(105) iGEME; Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cum -
huriyetleri; Ankara 1992; s.19

Para Birimi : Ley (106)

2.2.7.2 Siyasi Durum (107)

Resmi Adı : Romanya Sosyalist Cumhuriyeti

Siyasi Yapı : 119 Sandalyeli Senato
387 Sandalyeli Temsilciler
Meclisi

Son Seçim : 20 Mayıs 1990

Devlet Başkanı : Ion Iliesco

Siyasi Partiler : Ulusal Kurtuluş Partisi
Ulusal Hristiyan Köylü Partisi
Liberal Parti
Demokratik Sosyal Parti

-----
(106) ÖZLENEN SEZER; Romanya Ülke Etüdü; İstanbul Tica -
-----
ret Odası, Yayın NO: 1991 - 18; s.1,2

(107) A.g.k.; s.3

2.2.7.3 Ekonomik Durum

1990 yılına girerken Romanya'da köklü bir rejim değişikliği yaşanmıştır. Bu değişikliğe göre serbest piyasa ekonomisine geçilecek, liberal ekonominin araçları kullanılarak ekonomiye yeni bir yön verilecektir. Mayıs 1990'da hükümet, uygulayacağı programı şöyle belirlemiştir (108):

- Ekonomik istikrar sağlanacak, hızla piyasa ekonomisine geçilecek.
- Özel girişim teşvik edilip, özel mülkiyet hakkı tanınacak.
- Fiyatların piyasa ekonomisi kurallarına uygun olarak oluşması sağlanacak.
- Devletin piyasalara müdahalesi engellenecek.
- Dış ticarete özel kesim teşvik edilecek.
- Romen para birimi konvertibl hale getirilecek.
- Bankacılık sistemi ve sermaye piyasası üzerinde çalışmalarda bulunulacak.
- Katma değer vergisine ilişkin çalışmalara hız verilecek.

-----
(108) IMF; Annual Report Of The Executive Board For The Financial Year Ended April 30, 1991 Washington D.C.,
-----
s.28

2.2.7.3.1 Mali Yapı

Ekonomik Göstergeler	1989	1990	1991
GSYİH (Pazar Fiyatlarıyla, Milyar Ley)	798.0	844.0	1.575
NMÜ'deki Gerçek Büyüme (% Olarak)	-5.8	-8.1	-15.0
Perakende Fiyatlarla Enflasyon	0.8	4.2	174.4
İhracat (Milyar Dolar)	10.5	5.8	4.1
İthalat (Milyar Dolar)	8.4	9.1	5.3
Cari Hesap (Milyar Dolar)	2.9	-1.7	-1.2
Döviz Rezervleri (Milyon Dolar)	1.759	373	424
Ticari Kur Oranı (Ley : \$)	14.92	22.43	76.39

Kaynak : EIU (109)

GSYİH Kaynakları	1990 (%)	GSYİH Bileşikleri	1990 (%)
Sanayi	48.2	Tüketim	77.4
Tarım ve Ormancılık	18.2	Brüt Sabit Yatırımlar	20.0

Sürecek...

(109) EIU; Romania, Bulgaria, Albania; Country Report; s.8

inşaat	5.7	!	Stoklar	14.3
Ulaştırma	6.7	!	Net ihracat	-11.7
Ticaret	7.0	!		
Diğerleri Dahil		!	Farklar Dahil	
Toplam	100.0	!	Toplam	100.0

Kaynak : EIU (110)

GSYİH 1990'dan 1992'ye gelinene dek çok büyük bir artış kaydetmiştir, ama GSLİH'daki reel büyüme olumsuz olarak gerçekleşmiştir. ithalat ve ihracat gelirleri durmaksızın azalma göstermiş ve yine bu cümleden olarak dış borçlar da artmıştır. Bankalardaki varlıklar son üç yılda sabit kaldığı halde, borçlarda artış olmuştur. Bütün bunlar Romanya'nın değişim rüzgarlarından ne derece olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

1990'nın başlarında Romanya'da halkın gelirinde % 129, giderinde % 113 oranında artış olmuştur. 30 Haziran 1990'da altı ay öncesine oranla bankalardaki para miktarı % 114; nakit para miktarı ise % 111 oranında artmıştır (111).

-----
(110) A.g.k.; s.3

(111) ÖZLENEN SEZER; Romanya Ülke Etüdü; s.8

2.2.7.3.2 Dış Ticaret

Romanya dış ticaretinde serbest döviz esaslı batılı ülkelerle ticaret yapıldığında uygulanmakta, doğu bloku ülkeleri ile kliring esasına göre ticaret yapılmaktadır.

Romanya'da ihracatı belirleyici dört olgu vardır (112):

- ihracatı tümüyle serbest olan ürünler
- ilgili bakanlığın onayı ile ihraç edilebilen ürünler
- ihracatı kotaya bağlı ürünler
- Geçici olarak ihracatı yasaklanan ürünler.

-----
(112) A.g.k.; s.17

ihracat (1989)		ithalat (1989)	
	Milyon (\$)		Milyon (\$)
Fuel - Oil, Metal ve Mineraller	2.875	Fuel - Oil, Metal ve Mineraller	2.687
Sanayi Malları	1.068	Kimyevi Ürünler	232
Kimyevi Ürünler	785	Makine ve Teçhizat	142
Makine ve Teçhizat	515	Besin Maddeleri	76
Besin Maddeleri	225	Sanayi Malları	38
Diğerleri Dahil Toplam	5.965	Diğerleri Dahil Toplam	3.406

Temel ihraç Ülkeleri (1991)		Temel ithal Ülkeleri (1991)	
	Toplam (%)		Toplam (%)
SSCB	22.1	SSCB	16.5
Almanya	11.4	Almanya	9.5
italya	5.3	iran	7.6
Fransa	4.1	Suudi Arabistan	5.5
Çin	3.5	italya	4.4
ingiltere	3.4	Mısır	3.8

Kaynak : EIU (113)

(113) EIU; Romania, Bulgaria, Albania; Country Report; s.3

Tablodan da görülebileceği gibi 1989 yılında en fazla ihracat geliri öncelikle petrol, mineral ve madenlerden elde edilmekteyken, yine en çok ithalat gideri de bu ürünlere yapılmaktadır.

ihracat ve ithalat ülkelere göre bölümlendirilirse, en çok ihracat ve ithalat SSCB ile doğu Almanya'ya yapılmaktadır. Bu da ülkeler arasında kliring işleminin yoğun bir şekilde yapıldığının göstergesidir.

Romanya'da ziyaretçilerin kişisel kullanımını aşan mallar, giriş ya da çıkışta vergilendirilmektedir. Mevzuata göre şu ürünler gümrükten muaftır (114):

- Deneme amacıyla yurda getirilen ürünler
- Yabancılarla anlaşarak ithal edilen kültürel mallar
- Vasiyetnamede belirtilen mallar
- Devlet kurumlarına ait mallar
- Ticari değeri olmayan mallar
- Romanya'ya bırakılmış mallar
- Reklam mahiyetindeki yayınlar
- ihracat ürününü iade etme, ithal ürününü yenileme
- ihracat ürününün satın alınmaması

-----
(114) ÖZLENEN SEZER; Romanya Ülke Etüdü; s.22

- Romanya kaynaklı mallar
- Askeri ithal ürünleri
- Ortak yatırımlar ve yabancı sermayeli yatırımlar için gerekli yatırım malları.

Ülkede iç talebi karşılamak, doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak ve istihdam yaratmak amacıyla özel şirketler kurulmasına izin verilmiştir.

Bunlar :

- En çok 20 işçi çalıştıran küçük işletmeler
- Kar amacı güden işletmeler
- Aile işletmeleri
- Özel kişiler tarafından izin alınarak kurulan işletmeler (115).

Romanya'da yabancı yatırımcı % 100 kendine ait sermaye ile iş kurabileceği gibi, bir Romen ortak da edinebilir. Yabancı sermaye, sanayi sektörü, doğal kaynakların işlenmesi tarım, haberleşme, ticaret, ulaştırma, bankacılık, sigortacılık ve hizmet sektöründe faaliyet gösterirler. Genellikle anonim şirket ya da limited şirket tipinde şirketler kurulmaktadır (116).

-----
(115) ÖZLENEN SEZER; Romanya; s.34

-----
(116) A.g.k.; s.35

2.2.8 Rusya

2.2.8.1 Temel Göstergeler (117)

Yüzölçümü (000) :	17.075
Nüfus (000) :	148.500 (Ocak 1991)
Nüfus Artış Hızı :	0.4 %
Nüfusun Etnik Dağılımı :	
Rus :	82 %
Tatar :	3.8 %
Ukrayna :	3 %
Beyaz Rus :	0.8 %
Alman :	0.6 %
Yahudi :	0.4 %
Ermeni :	0.4 %
Kazak :	0.4 %
Başkent :	Moskova (5 milyon)
Başlıca Kentler :	St. Petersburg Gorki Kuybushev Perm

-----
(117) OSMAN Z. ORHAN, ÖZLENEN SEZER; Rusya; KEİB / BDT

Araştırma Dizisi

NO: 1 İTO Yayın NO:

1992-23; s.7

Dil : Rusça
Tatarca
Guvaşça
Kentsel Nüfus : 74 %
Kırsal Nüfus : 26 %
Para Birimi : Ruble

2.2.8.2 Siyasi Durum

Resmi Adı : Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cum -
huriyeti
Devlet Başkanı : Boris Yeltsin

Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti tarafından 20 Haziran 1990'da ülkenin bağımsızlığı ilan edilmiştir. Diğer yandan 8.12.1991'de Beyaz Rusya'da biraraya gelen Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna devlet başkanları bir anlaşma imzalamışlardır. Buna göre Sovyetler Birliğinin artık sona erdiği resmen beyan edilmiştir (118).

(118 FAHİR ARMAOĞLU; 20 Yüzyıl Siyasi Tarihi; C. 2 1980-1990;
-----
s.216

Bunun ardından 21 Aralık 1991'de Gürcistan, Letonya, Litvanya ve Estonya dışında kalan 11 bağımsız devlet 21 Aralık 1991'de Alma Ata'da bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu'nu meydana getiren Zirve Toplantısı'nı yapmışlardır (119).

2.2.8.3 Ekonomik Durum

Rusya Federasyonu'nun dışa açılma, serbest piyasa kuralalarını uygulama ve dünya ekonomisiyle birleşme yolundaki çabaları yoğunlukla sürmektedir. Rusya Federasyonu Batı dünya-sının finansman kaynaklarını, teknolojisini, girişim gücünü ve yönetim tekniklerini ülkesine en kısa sürede ithal etmek istemekte ve ekonomiyi içinde bulunduğu çıkmazdan bir an önce kurtarmayı amaçlamaktadır.

Batı Dünyası ve IMF'nin Rusya'dan beklentilerini şu şekilde sıralama mümkündür (120).

- Sübvansiyonların kaldırılması
- Fiyatların serbest bırakılması
- Verimsiz alanlara kaynak aktarımı yapılmaması
- Kredilerde seçici olunması

-----
(119) O.Z. ORHAN, ö. SEZER; Rusya; s.9
-----

(120) DEİK; Türk-Rus Ekonomik ilişkileri; DEİK Bülten;

Eylül 1992; istanbul; s.5

- Parasal büyümenin sınırlandırılması
- Piyasa ekonomisine geçiş için yasal çerçevenin hazırlanması
- Tarım ve enerji sektöründe reform yapılması
- Gerçekçi bir kur uygulaması
- istikrar politikalarının sürdürülmesi
- Bütçe açıklarının küçültülmesi

2.2.8.3.1 Mali Yapı

1991 yılının Ocak - Mart dönemi ele alındığında bu yılın ilk üç ayında genelde tarım ve sanayi sektöründe üretim düşüşleri gözlemlenmektedir. 1991'de GSYİH % 15 civarında olmuş; sınıai ürün % 9 ve zirai ürün % 10-11 arasında seyretmiştir. Yatırım faaliyetlerinde de sapmalar olmuştur. 1991'de yatırım hacmi % 20'nin altına düşmüş, sermaye varlıklarının hacmi % 25 olmuştur. Özellikle bütçeden finanse edilen yatırımların hacminde hızlı ve olumsuz bir sapma göze çarpmaktadır (121).

Tarım sektöründe; gıdada % 30, hayvancılıkta % 28, süt ürünlerinde % 30, yumurta da % 21 oranında gerileme olurken, sanayi sektöründe; petrol üretiminde % 13, kömür üretiminde % 1, elektrik üretiminde %2'lik düşüşler kaydedilmiştir.

-----
(121) ALEXEYEVICH YALVINSKY; USSR; Summary Proceedings; IMF;
-----
s.153

Sanayi sektöründe enerji ve hammadde sıkıntısı devam etmektedir.

GAYRİ SAFİ ENDÜSTRİYEL ÜRETİM (1988 - 91)

(Fiyatlar Cinsinden Yüzde Değişim)

	1988	1989	1990	1991
Toplam	3.8	1.4	-0.1	-8.0
Enerji	1.6	-0.5	-1.4	...
Metalurji	3.1	0.6	-2.2	-7.6
Makine Yapımı	5.2	1.7	1.0	4.0
Kimyasal Ürünler	4.7	...	-3.3	-8.6
Orman Ürünleri	5.4	3.1	0.1	8.6
İnşaat Malzemeleri	4.8	2.4	-0.9	-0.6
Hafif Sanayiler	3.5	2.3	-0.1	-0.4
İşlenmiş Gıda Maddeleri	4.2	4.2	0.4	-9.5
Tüketim Malları	8.0	12.3	7.3	-0.8
Gıda Maddeleri	4.8	3.9	0.6	-7.6
Alkollü İçkiler	18.1	23.1	10.1	4.8
Gıda Dışı Maddeler	7.3	8.1	10.0	4.7

Kaynak : O.Z. ORHAN, ö. SEZER (122)

(122) O.Z. ORHAN, ö. SEZER; Rusya; s.11

Tarım ve sanayi sektörlerindeki gerilemenin ana nedenleri, enerji ve hammadde sıkıntısı, dağıtım ve kullanımın işlememesi, maliyet hesaplarının yapılmaması, üretim kuruluşlarıyla hammaddelerin farklı cumhuriyetlerde bulunabilmesi, yetişmiş insan gücü eksikliği ve pazar ekonomisine adapte olmadaki güçlükler olarak sıralanabilir.

ENFLASYON GÖSTERGELERİ (1989 - 1991)

	1989	1990	1991
Gıda Maddeleri (Alkol hariç)	0.7	4.9	112.7
Alkollü içkiler	...	1.9	28.6
Gıda Dışı Ürünler	3.1	6.5	100.7
Devlet ve Kooperatif Ticaretinde Perakende Fiyatlar	2.4	5.2	89.5

Kaynak : O.Z. ORHAN, ö. SEZER (123)

Tablodaki verilere ek olarak 1992 yılının ilk üç ayında tüketici fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre 13 kat artmış, hizmet sektöründeki artış ise 5.5 kat olmuştur (124). Rus Federasyonu'nun aylık enflasyon hedefi ortalama olarak % 3'tür. Ama bu hedef çokça aşılmıştır.

(123) A.g.k.; s.13

(124) DEİK; Türk-Rus Ekonomik ilişkileri; Eylül 1992; s.6

Ekonomik büyüme öncelik verilmesi enflasyon hedefinin tutturulamamasında doğal bir nedendir.

Bütçede hedef, bütçe açıklarının yıl sonunda yurtiçi hasılanın % 3'üne düşürülmesidir. Bunun için petrol ve gazın yurtiçi satış fiyatlarına vergi konulmuş, üretici ve tüketici sübvansiyonları azaltılmış, gümrük vergileri arttırılmıştır. KDV oranı genelde % 20, gıda ve çocuk eşyalarında % 10, hububat ürünleri, süt mamülleri ve bitkisel yağlarda % 15 civarında tutulmuştur (125). 1992 Ocak ayından itibaren uygulanan fiyat reformlarına göre, kapsamlı bir fiyat serbestisi getirilmiş, döviz ve ödemeler sistemi liberalleştirilmiş, para ve maliye politikalarında sıkı önlemler alınmıştır. Fiyat reformunun üretim ve tüketim dengesini sağlayacağı, verimi arttıracacağı ve sübvansiyonları azaltacağı görüşleri, halkın gelir düzeyinin çok düşük olması ve fiyat artışlarını anormalleştireceği endişesiyle uygulamada bekleneni verememektedir. 1992 yılı başında toptan fiyatların % 80'i, perakende fiyatların % 90'ı serbest bırakılmıştır. Gıda maddeleri, içki, kira, ulaştırma ve haberleşme fiyatları 3 ila 5 kat arttırılmıştır. Fiyatları kontrol altında tutulan ürün ve hizmetlerin adedi sürekli olarak azaltılmaktadır (126).

-----
(125) O.Z. ORHAN, Ö. SEZER; Rusya; s.16
-----

(126) DEİK; Türk-Rus Ekonomik ilişkileri; s.7

Fiyat artışları,fiyatları yüksek olan maddelerin satış-
larını zorlaştırmış, stoklar büyümüş, et, tahıl,süt gibi
maddelerin üretiminde umulanın aksine gerilemeler olmuştur.

2.2.8.3.2 Finansal Hareketler

Rus Merkez Bankası, 1992'de ekonomiye aktardığı kredi miktarını arttırmıştır. Artış oranları Ocak 1992'de % 15, bir ay sonra % 29 olmuştur. Sanayi sektörü, toplam kredinin % 36'sını almıştır. Ama sektörün verimli olup olmadığına pek dikkat edilmemiştir (127).

Rusya'da piyasa kuru, özel ticari kur, serbest piyasa kuru, turist kuru ve idari kur olarak beş ayrı ruble kuru uygulanmaktadır.

Piyasa kuru, ortak girişimler ve bunların şubeleri ile ilgilidir. özel ticari kur% 30'dan az yabancı sermayeli ortak girişimler için geçerlidir.

Günümüzde Rusya'da ikamet eden ya da etmeyen herkes, Rusya'ya sınırsız döviz getirebilir ya da transfer edebilir. Yerleşik işletmeler ya da yerleşik olmayan kişiler, önceden Rusya'ya getirdikleri döviz miktarı kadar yabancı parayı Rusya'dan çıkarabilirler.

Yabancılar Rus işletmelerine ortak olabilir, bu işletmeleri tümüyle satın alabilirler.

-----
(127) A.g.b.; s.7

Ayrıca ruble birimiyle kazanılan fonların yeniden yatırımlara yönebilmesi mümkündür. Sağlanacak kar, Merkez Bankası'nın uyguladığı kurlar esas alınarak yabancı paralara çevrilebilir.

Rusya Bankacılık Sistemi, Rusya Merkez Bankası (CBR) ile 2000 şubeye sahip olan 1700 civarında ticaret bankasından meydana gelmektedir. Rusya Federasyonu bankacılık sistemini düzenleyen kanunlar çıkarmıştır. Merkez Bankası Kanunu, Rusya Merkez Bankası'nın yetkilerini arttırmış, daha önce Gosbank'ın bir şubesi olarak faaliyette bulunurken, kanunda bağımsız bir Merkez Bankası olarak tanımlanmıştır (128). 1992 yılı başında Rusya Bankası'ndan dış ticaret işlemleri yapma yetkisi almış olan 150 banka vardır.

Rusya'daki yabancı bankalardan sadece birkaçı (Moscow Bank gibi) her türlü bankacılık işlemlerini yapabilmekte, diğerleri sadece belli sektör ve projeleri finanse etmektedirler. Diğer yandan Rusya'da birçok yabancı banka temsilciliği bulunmaktadır Bunlar genellikle danışmanlık hizmeti vermektedirler. Ama örneğin St. Petersburg'daki Credit Lyonnais - Rus Bankası mevduat kabul etme ve kredi verme yetkilerine de sahip bulunmaktadırlar (129).

-----
(128) O.Z. ORHAN, ö. SEZER; Rusya; s.18

-----
(129) DEİK; Türk-Rus Ekonomik ilişkileri; Eylül 1992; s.7

2.2.8.3.1.3 Dış Ticaret

TOPLAM DIŞ TİCARET (1988 - 1990)

(Milyar Ruble)

	1988	1989	1990
TOPLAM İHRACAT	102.5	109.6	106.9
(Eski SSCB Cumhuriyetlerine)	69.2	75.1	74.7
TOPLAM İTHALAT	135.9	144.3	142.6
(Eski SSCB Cumhuriyetlerinden)	69.0	70.7	67.3
DIŞ TİCARET DENGESİ	33.4	-34.7	-35.8
(Eski SSCB Cumhuriyetleriyle)	0.2	4.4	7.4

Kaynak : O.Z. ORHAN, ö. SEZER (130)

Tablodaki göstergelere ek olarak Rusya Federasyonu 1991 yılında eski SSCB dışı ülkelerle yaptığı mal ticaretinde pozitif bakiye vermiştir. ihracatın önemli bir bölümü enerji kökenlidir.

1992'nin ilk üç ayında dış ticaret açığı gözlenmiştir. Bu dönemde ihracatta, petrode % 16, gazda % 2 azalma olmuştur.

(130) O.Z. ORHAN, ö. SEZER; Rusya; s.19

ihracat % 72 Batı'ya, % 28 Doğu Bloku ülkelerine yapılmıştır.

ithalat ise % 15 oranında arttırılmıştır. % 72 hubu - bat, % 12 makine-teçhizat artışı olmuş, patates ithalatı 4-5 kat, ilaç ithalatı 3-4 kat arttırılmıştır.

ithalatın % 80'i batıdan, kalan kısmı ise doğu bloku ülke - lerinden yapılmıştır.

ithalat ve ihracatta kota - lisans sistemi hafifle - tilmiştir. 1 Eylül 1992'den itibaren gümrük oranları yeni - den belirlenmiş, genel gümrük tarife oranı % 15 olarak tespit edilmiştir. Gümrük muafiyeti uygulamasına çocuk gi - yisileri, matbuat ve sağlık tezhizatı dahil edilmiştir.

Rusya Federasyonu'nun ödemeler bilançosu konvertibl dövizlerle dengelenen işlemler ile, karşılıklı kliring anlaşmalarından meydana gelmektedir. Dış borç faiz ödemeleri ve altın satışından sağlanan gelirler dışında, diğer kalemler önemsiz boyutlardadır. Sermaye girişleri orta ve uzun vadeli kredilerden meydana gelmektedir (131).

2.2.8.3.3.1 Ortak Girişim

Nisan - Temmuz 1992 döneminde kurulan ortaklıkların sayısı 200 civarındadır. Askeri tesislerin sivil üretim yapan tesislere dönüştürülmesi, teknoloji ihracatı, gıda, madencilik, kimya, ilaç, otomotiv ve haberleşme, joint-venture

-----
(131)A.g.k.; s.17

alanları en cazip iş birimleridir. Ortak girişimlere en çok ilgi duyan ülkeler, ABD, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya Japonya ve Kore'dir (132).

Yabancı yatırımcılar, Ruslar ile birlikte kuracakları ortak yatırımlarda hisse sahibi olarak, emlak, hisse senedi ve diğer kıymetli evrakı iktisap ederek, çeşitli aynı haklar ve uzun süreli kira hakkı elde ederek Rusya'da yatırım yapabilirler.

Rusya'da ortak yatırımcılar yalnızca kendi ürettikleri ürünleri ihraç edebilirler ve sadece kendi ihtiyaç duyduklarını ithal edebilirler. Nakit ihtiyaçlarını ihracat gelirlerinden karşılamaktadırlar. Elde ettikleri karı yurt dışına transfer edebilirler. Ödemekle yükümlü buldukları vergiler kazanç vergisi, yurt dışına kar transferi vergisi, ithalat vergisi ve muamele vergisidir (133).

2.2.8.3.4 Özelleştirme (134)

Özelleştirme, mülkiyet hakkının tanınması anlamındadır. Plana göre özelleştirmeye küçük çaptaki işletmelerden başla-

-----
(132) A.g.k.; s.8

(133) A.g.k.; s.56

(134) DEİK; Türk-Rus Ekonomik İlişkileri; s.7
-----

nacaktır. 1992 yılı sonuna kadar inşaat malzemeleri, toptancılık ve yiyecek-içecek işletmeciliği sektörlerinin % 50'si özelleştirilecektir. Bu oran; gıda ve tarım sektöründe % 60; hafif sanayi, motorlu ulaşım ile tamir-bakım sektörlerinde % 70 olarak planlanmıştır. 1992 yılında 600 işletme ticaret şirketi haline dönüştürülmüş, 20000 civarında işletme Leasing yoluyla özel işletmeye açılmıştır.

Genel politika olarak devlet işletmelerinin % 40 hissesi çalışanlarına verilmekte, % 60 hisse ise yerli ve yabancı kişilere açık piyasa işlemleri kanalıyla devredilmektedir. Yabancı firmalar, zarar eden ve kapatılan işletmelere davet edilmekte, yarım kalan projeleri tamamlamaları istenmektedir.

Tarım sektöründeki özelleştirme çabalarının bir göstergesi olarak 1 Nisan 1992'de Devlet Üretim Çiftliklerinin mülkiyetinde bulunan kolektif çiftliklerin bir bölümü özel mülkiyete açılmıştır.

2.2.9 Türkiye

2.2.9.1 Temel Göstergeler (135)

Yüzölçümü	:	779.452 km ²
Başkent (000)	:	Ankara (3.236) (1990)
önemli Kentler (000)	:	istanbul (7.309) izmir (2.694) Adana (1.934) Konya (1.750) Bursa (1.603)
Resmi Dil	:	Türkçe
Nüfus (000)	:	57.326 (1991)
Nüfus Artış Hızı	:	% 21.71 (1990)
Km ² ' ye Düşen insan Sayısı	:	74 (1991)
Para Birimi	:	Lira

2.2.9.2 Siyasi Durum

Resmi Adı : Türkiye Cumhuriyeti

-----
(135) İTO; A Social And Economic Atlas Of Turkey; The
-----
istanbul Chamber Of Commerce; Publication
NO: 1992-20; istanbul 1992; ss.8-11

- Yasal Sistem : 24 Ocak 1980'de alınan kararlarla serbest piyasa ekonomisi düzenine geçilmiştir.
- Millet Meclisi : Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilmiş 450 milletvekilinden oluşmaktadır (136).
- Devlet Başkanı : Süleyman Demirel (Cumhurbaşkanı Turgut özal'ın 17 Nisan 1993'te ani ölümünden sonra T.B.M.M. tarafından seçildi. Böylece başbakanlık görevi sona ermiş oldu.)
- Hükümet : Başbakan başkanlığında Bakanlar Kurulu'ndan oluşmuştur.
- Başlıca Siyasi Partiler : Anavatan Partisi
Doğru Yol Partisi

-----
(136) ŞEREF GÖZÜBÜYÜK; Anayasa Hukuku; S Yayınları;

Ankara 1986; s.168

2.2.9.3 Ekonomik Durum

2.2.9.3.1 Mali Yapı (137)

GSMH ve Sektörlere Göre Büyüme Hızı

(Sabit Fiyatlarla)

	1989	1990	1991	1992
Tarım	-7.4	7.1	-1.5	3.7
Sanayi	4.0	8.7	2.6	7.0
inşaat	-6.3	-0.1	-1.6	0
Ticaret	-1.1	13.0	0.6	6.7
GSMH	0.9	9.7	0.3	5.8

Kaynak : DiE (138)

DPT 1992 yılı sonunda GSMH büyüme hızının % 5.4 olacağını tahmin etmiştir.

1990'da 2.706 dolar olan kişi başına milli gelir, 1991'de 2.605 dolara düşmüştür.

(137) TÜSiAD; 1993 Yılına Girerken Türk Ekonomisi; TÜSiAD;

Yayın NO : T/93.1.158; Ocak 1993; istanbul

s.15,16

(138) A.g.k.; s.15

Kişi Başına Düşen GSMH

	Cari Fig. (000 TL)	Dolar	Sabit Fig. (1987) (000 TL.
1989	4287	2005	1430
1990	7027	2705	1537
1991	11.004	2604	1506

Kaynak : DiE (139)

Kaynaklar - Harcamalar Dengesi
(1988 Fiyatlarıyla " Milyar TL.")

	1991	1992
GSMH	112.207	118.266
Dış Açık	1.869	4.338
Toplam Kaynaklar	114.076	122.604
Sabit Sermaye Yatırımları	27.013	27.355
Kamu	11.986	12.118
özel	15.028	15.238
Toplam Yatırımlar	26.551	26.727
Kamu	12.153	9.727
özel	14.399	17.000
Toplam Tüketim	87.525	95.877
Kamu	10.630	10.831
özel	76.894	85.046

Kaynak : DPT (140)

(139) A.g.k.; s.16

(140) A.g.k.; s.17

1992'de GSMH'nın 1988 fiyatlarıyla % 5.4 artması beklenmektedir. 1991'de tüketim harcamalarının toplam kaynaklara oranı % 76.7 olmuştur. 1993'te sabit fiyatlarla GSMH'nın % 5.0 oranında artması, dış açığın ise 4.6 trilyon lira düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenmiştir.

1980'li yıllarda uygulanmaya başlayan liberal ekonomik politikalar sonucu Türk ekonomisi dünya ekonomisi ile entegrasyon sürecinde önemli bir yol katetmiştir. Türk ekonomisi mevcut yapısal sorunların yanısıra 1991 yılına, Körfez Krizi'nin üretim, yatırım ve fiyat beklentileri üzerinde yarattığı olumsuz etkilerle girmiştir (141).

1980 - 1990 döneminde alt yapı yatırımlarına öncelik veren Türkiye'de kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen ekonomik ve sosyal alt yapıya yönelik yatırımlar önemli bir kamu kesimi finansman açığı doğmasında etken olmuştur. Bütçe açığı sonucu ortaya çıkan kamu kesimi borçlanmalarındaki aşırı yükselme mali piyasaların üzerinde baskı yaratmış ve diğer maliyet arttırıcı unsurlar ile birleşerek özel sektör sabit sermaye yatırımlarının gerilemesine yol açmıştır.

Bu tür gelişmeler Türk özel sektörünün yeni yatırımlar için dışarıda oluşan konjonktürden yararlanmak suretiyle yatırım yapmasını önlemiştir. 1992'de istikrar politikaları gündeme gelmiştir. Kamu kesimi gelir ve giderlerinde etkin

-----
(141) DEİK; Türk-Rus Ekonomik ilişkileri; s.1
-----

denetim sağlanması, kamu açıklarının azaltılması, yatırım, üretim ve ihracat faaliyetlerinin canlandırılması öncelik kazanmıştır (142) Bununla birlikte dünya ekonomisindeki küreselleşme ve bölgeselleşme eğilimleri doğrultusunda Türk ekonomisinin dünya ekonomisine yönelik politikaları sürdürülmektedir.

1992 yılı Merkez Bankası Para Programı hedefleri, kamu açıklarının planlananın üzerinde gerçekleşmesi ve kamu kesimi borçlanma gereksiniminin yılın ilk yarısında büyük ölçüde Merkez Bankası kaynaklarından karşılanması sonucu aşılmıştır (143).

TCMB 1992 Para Programı (%)

	Hedef (1991)	Gerçekleşen (1992 Ocak - Eylül)
Merkez Bankası Parası	40 - 50	74.8
Net iç Varlıklar	27 - 39	70.9
Toplam iç Yükümlülükler	38 - 48	77.1
Toplam Bilanço Büyüklüğü	37 - 47	53.6

Kaynak : TCMB (144)

(142) A.g.k.; s.2

(143) TÜSİAD; 1993 Yılına Girenken Türk Ekonomisi; s.9

(144) A.g.k.; s.70

1992'nin ortalarında yavaşlama eğilimine giren fiyat artışları, aynı yılın sonunda hızlanmış, böylece enflasyon oranı 1991 yılı oranının üzerine çıkmıştır. özel tüketim talebinde gözlenen önemli boyutlardaki gerileme yanında, parasal genişleme hızı da 1992 enflasyon hedefinin gerçek - leştirilememesindeki nedenlerdendir (145).

Enflasyon Göstergeleri

	Yıllar	Değişim (%)
Tüketici	1990	61.3
Fiyatları	1991	66.8
	1992	68.6
Toptan	1990	50.2
Eşya	1991	56.3
Fiyatları	1992	62.7

Kaynak : DiE (146)

Kamu personel harcamalarındaki artış, borç faizi ödemelerinin tahmin edilenin üzerinde gerçekleşmesi ve gelir hedeflerine ulaşılamaması gibi nedenlerle kamu kesimi borçlanma gereği hedeflenen düzeye düşürülemediği, bu da enflasyonist baskıyı arttırmıştır.

(145) A.g.k.; s.7

(146) A.g.k.; s.78

2.2.9.3.2 Dış Ticaret

1991' de dünya petrol fiyatlarının düşmesi Türkiye'nin toplam petrol ithalatından kaynaklanan dış ticaret yükünü azaltmış, toplam ithalat % 5.7 gerilemiştir (147).

1990'dan itibaren ihracat teşviklerine büyük ölçüde önem verilmiş olmasına rağmen 1991'de ihracat % 5 dolayında artış göstermiştir. ihracatın üçte ikisi OECD ülkelerine, % 50'si AT ülkelerine yapılmaktadır. % 20'ye yakın bir kısım ise İslam ülkelerine yönelmiş durumdadır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Türkiye'nin ticari ve ekonomik işbirliğini geliştirebileceği ülkelerdir. Bu grubun ihracat içindeki payı % 8.4'tür. Doğu Avrupa ülkeleri arasında Türkiye'nin en önemli ticaret ortağı Rusya'dır.

ihracat içinde sanayi ürünlerinin payı % 80'dir. Bu durum Türkiye'nin ulaştığı ekonomik ve teknolojik düzeyin göstergesidir.

---

(147) A.g.k.; s.2

Ülkeler itibariyle ihracatın Dağılımı (%)

	1991	1992 (Ocak - Haziran)
OECD Ülkeleri	66.4	62.3
AT Ülkeleri	53.7	50.2
Almanya	25.7	23.9
italya	8.0	6.2
Diğer OECD Ülkeleri	12.6	12.1
ABD	5.6	6.4
islam Ülkeleri	19.5	20.5
Doğu Avrupa Ülkeleri	7.4	3.8
SSCB	3.1	-
Polonya	1.4	1.2
BDT	-	4.2
Rusya	-	3.4
Diğer	6.7	9.2
Toplam	100	100

Kaynak : DEİK (148)

(148) DEİK; Türk-Rus Ekonomik ilişkileri; s. 2

Ülkeler itibariyle ithalatın Dağılımı (%)

	1991	1992 (Ocak - Haziran)
OECD Ülkeleri	65.7	69.2
İslam Ülkeleri	15.7	14.5
Doğu Avrupa Ülkeleri	9.7	4.0
BDT	-	4.3
Diğer	8.8	8.0
Toplam	100	100

Kaynak : DEİK (149)

İhracat ve İthalatın Mallar İtibariyle Dağılımı
(Milyon Dolar)

	1991	1992 (Ocak - Haziran)
İhracat		
Yatırım Maddeleri	1008.3	1082.9
Tüketim Maddeleri	3276.6	3610.4
Hammadde	1998.7	6853.3
TOPLAM	6283.6	6853.3
İthalat		
Yatırım Maddeleri	2575.5	3194.3
Tüketim Maddeleri	1352.0	1252.7
Hammadde	5734.1	5980.0
TOPLAM	9661.5	10426.9

Kaynak : DEİK (150)

(149, 150) A.g.k.; s.2

Türkiye'de 2194 adet yabancı sermayeli firma faaliyet göstermektedir. Başta Fransa olmak üzere Amerika, İsviçre ve Almanya başlıca sermaye getiren ülkelerdir.

Ülkeler itibarıyla Yabancı Sermaye

(Milyon Dolar)

	1990	1991
OECD Ülkeleri	1608.4	1742.8
İslam Ülkeleri	55.0	107.4
Diğer Ülkeler	120.9	59.2
TOPLAM	1784.3	1909.4

Kaynak : DEİK (151)

Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı (%)

	1990	1991
Tarım	0.68	1.09
Madencilik	0.74	1.98
İmalat Sanayi	61.25	55.18
Hizmetler	37.33	41.75
TOPLAM	100.00	100.00

Kaynak : DEİK (152)

(151) DEİK; Türk-Rus Ekonomik İlişkileri; s.4

(152) A.g.k.; s.4

Türkiye'ye yabancı sermaye girişinde sürekli bir artış olmaktadır. 1989'da 1470.5 milyon dolarlık sermaye girişi için izin alınmışken, bu miktar 1990'da 1784.3 milyon dolar, 1991'de 1910 milyon dolar olmuştur.

Genellikle OECD ülkelerinin yaptıkları sermaye girişi öncelikle imalat sanayiine yöneliktir (% 70.5; 1991).

Türkiye'nin yurtdışındaki dğrudan yatırımları 467.6 milyon dolardır (1992). Sermaye ihracı genellikle Almanya'ya yapılmaktadır (% 42). Ardından İngiltere'ye (% 28) ve ABD'ye (% 17) sermaye aktarılmaktadır. BDT'nin payı henüz % 3 civarındadır.

Yurtdışındaki Türk sermayeli bankaların sayısı 20'nin üzerindedir. Rusya'da üç Türk bankasının temsilciliği bulunmaktadır (153).

-----
(153) A.g.k.; s.4

2.2.10 Ukrayna

2.2.10.1 Temel Göstergeler (154)

Yüzölçümü (000) :	603.700 km ²
Nüfus (000) :	52.000 (1990)
Nüfus Dağılımı :	Ukraynalı (% 72.7) (1989)
	Rus (% 22.0)
	Diğer (% 5.3)
Nüfusun Kentsel Dağılımı :	% 67.0 (1989)
Nüfusun Kırsal Dağılımı :	% 33.0
Başkent :	Kiev
Önemli Kentler :	Khankov, Lvov, Donetsk, Odessa, Dnepropetrovsk, Saporoshye, Krivdirof
Para Birimi :	Ruble

2.2.10.2 Siyasi Durum

Resmi Adı :	Ukrayna Cumhuriyeti
Devlet Başkanı :	Leonid Kravçuk

1988 sonlarında Ukrayna milliyetçiliği ülkedeki yazar - lar ve aydınlar tarafından canlandırılmış, 1990 Ocak ayında Ukrayna'nın Yeniden Yapılanması için Halk Hareketi Ortaya

-----
(154) DEİK; Ukrayna; DEİK Bülten, Nisan 1992, istanbul, s.1

çıkmiştir. Bu hareket, siyasal demokratizasyon, Ukrayna'nın daha çok ekonomik özerkliğe sahip olması, Ukrayna dil ve kültürünün yeniden canlanması ve Ukrayna dilinin resmi dil olması için çaba göstermiştir.

1989 yazında Ukrayna'da yeni bazı hürriyetçi ve demokrasi taraftarı gruplar ortaya çıkmıştır. Bunlar, Helsinki Birliği, Cumhuriyetçi Parti, Halk Hareketi, Perestroika için Halk Cephesi ve Ukrayna Halk Cephesi'dir. Bu oluşumların sonucu olarak Ukrayna Yüksek Sovyeti 16 Temmuz 1990'da 4 alayhte, bir çekimser oya karşı 355 oyla Ukrayna'nın egemenliğini ilan etmiştir (155).

Egemenlik Deklerasyonu'na göre Ukrayna'nın, bağımsızlık ve bölünmezliği, dış ilişkilerde bağımsızlığı, kendi silahlı kuvvetlerine sahip olması, Ukrayna vatandaşlarınının Ukrayna dışında askerlik yapmaması, nükleer silahlardan arındırılmışlığı, kendi mali sistemini kurması, bütçenin özerkçe yapılması, Sovyet cumhuriyetleriyle doğrudan doğruya ilişki kurması şartları söz konusu olmuştur.

2.2.10.3 Ekonomik Durum

2.2.10.3.1 Mali Yapı

Eski Sovyetler Birliği'nin NMÜ'nün yaklaşık % 16'lık bölümü Ukrayna Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilmekteydi.

(155) FAHİR ARMAĞÖLU; 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi; C.2, s.218

Sektörel açıdan endüstriyel toplam katma değer in % 17.2'si, tarımsal katma değer in % 17.9'u Ukrayna tarafından sağlanmaktadır (156).

Ekonomik Göstergeler	1989	1990	1991
GSYİH (Pazar Fiyatları ile - Milyon Ruble)	154.107	164.761	262.103
GSYİH (Pazar Fiyatları ile- Milyon Dolar)	241.926	284.071	8.737
NMÜ (Pazar Fiyatları ile- Milyon Dolar)	180.298	214.545	7.020
Reel NMÜ Büyümesi (%)	4.1	-3.4	-9.6
Tüketici Fiyatları Enflasyonu (%)	2.2	4.2	84.2
ihracat (Milyar Ruble)	48.1	45.7	51.0
ithalat (Milyar Ruble)	54.6	53.8	63.1
NMÜ Kaynakları	1991 (Toplam %)	NMÜ Bileşikleri	1991 (Toplam %)
Sanayi	43.1	özel Tüketim	72.8
Tarım ve Ormancılık	28.7	Kamusal Tüketim	10.5
inşaat	13.8	Brüt Sabit Yatırımlar	0.6
Ticaret	5.7	Stoklardaki Artış	11.8
Ulaştırma ve Haberleşme	4.5	Net ihracat	4.3
Diğerleri Dahil			
Toplam	100.0	NMÜ	100.0

Kaynak : EIU (157)

(156) DEİK; Ukrayna; s.1

(157) EIU; Ukraine, Belarus, Moldova; Country Report; s.4

1980'li yılların ikinci yarısından başlayarak elde edilen gelirin giderek artan bir bölümü cumhuriyetlere bırakılmaya başlanmıştır. 1991'de Ukrayna Bütçesi Birlik Bütçesi'nden ayrılmış, yıl sonunda Ukrayna Bütçesi tümüyle bağımsız hale gelmiştir.

Geleneksel olarak denk olan Ukrayna bütçesi 1991'de GSYiH'nin % 14'ünü aşacak şekilde açık vermiştir. Bu açık, değerlerdeki aşırı artıştan kaynaklanmıştır. Doğaldır ki gelir azalmasının da etkisi vardır (158).

Toplam vergi hasılatındaki az bir artış GSYiH'nin % 35'i düzeyine ulaşmıştır. Harcamalardaki artışlar ise büyük boyutlarda olmuş, toplam devlet bütçesi harcamalarının GSYiH'ya oranı 1990'da % 28'den, 1991'de % 46'ya yükselmiştir. Sübvansiyonlar GSYiH'nin % 5'inden daha fazla oranda artarak 47 milyar rubleye ulaşmıştır. Sosyal güvenlik ile ilgili bütçe giderleri de GSYiH'nin yaklaşık % 5'i oranında artmıştır.

Bütçe açığı tümüyle banka kaynaklarına başvurarak kapatılmış, bu da iç borçları 48 milyar rubleye çıkarmıştır. (GSYiH'nin % 20'si) (159).

-----
(158) NAZIM ENGİN; ÖZLENEN SEZER; Ukrayna, KEİB/BDT Araştırma Dizisi; NO:2; İTO Yayın
NO: 1992-24; s.29

(159) A.g.k.; s.30

Ukrayna Bütçesi

	1990	1991	1992 (Orijinal Bütçe)
Merkezi Hükümet Operasyonları	34.0	34.8	53.4
Toplanan Vergi	12.2	11.3	16.4
Şirketlerin Gelir, Transfer, Satış Vergileri, KDV	12.4	12.2	21.2
Tüketim Vergileri	-	-	2.7
Kişisel Gelir Vergisi	4.4	3.9	3.3
Çernobil Katkısı	-	-	6.4
Diğer	5.1	7.4	3.4
Devlet Bütçesi			
Devlet Bütçesi Hasılatı	27.4	31.8	53.4
Devlet Sütçesi Harcamaları	28.0	46.1	53.4
Sübvansiyonlar	14.5	20.0	5.0
Güvenlik	1.8	6.9	6.2
Eğitim/Sağlık	7.0	10.4	13.5
Sermaye	2.5	3.4	1.6
Fazla/Açık	-0.6	-14.4	-

Kaynak : Ukrayna Maliye Bakanlığı (160)

(160) A.g.k.; s.113

2.2.10.3.2 Dış Ticaret

Eski Sovyetler Birliği ihracatının yaklaşık % 20,

ithalatının % 18'lik kısmı Ukrayna tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ukrayna'nın eski Sovyetler Cumhuriyetlerine yaptığı ihracat NMÜ'ün % 31.1'i, yurtdışı ihracat ise % 67'sine eşittir. Cumhuriyetlere % 43 oranında ayakkabı, % 25 oranında makine ürünleri ihracı söz konusu olmuştur.

Temel ihracat ürünleri (1990)	Temel ithal ürünleri (1990)
(Milyon Ruble)	(Milyon Ruble)
-----	-----
Makine ve Metal işçiliği	Makine ve Metal işçiliği
17.881	18.745
Demir	Hafif Sanayi
7.619	9.738
Gıda Sanayi	Kimyevi Ürünler
6.659	5.711
Kimyevi Ürünler	Gıda Sanayi
3.923	4.046
Hafif Sanayi	Petrol ve Gaz
2.326	3.875
Diğerleri Dahil Toplam	Diğerleri Dahil Toplam
45.700	53.800
-----	-----

Kaynak : EIU (161)

Ukrayna ithalatının % 73'ü diğer cumhuriyetlerden yapılmaktadır. ithalatta ilk sıra kağıt ve kağıt ürünlerine aittir.

-----
(161) EIU; Ukraine, Belarus, Moldova; Country Report; s.4

Temel ihraç Ülkeleri	(1990)	Temel ithal Ülkeleri	(1990)
	Toplam		Toplam
	(%)		(%)
Almanya	11.5	Almanya	17.7
Bulgaristan	9.3	Hollanda	13.5
Çekoslavakya	8.6	Çekoslavakya	9.9
öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	20.8	öteki Doğu Avrupa Ülkeleri	22.6
öteki EC Ülkeleri	14.6	öteki EC Ülkeleri	6.8

Kaynak : EIU (162)

Ukrayna ekonomisinin gelişme aşamasında büyük oranda ithalata gereksinim duyduğu görülmektedir. Buna dayalı olarak petrol, gaz, kağıt ve modern teknolojik donanım ihtiyacı çok büyüktür.

Ticari ilişkilerle ilgili düzenlemeler şöylece sıralana - bilir (163):

- ihracatçı firmalar, döviz gelirlerinin % 20 ila % 70 arasındaki miktarını yetkililere devretmek zorundadırlar. Kalan kısmı serbetçe kullanabilirler.

- Ukrayna'da dış ticaretin % 70'i ülkelerarası ikili anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. ithalat için yeterli döviz olmadığından " barter " yoluyla ticaret ağırlık- tadır.

(162) A.g.k.; s.4

(163) N. ENGİN, ö. SEZER; Ukrayna; ss.7-8

- Ukrayna ikili ödeme anlaşması imzaladığı ülkelerle yaptığı ticaretle, ödemeyi anlaşma koşullarına göre gerçekleştirmekte, bunun dışındaki ödemeler konvertibl döviz ile yapılmaktadır.

- Ukrayna'da yaşayan tüm gerçek ve tüzel kişiler lisans alarak dış ticaret yapabilirler.

- 1 Ocak 1992'den sonra belli malların diğer cumhuriyetlere ihracı için izin zorunluluğu getirilmiştir.

- Ukrayna Cumhuriyeti Yabancı Yatırımlar Yasası'nda yabancı yatırım şirketleri, yabancı yatırımların devletçe denetlenmesi, yabancı yatırımcıların Ukrayna'da mülk edinmesi, serbest ekonomik bölgelerdeki yatırımlar, birlikte üretim ve yatırım konuları işlenmektedir.

- 31.3.1992 Yasası'na göre yabancı yatırımlı şirketler, bazı koşullarda tüketim mallarını gümrük vergisine tabi olmadan ithal edebileceklerdir. Bunların karları da vergiye tabi değildir (164).

-----
(164) A.g.k.; ss. 53-67

2.2.11 Yunanistan

2.2.11.1 Temel Göstergeler (165)

Yüzölçümü	:	132.400 km ²
Nüfus (000)	:	10.272 (1990)
Nüfus Artış Hızı	:	% 0.5
Başkent	:	Atina
Para Birimi	:	Drahmi

2.2.11.2 Siyasi Durum (166)

Resmi Adı	:	Helen Cumhuriyeti
Yasal Sistem	:	1975 Anayasası yürürlükte.
Milli Meclis	:	Nisbi temsil yöntemine göre 4 yıl için seçilen 300 üyeli parlamento vardır.

-----
(165) CANAN BALKIR; KEİB; s.82

-----
(166) EIU; Greece, Country Report 2nd Quarter 1993;

EIU, 40 Duke Street London, United Kingdom,
s.2

- Devlet Başkanı : Parlamento tarafından beş yıllığına seçilen ve yürütme yetkisi olmayan bir başkan vardır.
- Milli Hükümet : Bakanlar Kurulu Meclise karşı sorumludur. Başbakan parlamentonun güvenoyunu aldıktan sonra başkan tarafından atanır.
- Siyasi Partiler : Yeni Demokrasi Partisi (ND)
Panhelenist Sosyalist Hareket (PASOK)
Sol Koalisyon ve ilerici Güçler Partisi
Grek Komünist Partisi
GKE

2.2.11.3 Ekonomik Durum

2.2.11.3.1 Mali Yapı

1989'dan sonra Yunanistan'da enflasyonun olumsuz yönde hareketlenmesi ile GSYiH (Cari Fiyatlarla)'da önemli bir artış görülmüştür.

Ekonomik Göstergeler	1990	1991	1992
SYiH (Cari Fiyatlar- a Milyar Drahmi)	10.569	12.863	15.062
SYiH'daki Reel üyüme (%)	-0.1	1.8	1.3
üketici Fiyatları nflasyonu (%)	20.4	19.5	15.8
hracat Milyar \$)	8.1	8.7	9.6
thalat Milyar \$)	19.8	21.5	21.8
ari Hesaplar Milyar \$)	-3.6	-1.5	-2.0
SYiH'daki Kamu ektörü'nün Payı (%)	110.4	113.2	116.2
SYiH'da Kamu ektörü Açığı (%)	19.1	15.1	9.6
Kur Oranı Dr : \$	158.5	182.3	190.6
10 Mayıs 1993 218.7 Dr : 1 \$			

GSYiH Kaynakları (1991)		GSYiH Bileşmeleri (1991)	
	Toplam (%)		Toplam (%)
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	16.3	özel Tüketim	70.3
Madencilik	18.2	Kamusal Tüketim	19.6
Elektirik, Gaz, Su	2.6	Sabit Yatırımlar	18.2
inşaat	6.6	Gıda ve Hizmetler ihracatı	22.6
Ticaret ve Finansal Hizmetler	15.3	Gıda ve Hizmetler ithalatı	-33.1
			Sürecek...

Ulaştırma ve Haberleşme	7.4
Diğerleri	33.6

Kaynak : EIU (167)

GSYİH'daki reel büyüme 1987'de % 4.1 iken, 1990'da sıfırın altına düşmüş, 1991 ve 1992'de yine artış kaydetmeye başlamıştır. Tüketici fiyatlarındaki enflasyondan 1990 ve 1991'de iyice bunalıma düşülmüştür. ithalat yıllar itibarıyla ihracata göre daha büyük bir artış kaydetmiştir. Dolayısı ile dış borçlarda da 1992'ye gelindikçe artışlar büyümüştür.

1991'de GSYİH kaynakları arasında en büyük payı madencilik sektörü almış, bunu tarım - ormancılık ve balıkçılık; bunu da ticaret ve finansal hizmetler izlemiştir. 1991'de GSYİH bileşikleri arasında en büyük pay % 70 ile özel tüketim aittir.

Yunanistan'da ücretlere ilişkin uygulama oldukça karmaşıktır. Ücretlendirme olayı üç aşamaya ayrılabilir. Ücret pazarlığının ilk aşamasında minimum ücretler işveren organizasyonları ile işçi konfederasyonları arasında belirlenmektedir. ikinci aşamada daha çok ödeme yapılmasına yönelik olarak, kıdem, iş becerileri ve aile durumları gözönünde bulundurularak

-----
(167) EIU; Greece; Country Report; s.3

ücretlendirme yapılır. Burada bankacılık, tekstil, elektrik sanayi gibi iş kolları bir araya gelerek ücret belirlemesi yapmaktadırlar. Üçüncü aşamada federasyonlarca tespit edilen ücretleri arttırabilmek için birkaç işçi birliğini bir araya gelmesi ve yeni bir sözleşme yapması söz konusudur (168).

Yıllık Enflasyon Ortalaması
(%)

	1989	1990	1991
Tüketici Fiyatları	13.7	20.4	19.5
Gıda	18.2	21.3	19.3
Toptan Eşya Fiyatları	13.4	15.9	16.7

Kaynak : EIU (169)

PASOK Hükümeti en düşük ücret alanların durumlarını iyileştirmek amacıyla enflasyona endeksli ve kademeli artış gösteren bir ücretlendirme politikası ortaya koymuştur.

GSYİH içindeki kamu harcamaları 1989'a gelindiğinde % 47.9 oranına yükselmiştir. Doğrudan tahsil edilen vergiler bütçe gelirlerinin % 25'ini oluşturmaktadır. Gelirlerin üçte ikilik kısmı da dolaylı vergilerden elde edilmektedir. Kamu sektörünün ve devlete ait girişimlerin sağlayacağı gelirlerin

168) EIU; Greece; Country Profile; s.27

169) A.g.k.; s.29

bütçe açığını telafi edeceğinin umulmasına rağmen bu hedefe ulaşamamıştır.

Merkezi Hükümet Gelir ve Harcamaları (Milyar Dr)

	1989	1990
Gelirler	2.126.3	2.878.2
Direkt Vergiler	580.7	822.1
indirekt Vergiler	1.391.5	1.876.6
Devlet Girişimleri	76.3	72.5
Harcamalar	3.527.3	4.679.1
Bütçedeki Net Denge	-1.401.0	-1.800.9
önceki Yıl Net Karı ve Yatırım Bütçesi Harcamaları	-420.4	-455.3
Toplu Bütçe Açıkları	-1.821.4	-2.256.2
GSYİH (%)	20.8	21.6

Kaynak : Yunanistan Merkez Bankası (170)

Merkezi Hükümet Borçlanmaları (Milyar Dr)	1987	1988	1989
Yurtiçi Borçlanmalar	637.6	1021.5	1498.3
Dış Borçlar	278.0	175.6	260.0
Diğerleri Dahil Toplam	955.6	1253.1	1821.3

Kaynak : Yunanistan Merkez Bankası (171)

(170) A.g.k.; s.48

(171) A.g.k.; s.49

2.2.11.3.2 Finansal Hareketler

Merkez Bankası, yani Yunanistan Bankası devletin banka-
sıdır ve para basma görevini yerine getirmektedir. Merkez
Bankası mevduat kabul eder. Banka, bankacılık işlemlerini
denetler, ticari bankaların likiditesini düzenler ve 8 adet
zelleştirilmiş kredi kurumundan fon sağlar. Bunlar yatırım
ve ipotek bankalarını kapsar (Tarım Bankası ve Posta idaresi
Bankası gibi).

Yunanistan'da 38 ticari banka vardır. Bunlardan 17'si
yabancı kuruluşların şubeleridir. Yasaya göre kiliselerin,
hayırsever kuruluşların ve emekli maaşı fonlarının bulunduğu
bankaların hisse senetleri Maliye Bakanlığı'nın elindedir.
Bu, devlete ticari bankaları etkin bir biçimde kontrol etme
imkanı vermektedir. Buradan hareketle bankacılık sektörü
üzerinde siyasi bir kontrol söz konusudur (172).

Hükümet para ve kredi politikasını belirler; Merkez
Bankası da bunu yürütmekle yükümlüdür. Dış ticaret dengesi,
enflasyon ve GSYİH'daki gerçek büyüme oranına göre yıllık
kredi büyüme oranı belirlenmektedir (173).

-----
(172) A.g.k.; s.50

(173) IMF; Summary Proceedings; s.80

2.2.11.3.3 Dış Ticaret

Yunanistan'da 1988'den sonra döviz politikası eskisine göre sıkı bir duruma getirilmiştir. Paranın satın alma gücü 1988 ve 1989'da % 7, 1990'da %8, 1991'de % 10.4 olmuştur. Merkez Bankası'nın ana hedefi enflasyonun bulunduğu oranı daraltmaktır. ihracatçılar hükümete baskı yaparak bu politikanın uygulanmasına engel olmaktadır.

Yunan Drahmisi AT'ın para birimi olan ECU içinde % 0.8'lik bir paya sahiptir.

Yunanistan'ın önemli bir dış ticaret açığı artık gelenekselleşmiştir. ithalat, 1981'deki % 41.6 oranından 1990'da % 34.0 oranına gerileyen ihracatı karşılamaktadır. Ancak 1986'da dünya petrol fiyatlarının düşmesi ve istikrar programı uygulamaları sonucunda ticaret açığının birdenbire % 9.6 oranına geldiği görülmüştür.

Yıllar itibarıyla Yunanistan'ın dış ticaret açığı 1988 -1990 arasında daha büyük miktarda gerçekleşmiştir. 1991'de ihracatta görülen küçük bir artış, ithalattaki azalma ile karşılaştırılınca, açık biraz küçülmüş gibi görünmektedir.

Dış Ticret (Milyar \$)	1988	1989	1990
ihracat	5.934	5.994	6.355
ithalat	-13.565	-15.115	-18.693
Denge	-7.631	-9.121	-12.328

Kaynak : Yunanistan Merkez Bankası (174)

ihracat Alanları (Milyon \$) (1991)	ithalat Alanları (Milyon \$) (1991)
imalat Sanayi	3320.9
Gıda ve Meşrubat	1774.2
Petrol Ürünleri	858.5
Mineraller	290.6
Hammaddeler	197.4
Tütün	145.0
Tüketim Maddeleri	7163.0
Makine	3245.0
Gıda	2532.5
Ham Petrol	1594.7
Kimyevi Maddeler	914.4
Demir Çelik	727.7

Kaynak : EIU (175)

1991'de temel ihraç ürünlerinden sağlanan gelir en çok imalat sanayi kolundadır. Bunu, yine büyük miktarlarla yiyecek ve içecek ile petrol ürünleri gelirleri izlemektedir.

(174) EIU; Greece; Country Profile, s.53

(175) EIU; Greece; Country Report; s.3

Başlıca ihraç Ülkeleri
(1991)

Başlıca ithal Ülkeleri
(1991)

	Toplam (%)		Toplam (%)
Almanya	23.9	Almanya	19.3
italya	16.7	italya	14.2
Fransa	7.5	Fransa	7.7
ingiltere	6.8	Japonya	6.6
ABD	5.7	ingiltere	5.4
AT	63.4	AT	60.2

Kaynak : EIU (176)

ithalatta da en büyük harcama mamül tüketim malları ve makineler için yapılmıştır. Bu tablolar Yunanistan'ın daha çok hafif sanayi ve tarımsal ürünler alanında uzmanlaştığını, ağır sanayi ürünlerine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Tablolarda yıllara göre Yunanistan'ın dış ticaret ilişkisinde olduğu ülkeler de görülmektedir. Yunanistan'ın en çok alışveriş ettiği ülkeler Almanya, italya ve Fransa'dır.

(176) A.g.k.; s.3

3. BÖLÜM

TÜRKİYE İLE BAZI KEİB ÜYESİ ÜLKELER ARASINDAKİ İLİŞKİLER,
KEİB'İN BAŞARISINA VE GELECEĞİNE İLİŞKİN GENEL BİR
DEĞERLENDİRME

3.1 Türkiye - Arnavutluk (177)

Arnavutluk, kendisi ile hiçbir siyasi sorunu olmayan sadece tarihsel bağlarla bağlı olduğu Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Gelişmemiş bir ekonomiye sahip olan Arnavutluk, Türkiye ile temel ihtiyaçlarından alt yapı ihtiyaçlarına değin her türlü alanda ticari ilişkilerini geliştirebilmek arzusunu taşımaktadır

iki ülke arasında ilişki kurulması ve geliştirilmesi konusundaki ilk olumlu adım, KEİB Deklerasyonu'nun Haziran 1992'de imzalanmasının ardından, 3 Eylül 1992'de İzmir'de Türk - Arnavutluk İş Konseyi'nin kurulması neticesinde atılmıştır. İki ülkenin bakanları düzeyinde imzalanan protokolün yanısıra, Türkiye, Arnavutluk'a yardım sağlayan ülkeler arasında İtalya ve ABD'den sonra 3. ülke pozisyonundadır (178).

-----
(177) KEİB Projesi'nin geçmişi çok yeni olduğundan bu bölümde yapılan bilgilendirmeler, çoğunlukla " gazete haberleri " kaynaklıdır. Nitekim bu çalışma da, KEİB ile ilgili olarak hazırlanan ilk kaynaklar arasında yer almaktadır. KEİB üyesi ülkelerle Türkiye arasındaki müstakbel ve mevcut ilişkilerin bu proje hayata geçirildikçe kurulacağı ve gelişeceği unutulmamalıdır.

(178) İTO Gazetesi; " Türk - Arnavutluk İş Konseyi Kuruldu. "; Y.35; S.1727; 4 Eylül 1992; ss. 4-6

Türk - Arnavutluk iş konseyinin görüşlerine göre, Arnavutluk'un yaşadığı büyük siyasi ve ekonomik değişimden sonra, ülkede ekonomik koşulları IMF belirlemektedir. Türkiye'nin sağladığı Eximbank Kredileri Arnavutluk için pek cazip değildir. Çünkü Arnavutluk ödemede zorlandığı bu denli kısa vadeli krediler yerine, orta ve uzun vadeli kredileri tercih etmektedir. Ayrıca Arnavutluk Türkiye'nin, Avrupa ve Kuzey Afrika pazarlarına açılmasında aracılık edebilir.

Halen daha büyük Türk inşaat şirketleri Arnavutluk-Türkiye arasındaki kapsamlı bir otoyol projesi ve Arnavutluk ile yakın çevresinde (Makedonya - Kosova) yeniden yapılanmaya ilişkin projeler ile girişimlerini sürdürmektedirler.

IMF ve Dünya Bankası tarım ilaçları, sulama şebekeleri, sağlık hizmetleri gibi konularda Arnavutluk'ta yoğun girişimlerde bulunmaktadır. Türk yatırımcılarının bazı fırsatların kaçmakta olduğunu gözönüne alıp, faaliyete geçmeleri gerekmektedir. İş konseyinin yönlendirmelerine göre Arnavutluk'ta elektronik sanayii, beyaz eşya, tarımsal endüstri, gıda sanayi ve turizm alanlarında ortak yatırımlar yapılabilir (179).

Arnavutluk'ta Mart 1992'den sonra değişen yönetim sistemi ile birlikte serbest piyasa ekonomisini hakim kılabilmek için birçok kanunlar çıkarılmıştır.

(179) Dünya Gazetesi; " Arnavutluk Yatırımcılar için ileri Karakol Olabilir " S.10573-3844; 1.5.1993; s.8

Bankacılık, özelleştirme ve yabancı sermaye gasalarında büyük değişiklikler yapılmıştır. Ülkede yatırım yapacak yabancılara sağlanan kolaylıkların başında, burada faaliyet gösterecek yabancı şirketlerin dört yıl süreyle her türlü vergiden muaf tutulması gelmektedir. Özelleştirmeye küçük ölçekli işletmelerden başlanması ve bu işletmelerin satılması öngörülmektedir.

Arnavutluk hükümeti, Türk yatırımcılarından, özellikle ençok gereksinim duydukları petrol, bankacılık ve turizm alanlarında yatırım yapılması beklentisindedir.

Türk - Arnavutluk dış ticareti son yıllarda ticaret dengesinin Türkiye lehine olması şeklinde gelişmiştir:

Türkiye - Arnavutluk Dış Ticareti (000 \$)

Yıllar	ihracat	ithalat	Denge
1987	987	954	33
1988	6.753	1.193	5.560
1989	3.955	814	3.141
1990	5.680	1.453	4.227
1991	18.344	3.583	14.761

Kaynak : DPT

Görüldüğü gibi Arnavutluk'ta değişimin yaşanmaya baş -
landığı 1991'de Türkiye'nin ihracatı birdenbire artmıştır.
Doğu Avrupa'nın büyük sarsıntılar geçirdiğı 1989'da da Ar -
navutluk - Türkiye dış ticaret miktarlarında önemli düşüş -
ler yaşanmıştır.

3.2 Türkiye - Azerbaycan

3.2.1 ihracat - ithalat

iki ülke arasında dış ticaret 1992 yılının ilk ayında şöyle gerçekleşmiştir :

	1992 (Dolar)
ihracat	30.177.640
ithalat	9.697.224
Ticaret Hacmi	39.874.864
Denge	20.480.415

Kaynak : DiE (180)

Azerbaycan'ın mal gruplarına göre Türkiye'ye ihracatı şöyle olmuştur :

	\$
Kamyon Lastikleri	14.273
Petrol Koku	28.481
Motor	37.843
Ham Deri	412.749
Pamuk	6.050.822
Bakır	1.331.185

Kaynak : iTO (181)

-----
(180) N.MİHMANDARLI; Azerbaycan; s.26

(181) A.g.k.; s.27

Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı da şöyle olmuştur:

	\$
Türkçe Eserler	23.400
Ayakkabı	83.532
Küçük Cihazlar	185.918
Deri Eşya	322.132
Çeşitli Makineler	1.171.723
Şeker	1.310.800
Çay	2.016.000
Yağ	2.461.503
Buğday	8.049.540
Un	11.383.966

Kaynak : İTO (182)

3.2.2 Petrol

Petrol kaynakları açısından çok zengin olan Azerbaycan'ın bu alanda Türkiye ile ilişkileri eski devlet başkanı Ebul-Fez Elçibey döneminde başlamıştır. Azerbaycan petrolünün Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara aktarılmasını sağlayacak petrol boru hattı anlaşması 9.3.1993'te dışişleri bakanları düzeyinde imzalanmıştır.

-----
(182) A.g.k.; s.27

Tammuz 1993'te Elçibey'in görevden uzaklaştırılmasının ardından boru hattı projesi üzerinde Türkiye açısından olumsuz düşünceler ortaya çıkmıştır. Elçibey'in görevden alınmasında etkisi olan Rusya'ya göre petrol boru hattı yolu Karadeniz ve Boğazlar olmalıdır. Bu görüş, hem maddi ve hem de güvenlik açısından Türkiye'nin aleyhinde olacaktır.

Eylül 1993'te Kazakistan petrolünün Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaştırılması için iki ülke arasında mutabakata varılmış ve resmi bir belgeyle beyan edilip onaylanmıştır.

Bu tarihten sonra Azerbaycan'ın Ermenistan ile sorunları Azerbaycan aleyhine olarak gelişmeye başlamıştır. Ermenistan'ın ardında Azerbaycan'ı yeniden kendine bağlama isteğinde olan Rusya vardır. İki ülke arasında süren savaşta Rusya destekli Ermenistan sürekli üstün gelmektedir. Azerbaycan Elçibey dönemini kapadıktan sonra H. Aliyev yönetiminde yeniden BDT'na girerek Rusya'ya bağlanmıştır. Bu, Rusya'nın Azerbaycan politikasını değiştirmesi için yeterli olmamıştır. Burada asıl hedef Azerbaycan'a dilendiği gibi askeri müdahale yapılabilmesi için hukuki zeminin oluşturulması ve Rusya için çok önemli olan boru hattının Rusya'nın istediği şekilde belirlenmesidir.

Nitekim Türk dışişlerinin anormal pasif ve ilgisiz davranışları sonucunda Bakü - Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi Kasım 1993'te " fiyasko " ile sonuçlanmıştır. Türkiye'nin

oru hattı için hiç gayret göstermemesinin yanısıra, bizzat iş işleri Bakanı'nın " Boru hattını Türkiye'den geçiremezler " (183) gibi acaip bir açıklama yapması tarihi bir fırsatı yola koyma anlamına gelmektedir. Hattın yeni güzergahı usya'nın istediği gibi Novorossi - Leningrad - Polonya' - ır. Rusya Kazakistan petrolünün de Türkiye yerine Baltık oru hattına bağlanması için çalışmalar yapmaktadır. Bu rada Türkiye'nin ve Türk dış işlerinin ne zaman kendine eleceği merak konusudur.

Projenin gerçekleşmemesi sonucu Türkiye'nin kayıpları unlar olmuştur :

- Yılda 300 - 400 milyon \$ geçiş ve pompaj ücretin - en mahrum kalmıştır.

- Petrol ihtiyacını karşılamak için nakliye masrafların - dan kurtulma şansı ortadan kalkmıştır.

- Boru hattı Türkiye'den geçmeyeceği için petrolün iskontolu alınması avantajı yitirilmiştir.

- Boru hattının yapımında görev alacak Türk müteah - hitleri müstakbel kazançlarından yoksun kalmışlardır.

- Rafineri ve petrokimya kuruluşlarının iş hacminin genişlemesi beklentisi sonuçsuz kalmıştır.

-----
(183) MUSTAFA NECATİ ÖZFATURA; " Bakü - Ceyhan Hattı Fıyasko - su " ; Türkiye Gazetesi;

-----
21 Aralık 1993; s.7

- Bankalar önemli bir kazanç kaynağından mahrum kalmışlardır.

- Orta Asya petrol piyasası'nın Türkiye'de oluşma-
ansı ortadan kalkmıştır.

3.2.3 Takas (Barter) Ticareti

Azerbaycan'da halen daha liberal dış ticaret, kambiyo mevzuatı ve çağdaş bir bankacılık - sigortacılık mevzuatı yoktur. Tedavülden tümüyle kalkan Rus rublesi yerine gelen fanat konvertibl değildir. Azerbaycan'ın döviz rezervleri çok azdır. Bu nedenle dış ticaret ilişkileri " takas " ile yürütülmektedir. Burada da bürokratik engeller ortaya çıkmaktadır (184). Azerbaycan hükümeti ülkeden mal kaçışını önlemek için 1.8.1992'den sonra yapılacak Barter anlaşmalarını başbakanlığın iznine tabi kılmıştır. Takas ticareti yapabilmek için Türk firmaları da T.C. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan izin almak zorundadırlar.

1992'nin Ağustos ayına kadar 25.6 milyon \$'lık ithalat ve ihracat Barter şeklinde gerçekleştirilmiştir. Takas ticaretinde Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler arasında tüketim malları, gıda amaddeleri, deri ve konfeksiyon ürünleri yer almaktadır. Azerbaycan ise bunun karşılığında; pamuk, keres-

(184) İLHAN ULUDAĞ; " Türk Cumhuriyetleriyle Kliring Birliği'nin Kurulması ihtiyacı "; İTO Gazetesi; Y.36; S.1779; 24.9.1993; s.2

te, ham deri, demir, soğutucular ve petro-kimya ürünleri göndermiştir.

Azerbaycan'ın para birimi manatın konvertibl olması uzun bir zaman alabileceğinden " Kliring Birliği " nin kurulması iyi bir çözüm olacaktır (185). Böylece Türkiye'nin Azerbaycan'ın da içinde olduğu Türk cumhuriyetleriyle gerçekleştireceği takas işlemleri bu birliğin yönetim ve denetiminden geçecektir. Böylece kişisel takas ilişkilerinden doğabilecek zararlar önlenecek, konvertibilite yoksunluğu nedeniyle ortaya çıkabilecek ödeme sorunları ile karşılaşılmayacaktır (186).

3.2.4 Nahçıvan özerk Cumhuriyeti için Eximbank Kredisi

Nahçıvan özerk cumhuriyetine 100 milyon \$'lık ihracat, müteahhitlik ve yatırım kredisi sağlanması için 24.3.1992'de iki ülke arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bunun 10 milyon \$'lık dilimi gıda maddelerine ayrılmıştır. Bu protokole göre kredi kapsamına; yerli katkı payı en az % 50 olan işlenmiş gıda maddeleri ve tümüyle yerli olan işlenmiş gıda maddeleri girmektedir.

-----
(185) A.g.m.; s.6

(186) Kliring birliğinin gelişimi ile ilgili bilgilenme için adı geçen makaleye bakılabilir.

3.2.5 Sınır Ticareti

Iğdır ile Nahçıvan arasındaki sınır ticaretine göre ihraç ve ithali yasaklanmamış malların, mevzuat gereği varsa, standart ve kalite kontrolü yapılması şartıyla ticareti mümkün dür. En az bir yıl bu bölgede oturanlar, aliliğe başvurduktan sonra sınır ticaretini yapabilirler. ihraç edilen malın bedeli Türkiye'ye, döviz, Lira ya da sınır ticaretine konu olacak eşya olarak geri getirilmektedir (187).

Sınır ticaretinde; ithalatta ödenmesi gereken her türlü vergi, resim, harç ve fonların % 60'ı ve KDV'nin tümü alınır. n; çimento, akaryakıt, kömür ve demir - çelik gibi ürünlerde vergi, harç ve fonların % 90'ı, KDV'nin ise tamamı alınmaktadır.

3.2.6 Türkiye - Azerbaycan Arasında imzalanmış Anlaşmalar (188)

- T.C. ile Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve Ticari ilişkilerin Geliştirilmesine ilişkin Protokol

- T.C. Sağlık Bakanlığı ile Azerbaycan S.S.C. Sağlık Bakanlığı Arasında Tıp ve Sağlık Alanında 1990 - 1992 Yıllarına ilişkin işbirliği Protokolü

-----
(187) N. MiHMANDARLI; Azerbaycan; s.28

(188) A.g.k.; s.46

- T.C. ile A.S.S.C Arasında Sınır Ticaretinin Geliş -
tirilmesine ilişkin işbirliği Protokolü

- A.C. Hükümeti ve T.C. Hükümeti Arasında Turizm iş -
birliği Protokolü

- T.C. ile A.C. Arasında Mutabakat Tutanağı

- T.C. ile A.C Sağlık Bakanlıkları Arasında Tıp ve
Sağlık Alanında işbirliği Anlaşması (1992 - 1995)

- TOBB ile Azerbaycan Türk - iş Şurası Arasında Türk-
Azerbaycan iş Konseyi Kurulmasına ilişkin Anlaşma

- Türk - Azerbaycan iş Konseyinin Kurulmasına ilişkin
Protokol

3.3 Türkiye - Bulgaristan

Bulgaristan ile ilişkiler 1974'te imzalanan ticaret anlaşmasına göre serbest döviz ilkesine dayalı olarak yapılmaya başlanmıştır. On yıl süreyle olumlu bir gidiş izleyen ticari ilişkiler 1984'teki siyasi gerginlik neticesinde bozulmuş, bu durum 1989'a kadar sürmüştür :

Türkiye'nin Bulgaristan ile Dış Ticareti (Milyon \$)

Yıllar	ithalat	ihracat	Denge
1985	98.8	7.6	-91.2
1986	41.4	14.8	-26.6
1987	7.6	11.9	4.3
1988	15.7	29.1	-12.4
1989	3.3	26.7	23.4
1990	31.9	10.4	-21.5
1991	136.9	76.0	-80.9
1992	199.2	64.2	-135.0

Kaynak : DiE

Türkiye'nin Bulgaristan ile coğrafi yakınlığına ve sosyo-kültürel alandaki benzerliklerine dayalı olarak ticaretini geliştirebileceği sektörlerden bazıları şunlardır (189) :

(189) İTO Gazetesi; " Bulgaristan'a ihracatımız 1992 Yılı'nın 11 Ayında 64 Milyon \$'a Ulaştı" 26.2.1993; Y.35; S.1751; s.8

- Gıda ve Gıda Sanayi : Türkiye; zeytin, narenciye, et ve et mamülleri, bitkisel yağ, şeker, pirinç, hazır çorba ve soslar ile bebek mamaları ihraç edebilir. Bulgaristan'dan donmuş tavuk, konserve sebze, kuzu ve koyun eti, buğday, beyaz peynir ve kaşar peyniri ithal edebilir.

- Temel Hammaddeler : Bulgaristan Türkiye'den; pamuk, yün, çelik ürünleri, ham ve işlenmiş post - deri, alüminyum doğrama, ahşap malzemeler, baskı kağıdı, pamuklu keten ve kenevir dokuma, tütün, bazı mineral ve madenler ithal edebilir. Tarım ürünleri, metal, çelik, temel inşaat malzemeleri ve çimento ihraç edebilir.

- İşlenmiş Mallar : İşlenmiş ham petrol, metalurji, demir, işlenmiş tütün ithalatı Türkiye tarafından yapılabilir.

- Kimya Sanayi : Bulgaristan, kimyevi gübre, soda, PVC ürünleri, kauçuk ürünler, ilaç ihraç edebilir. Bulgaristan'a toz boya, likit boya, tıbbi maddeler, organik ve inorganik maddeler ve deterjan ihraç edilebilir.

- Makine-inşaa, Elektro-Teknik, Elektronik Sanayi : Bulgaristan, otomobil, otomobil aksesuarı, oto tamir ekipmanı, elektronik sanayi parçaları, otobüs, otel ve restoran donanımı alanında ithalat; metal işleme makinesi, baskı makinesi, elektrik motoru, transformatör, dizel motoru, ağaç işleme makinesi, elektrikli yük asansörü, elektrikli ölçüm

aletleri alanında da ihracat yapabilir.

- Gemicilik : Bulgaristan çeşitli yük gemileri, tanker ve konteynerler ihraç etmektedir. Bunlara ilişkin onarımlar Türk tersanelerinde yapılabilir.

- Tüketim Malları : Bulgaristan, elektrikli ev ve mutfak aletleri, kadın - erkek - çocuk ayakkabıları, deri ve örülmüş yünlü - pamuklu giyisiler, banyo armatürleri ve diğer dayanıklı tüketim mallarını ithal etmektedir. Spor malzemeleri, spor giyim eşyaları, hazır giyim eşyaları, seramik banyo malzemeleri ve cam eşyalar ihraç etmektedir.

Bulgaristan - Türkiye ilişkilerinde önemli bir nokta da 1990'da Bulgaristan'da kurulan, ilk özel banka olan First Private Bank'ın Türkiye'de temsilcilik açmış olmasıdır. İlk temsilciliğini izmir'de açan banka, böylelikle iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli bir pay sahibi olacaktır. Bu amaç doğrultusunda gelecekte istanbul, Ankara ve Bursa'da da temsilcilikler açılması düşünülmektedir (190).

-----
(190) Dünya Gazetesi; " First Private Bank Türkiye'de 3 Yeni Temsilcilik Açmak istiyor "; S.10573-3895; 3.7.1993; s.8

3.4 Türkiye - Romanya

Türkiye Romanya ticari ilişkileri 5 Mart 1954 tarihli ticaret anlaşması; 27 Ekim 1970 tarihli " Ticari Mübadelelerin Geliştirilmesine Matuf Uzun Vadeli Anlaşma " adı altında kliring ilkesine dayalı olarak başlamıştır. 1973'te, 1954 anlaşması feshedilmiş, serbest döviz esasına göre faaliyete geçilmiştir (191).

Türkiye'nin Romanya ile Ticareti (Milyon \$)

Yıllar	ithalat	ihracat	Denge
1987	229.3	48.6	-180.7
1988	197.9	76.0	-121.9
1989	237.6	52.8	-184.8
1990	202.5	83.2	-119.3
1991	198.6	105.1	-93.5
1992	256.0	173.0	-83.0

Kaynak : DiE (192)

Türkiye'nin ithalatı buğday, türlü mineraller, kimyevi ürünler, gazete kağıdı, iplik demir-çelik ve otomobil gibi ürünlerden oluşurken, ihrac ürünleri arasında gıda maddeleri, krom ve pamuk yer almaktadır.

(191) ö. SEZER; Romanya; s.23

(192) A.g.k.; s.23

3.4.1 Türkiye - Romanya Ekonomik İlişkileri

Romanya ile ekonomik işbirliği sonucu bazı projeler tamamlanmıştır. Bunlar :

- Orta Anadolu Rafinerisi
- Kapulukaya Hidroelektrik Santrali
- Kılıçkaya Hidroelektrik Santrali
- Karabük Sinter Tesisleri'dir (193)

Ulaştırma alanında İstanbul - Köstence arasında düzenli bir Ro-Ro hattı çalışmaktadır.

Çifte vergilendirmenin önlenmesine dair 1.7.1986'da bir anlaşma imzalanmış, Bakanlar Kurulu bunu 1988'de onaylamıştır.

Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına dair anlaşma Eylül 1990'da parafe edilmiştir.

Ayrıca Haziran 1990'dan bu yana Romanya'ya elektrik satışı gerçekleştirilmektedir.

Ocak 1990'da iki ülke arasında sağlık alanında işbirliği anlaşması imzalanmıştır.

Mayıs 1990'da Türkiye'den Romanya'ya ilk Eximbank kredisi açılmıştır (194).

---

(193) A.g.k.; s.25

(194) A.g.k.; ss.25 - 26

3.4.2 Türkiye Romanya Arasında Muhtemel İşbirliği Alanları

- Makine, metalurji ve çelik sanayi
- Elektrikli Aletler
- Tüketim maddeleri
- Gıda ve Gıda İşleme Sanayi
- Enerji, Turizm, Ulaştırma, Haberleşme
- Tıbbi Gereçler (195)

3.4.3 İki Ülkenin İlişkilerinin Değerlendirilmesi

1992'de Romanya'ya ihracat 173 milyon \$, ithalat 256 milyon \$'dır. Toplam ticaret hacmi 425 milyon \$'dır ki, bu sadece kayıtlı olan ticarettir. Yani Romanya - Türkiye ticari ilişkileri küçümsenmeyecek miktardadır.

Halen Romanya'da 2000 Türk firması faaliyet göstermektedir. Bu miktar yabancı sermaye yatırımı yapan ülkeler arasında Türkiye'yi 4. sıraya yerleştirmiştir. Ancak bu firmalardan sadece 100 kadarı önemli bir konuma sahip bulunmaktadır (196).

-----
(195) A.g.k.; ss. 31 - 32

(196) ATALAY ŞAHİNOĞLU; " 1993 Yılı Başlarında Romanya Pazarı ve Türkiye"; Dünya Gazetesi;

S.10573-3804; 13.3.1993; s.8

Romanya, yüksek tüketim eğilimleri barındıran 23 milyon kişilik bir pazar olarak Türkiye için çok önemlidir. Türkiye'nin bu ülkeye gerçekleştirdiği ihracat kapasitesinin çok altındadır. Ama Romanya'nın ödeme güçlükleri yaşaması nedeniyle Türkiye'nin ihracatı artış gösterememektedir.

Romanya'nın bazı konularla ilgili mevcut olmayan yasaları ortaya çıkarıp, parlamentodan geçirmesi; var olduğu halde uygulanamayan yasalarını uygulanabilir duruma getirmesi ile burada iş yapan Türk kuruluşları mevcut potansiyeli daha iyi değerlendirebileceklerdir.

3.5 Türkiye - Rusya

Türkiye'nin Rusya ile Dış Ticareti (Milyon \$)

Yıllar	ihracat	ithalat	Denge
1989	704.8	569.7	108.1
1990	530.7	1.247.4	-716.7
1991	610.6	1.119.9	-509.3
1992	234.7	409.8	-175.1

(Ocak - Haziran)

Kaynak : İTO (197)

Türkiye - Rusya arasındaki ticari ve sanai ilişkiler son yıllarda önemli mesafeler katetmiştir. 1991'de ticaret hacmi 1.8 milyar \$'ı bulmuştur. Bunun 600 milyon \$'lık bölümü Türkiye'nin ihracatı, 1.2 milyar \$'lık bölümü ise Rusya'nın bize olan ihracatıdır. Türkiye Rusya'dan doğal gaz, petrol ve petrol ürünleri, kimyevi maddeler, demir-çelik hammaddesi, demir-çelik ürünleri ithal etmektedir, karşılığında ise gıda maddeleri, hububat, inşaat malzemeleri, ve giyim eşyaları gibi ürünler ihraç etmektedir (198).

-----
(197) O.Z. ORHAN, Ö. SEZER; Rusya; s.23
-----

(198) A.g.k.; s.24

3.5.1 Türk - Rus Doğalgaz Anlaşması

1984'te Sovyetler Birliği'nde imzalanan ve 1987'de yürürlüğe giren Doğalgaz Anlaşması'na göre Türkiye serbest dövizle ödeme yaparak, her yıl belirli miktarlarda doğalgaz ithal edecektir. Rusya bu ihracattan sağlayacağı döviz gelirinin % 65-70'i ile Türkiye'den mal satın alacaktır. Doğalgaz karşılığında ihraç edilecek mallar, yıldan yıla, ithal edilecek gaz miktarına göre belirlenecektir (199).

Doğal Gaz Karşılığında ihraç Edilecek Mallar	(Milyon \$)
	(1991)
Demir-Çelik Ürünleri	20
Bitkisel Yağlar	30
Çay	17
Trikotaj, Deri Gıym	5
Ayakkabı	5
ilaç	27
Sabun-Deterjan	20
Fındık ve Mamülleri	6
Diğer Sanayi Ürünleri	16

Kaynak : İlhan Uludağ (200)

(199) İLHAN ULUDAĞ; Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi; Türkiye ile ilişkileri; TOBB; İstanbul 1992; s.431

(200) A.g.k.; s.432

3.5.2 Ortak Yatırımlar (Joint Ventures)

Rusya'da yapılan ortak yatırımlara göre tarafların tüzel kişiliğe sahip olma zorunlulukları vardır. Ortak yatırımlarda yabancıların katkı oranları ikili anlaşmalarla belirlenmektedir. Yöneticiler yabancılardan olabilmektedir. Üretim fiyatları ve personel politikalarını şirket bağımsız olarak belirleyebilecektir. Genellikle yabancı ortaklardan sermaye, know-how ve ekipman getirmeleri beklenmektedir. Ortak yatırımlarda en yaygın yatırım alanları, araştırma-geliştirme (Ar-Ge), mühendislik, danışmanlık, halkla ilişkiler, tüketici hizmetleri, bilgisayar programları, bilgisayar üretimi, gıda dışı tüketim mallarıdır (201).

İlk Türk - Sovyet ortak yatırımı, 1989 yılında, akrilik levha, banyo küveti, lavabo ve mutfak seramikleri imalatı için yapılan anlaşmadır (202).

3.5.3 1991 Sonrasında Türk - Sovyet ilişkileri

1992'nin ilk 6 ayında Rusya'ya 235 milyon \$'lık ihracat gerçekleştirilmiştir, 411 milyon \$'lık da ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki işlemler dört ayrı bölümde gerçekleştirilmektedir (203) :

-----
(201) A.g.k.; s. 437

(202) A.g.k.; s. 437

(203) DEİK; Türk-Rus Ekonomik ilişkileri; s. 8

- Rusya'dan ithal edilen doğal gazla göre yapılan ihracat

- 1970'lerin başlarında Sovyetler Birliği'nden bazı tesislerin yapımı için alınan kredilerin geri ödenmesine ilişkin anlaşmalara dayalı olarak yapılan ihracat

- Rusya'ya açılan Eximbank kredileri çerçevesinde yapılan ihracat

- Serbest dövizli ihracat ve ithalat

Özellikle gıda, şeker, çocuk maması, inşaat malzemele - ri, çimento fabrikaları, petrol, akaryakıt ve diğer petro - kimya sektörlerindeki projelerin gerçekleştirilebilmesi ve modernize edilmesi Türkiye'nin kapasitesi kapsamındadır. Türkiye telekomünikasyon teknolojisi sahasında da Rusya ile işbirliğine gidebilir.

3.5.4 Türkiye - Rusya Arasındaki Ekonomik İşbirliği - ne ilişkin öneriler

Rusya, Türkiye'nin önemli bir ekonomik partneridir. İki ülkenin ekonomileri birçok açıdan birbirlerini tamamlama - yıcı nitelikler arz etmektedir. Sınai ve ticari işbirliğinin geliştirilebilmesi için gerekli altyapı mevcuttur.

1995 yılından itibaren genişletilecek Doğalgaz Anlaşma - sı iki ülke arasındaki ilişkileri hızlandırmaktadır.

Doğalgaz Listesi ve Eximbank tarafından açılan krediler başlangıçta müteahhitlik ve ticaret sektörünü olumlu yönde etkilemiş, ihraç mallarının çeşitlenmesine zemin hazırlayarak ticaret hacminin büyümesini sağlamıştır. Ancak bir süre sonra bu liste ve krediler ithalatçı ve ihracatçıda alışkanlık yaratmaya başlamış ve ticari ilişkiler bu noktada kilitlenme göstermiştir. Rus alıcılar Türkiye'den serbest dövizle demal alabileceklerini düşünmektedirler. Her iki taraf kredilerini doğalgaz anlaşmasıyla kısıtlamaktan kurtulmalıdırlar.

Doğalgaz Anlaşması'na benzer şekilde henüz teori aşamasında olan bir petrol anlaşması zaman kaybetmeden hayata geçirilmelidir. Buna ek olarak Rusya tarafından yeterince bilinmeyen Türkiye'nin ekonomik potansiyeli tanıtılmalı, ekonomik, teknik ve fiyat avantajları göz önüne alınmalıdır.

Ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinde bankacılık ve finansman alanındaki güçlüklerin giderilmesi çok önemlidir. Ruble'nin yabancı paralara oranlanmasında ortaya çıkan ilişkiler alışverişlerde ve transferlerde önemli kayıplara yol açmaktadır. Bu alanda da düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Türk Eximbank tarafından açılan krediler kapsamında Rusya özellikle, tütün, şeker, bitkisel yağ ve sigara talep etmektedir. Rusya'nın çok önemli ihtiyaçları arasında olan ilaç, tıbbi malzeme ve donanım, işlenmiş gıda ürünleri, in-

şaat malzemeleri, temizlik maddeleri ve giyim eşyaları gibi ürünlerin ihracatı yapılabilmelidir.

Rusya ile sınır ticareti alanında birtakım kısıtlamalar söz konusudur. Bu kısıtlamalar bir an önce giderilmeli ve sınır ticaretini teşvik eden düzenlemelere gidilmelidir. Buna bağlı olarak kambiyo, ihracat lisansı ve vergi düzenlemeleri yapılabilir.

iki ülke arasındaki bilimsel işbirliği istenen düzeyde değildir. Ek olarak ilaç sektöründe Türkiye ve Rusya KEİ felsefesi içinde ilaçta ortak standart sağlanması için çalışma yapabilirler.

Eski Sovyetler Birliği ile imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ile Çifte Vergilen - dirmenin önlenmesi Anlaşması'nın; Rusya ile yeni anlaşmalar imzalanıncaya kadar geçerliliğini korumasına özen gösterilmelidir.

iki ülkenin ticari ilişkilerinde sınırlama olmamalıdır. Rusya bugün ithal etmekte olduğu malları kendi üretmeye başladığında Türkiye'ye olan ihracatı farklılaşacaktır. Buna dayalı olarak Rusya'da yatırıma gidilme zorunluluğu kendini hissettirmektedir. Özellikle dağıtım kanallarında ortaklığa gidilmesi, gelecekte üretilecek ürünlerin ortak olarak pazarlanmasını sağlayacak, bu da Türkiye'ye avantaj getire -

cektir (204).

Rusya'da Ekim 1993'te yaşanan siyasi gelişmeler burada yatırım yapan Türk işadamlarını endişelendirmiştir. Oysa ekonomik sistemin baştan başa değiştiği büyük bir ülkede bazı sıkıntıların yaşanması doğaldır. Rusya pazarı geçici bir pazar değildir. Türk yatırımcılarının bunun bilincinde olarak yatırımlarını iyi organize etmeleri gerekmektedir. Rusya tarafından yatırımcılara politik risk sigortası sağlanması yatırımcıları teşvik edici bir unsur olacaktır. Ama bunun sağlanacağına dair bir gelişme olmamıştır.

-----
(204) Ayrıntılı bilgi için bkz. " Türk Rus Ekonomik İlişkileri "

DEİK Bülten; Eylül 1992;
ss. 9 - 11

" Turkey And The Former USSR "

DEİK Bulletin; November
1992; ss. 2 - 4

3.6 Türkiye - Ukrayna

Dağılan Sovyetler Birliği içinde Rusya'nın ardından ekonomik gelişmişlik ve kendine yeterlilik düzeyi açısından en ileri seviyede bulunan Ukrayna ile ekonomik işbirliği için koşullar Türkiye açısından oldukça uygundur.

Gelecekteki işbirliği için gerekli altyapısının Ukrayna'da hızla geliştiği gözlenmektedir. İşbirliği alanları ağırlıklı olarak inşaat, ticaret, taşımacılık, turizm, gemi yapım ve bakımı, ilaç ve gıda işleme sektörleri için sözkonusudur (205).

3.6.1 Türkiye - Ukrayna Dış Ticareti

Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, 1992'nin ilk altı ayında Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı 9 milyon \$'a yakın olmuş, aynı dönemde ithalatı ise 21.5 milyon \$ civarında gerçekleşmiştir. ihracat genellikle gıda maddeleri ve tek el ürünleri iken, ithalat ağırlıklı olarak hammaddelerle yapılmıştır.

-----
(205) DEİK; " Ukrayna " DEİK Bülten; Nisan 1992; s. 4

Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı (1992 ilk 6 ay)

Ürün	Değer (Milyon \$)
Buğday	445
Arpa	1.103
Buğday unu	431
Ayçiçeği tohumu	716
Margarin	359
Şeker	303
Kakao	239
Meşrubat	21
Plastik su deposu	32
Oto dış lastiği	46
Alüminyum doğrama	55
Fırın	62
Buzdolabı	61
Traktör	12

Kaynak : İTO (206)

---

(206) N. ENGİN, ö. SEZER; Ukrayna; s. 43

Türkiye'nin Ukrayna'dan ithalatı

<u>Ürün</u>	<u>Değer</u> <u>(Milyon \$)</u>
Linyit	235
Kömür	597
Petrol Koku	266
Amonyak	249
Metil Alkol	12.766
Asit Boyalar	62
Deri	55

Kaynak : İTO (207)

3.6.2 Ukrayna - Türkiye İşbirliğinin Muhtemel
Boyutları

Ukrayna, ülkemizi her iki ülke için de yararlı olacak teknoloji ve insan kaynağı konularında, karşılıklı transfer olanaklarının geliştirilmesinde önemli bir ticari ortak olarak görmektedir.

Ukrayna'nın gerçekleştirebileceği araştırma, tasarım ve imalat işleri ;

- Metro Sistemleri
- Demiryolları Ağı

-----
(207) A.g.k.; ss. 44 - 46

- Karayolları Ağı
- Köprüler
- Elektrik Şebekeleri
- Gaz, Hidroelektrik, Petrol gücü üretim tesisleri

konularını kapsamaktadır (208). Ukrayna bu projelerin her birini Türkiye'de; ya da Türk ortaklarla 3. ülkelerde gerçekleştirebilir. Ayrıca Ukrayna, havacılık, kara ve deniz taşımacılığı ve tarımsal taşımacılık alanlarında gelişmiş teknolojiye sahiptir.

Ukrayna'da bankacılık sistemi'nin özelleştirilmesinden önce tarım, endüstri, perakende satışlar ve döviz gibi birimlerde ticari hizmetleri verebilmek için devlet bankaları faaliyet göstermekteydi. Şimdi çoğu özelleştirilen bankalar iş bağlantısı yapabilme hakkına sahiptirler.

Türk yatırımcıları yeni kurulmuş bankalarla iş bağlantısı yaparken bankanın kredibilitesini ve tecrübesini araştırmalı, yetersizliklerin tespiti durumunda özelleştirilmiş devlet bankalarıyla iş yapmalıdırlar.

Ekonomik kapasite açısından önemli imkanlara sahip bulunan Ukrayna serbest piyasa ekonomisine geçmeye çalışmak -

-----
(208) PETER HACKETT; " Ukrayna Ticari Atakta "; Dünya Gazetesi; S.10573-3810; 20.3.1993; s. 8
-----

maktadır. Nitekim bu doğrultuda 1992 yılında Yabancı Sermaye Kanunu kabul edilmiştir. Ukrayna ekonomik gücünü büyük ölçüde doğal kaynaklarından almaktadır.

1992'de Türk - Ukrayna resmi heyetleri arasında ekonomik ve ticari ilişkileri kapsayan bir dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır.

3.6.3 Ukrayna Petrol ve Gaz Endüstrisinde Muhtemel İşbirliği Olanakları

Petrol ve gaz endüstrisi Ukrayna'nın hayatında çok önemli bir rol oynamaktadır. Enerji tüketiminde % 62'lik bir pay petrol ve gaza ait bulunmaktadır. Halen Ukrayna'da 21 milyon metreküp gaz çıkarılmaktadır. Bu gaz miktarı tüketimin ancak % 18'ini karşılamaktadır. Kalan % 82'lik pay Rusya ve Türkmenistan'dan ithal edilmektedir.

Oysa Ukrayna'nın Karadeniz Sahaneliği ve Azak Denizi bölgesinde geniş petrol ve gaz alanlarının olduğu tahmin edilmektedir. Yine tahminlere göre gaz yataklarının başlangıç için toplam miktarı 2 milyar tondan fazladır. Aynı zamanda bu bölgede 4000 metre derinlikte petrol ve gaz yataklarının var olduğu tahmin edilmektedir. Bu bölgede amacı, denizin dibindeki petrol ve gaz yataklarını arama ve işletme, ürünlerin çıkarılması ve tüketiciye doğrudan ulaştırılması olan kapsamlı bir altyapı kurulmuştur.

Ukrayna gaz endüstrisinin geliştirilmesi için bazı yollara baş vurmak gerekmektedir (209).

- Mevcut yatakların daha yoğun olarak işletilmeleri

- Gaz yataklarının ürünlerini daha verimli bir biçimde işlemek ve randımanlı yönetimlerle bunlardan propan, butan ve etan gazı türlerini çıkarmak

- Kompresör istasyonlarının modernleştirilmesi, verimi düşük olan gaz aktarıcı makinelerinin yerine, verimi % 34 - 35 ve daha fazla olan modern makinelerin kullanılması

- Yeraltı gaz depolarının yeniden düzenlenmesi ve genişletilmesi

Bu işlerin yapılabilmesi için kurulması gereken tesisler için Ukrayna Türkiye'den işbirliği önerileri beklemektedir. Ayrıca Ukrayna yüksek miktardaki petrol tüketimini karşılayabilmek için deniz yoluyla petrol akışını sağlayacak geniş terminallere ve petrol gemileri filolarına ihtiyaç duymaktadır. Karadeniz limanlarından birinde böyle bir terminal kurulmasını öngören teknik - ekonomik proje hazırlanmıştır. Bu proje de Türk yatırımcılarının ilgisini beklemektedir.

-----
(209) YULI IOFFE; " Ukrayna Petrol ve Gaz Endüstrisinin Bugünkü Durumu, Gelişme Perspektifleri; Diğer Ülkeler ile İşbirliği İmkanları "; Dünya Gazetesi; S.10573-3916; 28.7.1993;

-----
s. 4

Ukrayna aynı zamanda çok büyük kömür yataklarına sahiptir. Bu yataklardan elde edilecek kömür alternatif motor yakıt birimi olarak kullanılabilir. Halen yılda 140 milyon ton kömür çıkarılmaktadır. Kömür yataklarının hacminin 40 milyar ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna bağlı olarak suni motor yakıtı üretiminde Türk yatırımcılarının yardımı beklenmektedir.

Ukrayna elverişli coğrafi konumu, geliştirilmiş altyapısı, kaliteli kadroları ve siyasi istikrarlılığı ile Türk yatırımcıları için çok çekici bir ülkedir (210).

3.6.4 Kırım özerk Cumhuriyeti ve Türkiye - Kırım İşbirliği Olanakları

Ukrayna'nın güneyindeki Kırım özerk Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 27.000 km² dir. 2.5 milyon kişilik nüfusun %31 'i kırsal kesimde yer almaktadır.

Kırım sınai ve tarımsal yapısı, tarihi ve turistik özellikleri ile gelişme potansiyeli çok yüksek bir bölgedir.

Kırım son zamanlarda dış dünyaya açılma konusunda önemli atılımlar yapmıştır. Ülkenin, 50'den çok yerle dış ticareti vardır. 1990'da dış ticaretten elde edilen gelir 390.000 ruble olmuştur (211).

(210) A.g.m.; Bkz. Dünya Gazetesi; s. 4

(211) DEİK; Ukrayna; DEİK Bülten; Nisan 1992; s. 6

Kırım'ın dış ticarete faaliyetlerini geliştirmek is -
lediği alanlar :

- Hizmet Sektörü; turizm, konaklama, deniz taşımacı -
lığı, sağlık hizmetleri, otel, kamp ve lokanta işletmeciliği
- inşaat Sektöründe; yapı malzemeleri üretimi
- Tarımsal üretimin büyümesine ve gelişmesine ilişkin
yatırımlardır (212).

Türkiye - Kırım arasındaki işbirliğinin gelişebileceği
alanlar; turizm, taşımacılık ve inşaat sektörüdür. Tarım sek -
töründe tohum ıslahı, tarım ürünlerinin iyileştirilmesi ve
süt ürünlerinde işbirliği yapılabilir. Konservecilik, şarap
ve şampanya imalatı da işbirliği alanları arasında sayılabi -
ilir. Ayrıca Kırım yarımadası taşımacılık, ithalat ve ihracat
açısından önemli bir bölgedir. Ancak rıhtımlar ve dağıtım
ilgili bazı düzenlemelere gerek duyulmaktadır.

-----
(212) A.g.k.; s. 6

3.7 Türkiye - Yunanistan

Türkiye'nin Yunanistan ile Dış Ticareti (Milyon \$)

Yıllar	ithalat	ihracat	Denge
1989	101	125	24
1990	129	139	10
1991	77	143	66
1992	21	10	-

Kaynak : CANAN BALKIR (213)

(1992 yılı Ocak - Şubat dönemini kapsamaktadır.)

Söz konusu dönemde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ticaretin hacmi oldukça düşüktür. Tablodan da görüldüğü gibi Yunanistan'a ihraç son yıllarda belirgin bir artış kaydederken, ithalat azalmaktadır.

Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerindeki mevcut siyasi geçimsizlik KEİB Projesi ile birlikte bir miktar giderilebilir. Böyle bir olayın söz konusu olması Türk-Yunan ekonomik ilişkilerinde geliştirici bir unsur olarak görülmektedir.

(213) C. BALKIR; KEİB; s. 89

3.8 KEiB'in Başarısına ve Geleceğine ilişkin Genel Bir Değerlendirme

KEiB Projesi üye ülkeler arasındaki mevcut geleneksel bağlar, coğrafi yakınlık ve birbirini tamamlayıcı nitelikteki ekonomilerden yararlanma amacı ile pazar ekonomisi ve demokrasiyi esas alan bir işbirliği içinde, dünya ekonomisiyle kaynaşma anlaşması olarak tanımlanabilir. KEiB'in uluslararası alanda önemli bir bölgesel girişim olabilmesi için ileriye dönük olarak belirli bir plan dahilinde üst düzeyde ekonomik bütünleşme aşamalarına geçilebilecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Bunu için de bazı önemli şartlar söz konusudur (214) :

- Üye ülkeler demokrasiyi benimsemeli, piyasa ekonomisine geçmelidirler. Bu durum sağlanmadan serbest ticaretin kazandıracağı avantajlardan yoksun kalınacak, mevcut zengin kaynaklar değerlendirilememiş olacaktır.

- KEiB, kendi üyelerinin diğer bütünleşmelere katılımını engellememelidir. Bu zaten anlaşmanın esas metninde belirtilmiştir. Burada tehlikeli olan durum, Türkiye gibi AT'a tam üyelik başvurusu olan bir ülkenin gelişmişlik düzeyi daha düşük olan ülkelerle ekonomik birliğe yönelmesi durumunda

---

(214) CANAN BALKIR; KEiB Ekonomik Bir Değerlendirme; s. 95

---

nerede hareket edeceğine karar verememesi ve daha kolay olan düşük düzeydeki birliğe yönelmesi olayı olabilir. Böyle bir durumda Türkiye ya AT üyeliğini tehlikeye sokacak, ya da KEiB'deki lider rolünü kaybedecektir.

- KEiB projesinin daha ileri ekonomik bütünleşme aşamalarına geçmesini engelleyecek asıl unsur, üye ülkeler arasındaki köklü anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlıklar giderilmeden ileri düzeyde bir ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmek imkansızdır.

Türkiye ve Yunanistan'ın dışında, KEiB'e üye Avrupa kökenli ülkeler de zor bir dönem geçirmektedirler. Siyasi ve ekonomik sistemin tümüyle değişmesi sırasında yaşanan sıkıntılar halkın gerilimini arttırmaktadır. Bu gerilim, ülkelerin halklarını dini ve kültürel açıdan daha yakın buldukları ülkelerle işbirliği yapmaya yöneltmektedir.

işte bu olgulardan hareketle KEiB'in uygulamaya geçirilebilmesi için, üye ülkelerin KEiB'i kendi ekonomik çıkarlarına en uygun olan bütünleşme modeli olarak görmeleri gereklidir.

KEiB üyelerinden Yunanistan'ın dışında sadece Türkiye pazar ekonomisine geçişte birçok reformu aşmış, serbet dış ticaret, haberleşme, borsa, modern bankacılık gibi altyapıları geliştirmede önemli adımlar atmıştır. Türkiye, batıyla ekonomik bütünleşmeyi hedef almış, KEiB projesinde de öncü

rol almıştır. Ayrıca uluslararası kuruluşlar ve finans çevreleri ile ilişkide deneyim kazanmıştır.

Türkiye yabancı sermaye için mevzuatını en liberal ülkeler düzeyine ulaştırmış, siyasi ve ekonomik istikrar açısından bölgede en sağlam ülke olmuştur. Sınırlı imkanlarına rağmen Cumhuriyetlere sağladığı kredi kolaylıklarını sürdürme çabasındadır.

KEİB projesinin realist oluşu ve başarı kazanacağı, başta pazar büyüklüğü olmak üzere çeşitli nedenlere bağlanabilir (215) :

Bölgedeki yaşam şartlarına üye ülke insanları karşılıklı olarak kolayca uyum göstermekte, etnik ve kültürel açıdan kendilerini birbirlerine yakın hissetmektedirler.

Üye ülkelerin herbiri tüketime hasret, büyük nüfuslu patlamaya hazır pazarlara sahiptirler. Yaklaşık 400 milyon nüfusu kaplayan bu pazarın ortasındaki Karadeniz, hiç te zor olmayan bazı çalışmalar sonucunda kolay ulaşım imkanlarına kavuşturulabilecektir.

Ülkelerin ekonomilerinin tamamlayıcı nitelikte olmasının yanında, 3. ülkelerden ithal edilen malların bu ülkeler arasında alınıp-satılması imkanı vardır. Bölgede enerji kaynakları ve büyük güç merkezleri, petro-kimya, kimya ve meta-

-----
(215) NİHAT GÖKYİĞİT; KEİB'in Başarı Şansı; DEİK Yayını;

13.7.1992; istanbul; s. 2

lurji tesisleri kurmak mümkündür. Liman ve hava alanlarının, serbest bölgelerin, karayollarının yapımı ve haberleşmenin yeniden düzenlenmesi gibi birçok alanda altyapı kurma potansiyeli mevcut bulunmaktadır.

Telekomünikasyonda yıllık hat açığı 6 milyondur ki bu da büyük bir pazardır. Ülkelerdeki yıllık konut açığı da 4 milyondur. ve bu da büyük bir inşaat ve inşaat malzemeleri talebi demektir.

KEiB'in öncelik vermesi gereken konulardan biri de sübvansiyon politikasıdır. Devlet yardım ve teşvikleri üyeler arasındaki rekabeti ve ticareti olumsuz bir yönde etkileyecektir. Böylece bölgedeki kaynak dağılımı da yanlış yönlenecektir. Ama bu önceden güçlü bir sübvansiyon politikasına alışmış ülkelerin birdenbire ortada bırakılacağı anlamına gelmez. KEiB'in amaçlarına ters düşmemek koşuluyla, teşvikler konusunda ortak kararlar alınmalıdır. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir :

- Yaşam düzeyi daha düşük olan bölgelerin teşvik edilmesi, bölgelerarası dengesizlikleri giderici nitelikte olmalıdır

- KEiB'e üye olan ülkelerin ortak çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla bazı projeler teşvik edilmelidir

- Sektörleri baz alarak yapılacak teşvikler temel sa-

nayi dallarının yeniden yapılanmasını kolaylaştıracaktır.

Bu arada küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşviki de ihmal edilmemelidir.

Türkiye ile üye ülkeler arasında yapılmış olan anlaşmaların listesi yapılarak, geçerlilikleri incelenmeli, hepsinin de pazar ekonomisi içinde liberal düzeye çıkartılmasına ve aralarında paralellik sağlanmasına çalışılmalıdır. Böyle bir faaliyetin sonucunda KEİB'in mevzuatla ilgili alt yapısının oluşturulmasında ve ikili anlaşmaları KEİB'e uyumlu hale getirmede başarı sağlanmış olacaktır.

işbirliği alanlarını bilinçli bir şekilde belirlemek için bilgi toplanması ve ekonomik bir liste çıkarılması gerekmektedir. Bu derlemeyi Türkiye üstlenebilir. Halen daha DEİK bünyesindeki çalışma grupları ile bu yapılmaya çalışılmaktadır.

KEİB projesinin hayata geçirilebilmesinde en önemli etken finansman imkanlarının yaratılmasıdır. Bu da kurulma aşamasında olan Karadeniz Ticaret ve Yatırım Bankası'nın kaynak bulmasına, bu bankanın başarısı ise, önüne sürülen projelerin yapılabilirliğine, üretilecek mal ve hizmetlerin dünya pazarlarında itibar görmesi, çekici olmasına ve rekabet edebilecek güçte olmasına bağlıdır.

KEİB üyesi ülkeler arasında uygulanacak ortak bir dış ticaret politikasının uzun dönemli bir yayılımı olmalı ve

buna dayalı olarak gerekli kurumsal yapıların oluşturulması gerekir. Üye ülkeler arasında bazı dış ticaret engelleri sözkonusudur. Bunlardan biri dış ticarete doğrudan etkisi olan gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarıdır. Bunlar zaman içinde azaltılabilir. Üye ülkelerde devlet yardımının halen daha önemli bir yere sahip olması dış ticaret üzerinde olumsuz etkisi olan ikinci unsurdur. Bu, üretimde belli bir standartın tutturulamamasına neden olduğu gibi fiyatlarla maliyet arasındaki ilişkileri ortadan kaldırmakta, bu da ülkeler arasındaki mal ve hizmet dolaşımını olumsuz olarak etkilemektedir.

KEİB'e üye ülkeler arasındaki dış ticaret başlangıçta barter (takas), denkleştirme ve bağlı işlem gibi karşılıklı ticaret anmaşmaları biçiminde sürdürülebilir. Ama bunda da dikkatli olunmalı, en kısa zamanda serbest dövizle ticarete başlanmalıdır. Bu da ülkelerin kısa sürede ticaretlerini arttırıp, döviz elde etmelerine bağlıdır.

KEİB'e üye ülkelerde piyasa ekonomisinin gerektirdiği yasal ve kurumsal düzenlemeler oluşturulduktan sonra, üyeler arasındaki gümrük duvarları kaldırılmalıdır. Yükümlülüklerin karşılıklı olarak yerine getirilebilmesi için bu hususların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Bölgenin yeniden yapılanmasında temel etken özel sektör olacaktır. Üyelerdeki özelleştirme ve yeni özel sektörün

oluşturulması sürecinde bölgeye önemli miktarda sermaye ve teknoloji transferi gerekli olacaktır. Buradan hareketle Türkiye'nin fırsatı kaçırmaması, Rusya'ya açtığı Eximbank kredileri sayesinde dış ticaretinin ne kadar büyük bir hızla arttığını gözönünde bulundurarak, diğer ülkelere açtığı kredileri arttırmaması ve yeni krediler aması lehine bir hareket olacaktır.

KEiB yesi ülkelerdeki yabancı sermayenin ortak yatırım ile ülkeye girmesi, mali ve ekonomik düzenlemelerin yetersiz olduğu bu ülkelerde riski azaltmakta ya da tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca bürokrasi, hammadde sağlanması ve işyeri bulma gibi sorunlarında zm sağlanmaktadır. Bu da KEiB yesi ülkelerde ortak yatırım sayısının son birkaç yılda hızla artmasını sağlamıştır.

KEiB projesinin başarısı için devletler arasındaki resmi temas ve görüşmelerde, yapılmayı bekleyen işleri ortaya çıkaracak ve fiilen yürütecek iş çevrelerinin temsil edilmesi, bunlara görev verilmesi bir zorunluluktur. Büyük bir pazarı kapsayan KEiB, ye ülkeler tarafından giderek artan ekonomik ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla herhangi bir zorlama olmadan oluşturulmuştur. Umulur ki, özellikle bu nedenle başarı şansı yüksek olacaktır.

S O N U Ç

20. yy.ın sonlarına yaklaşırken dünya, önümüzdeki yüz - yıllarda çok daha net olarak anlaşılabilir olacak olan çok önemli gelişmelere sahne olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği'nin ikiye böldüğü dünya 1980'lerin sonlarında Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan halk hareketleri ile mevcut dengesini farklılaştırma eğilimi içine girmiştir. Böylece Doğu'da uygulama alanı bulan sosyalist sistem kendini yenileyemeyerek çökmeye başlamıştır.

1989'da sözkonusu sistemin belirgin çöküşü, ilgili ülkelerde politik ve ekonomik alanda büyük kargaşaların yaşanmasına yol açmıştır. Aynı zamanda dünyada iki büyük güç arasında kurulan denge bozulmuş, yeniden yapılanma arayışları başlamıştır. İşte bu aşamada " Bölgeselleşme " ve " Entegre olma " hareketleri ortaya çıkmıştır.

Bu hareketler çerçevesinde en önemli bütünleşmeler arasında Avrupa'da sınırlarını çizen AT, EFTA, ve Amerika, Kanada ve Meksika arasında imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması ile, Maastricht Anlaşması sayılabilir.

Bu bütünleşme hareketlerine benzer bir girişim Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi Projesi'dir. Buna ilişkin öncü düşünce 1990'lara yaklaşıldığında Türkiye tarafından or -

taya atılmış, 1990'nın sonlarında görüşmelere başlanmış, bütün çalışmalar 1992 başlarında tamamlanarak 3 Şubat 1992'de anlaşma parafe edilmiş, 25 Haziran 1992'de de Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanarak resmen kabul edilmiştir.

KEiB projesi üye ülkeler arasındaki mevcut geleneksel bağlar, coğrafi yakınlık, birbirini tamamlayıcı nitelikteki ekonomilerden yararlanma amacı ile pazar ekonomisi ve demokrasiyi esas alan bir işbirliği içinde dünya ekonomisiyle kaynaşma anlaşması olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda kısa vadede ülkelerarası ve ülkeler dışı işbirliği için uygun ortam oluşturulmaya ve taraflar arasındaki ticari ilişkiler geliştirilmeye çalışılacaktır. Uzun dönemde ise bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkileri daha çok geliştirebilmek için mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı sağlanmaya çalışılabilir.

Bu bütünleşmenin yaşama şansı bazı önemli koşulların gerçekleşmesi ile gelişecektir.

Çoğu sosyalist ekonomi sistemini terketmiş ülkeler olan üyelerin demokrasiyi ve pazar ekonomisini benimsemeleri projenin ekonomik çerçevesine işlerlik kazandıracaktır.

Üye ülkelerden bazıları arasında köklü anlaşmazlıklar vardır. Örneğin Azari - Ermeni ihtilafı iki ülkenin de üyesi

oldukları KEiB içinde tıkanmalara yol açabilecektir. Nitekim Kasım 1993'te Rusya destekli Ermeni birliklerinin yeni Azerbaycan yönetimini sürekli etkisiz halde tutması, ardından Elçibey döneminde imzalanan Boru Hattı Sözleşmesinin feshedilerek Rusya'nın isteği doğrultusunda değiştirilmesinden sonra Azerilerin aniden işgal altındaki topraklarını geri almaları dikkat çekici bir olaydır. Bu KEi modelindeki ülkelerarası yakınlaşma ve ekonomik bütünleşme için yitirilmiş bir fırsat sayılabilir. Değişen petrol hattı güzergahıyla petrolün maliyeti artacak, ayrıca sağlanacak gelirlerin büyük bir kısmına SSCB döneminde olduğu gibi tek başına Rusya sahip olacaktır. Burada yeni bir kaynaşma değil, eski bütünleşmenin devamı görülmektedir. Bu projenin geliştirilmesi aşamasında olumsuz bir adımdır.

Benzer şekilde projeye üye ülkelerden Türkiye ve Yunanistan arasındaki tarihi çekişme bu işbirliğinin geliştirilmesinde olumsuz bir etkidir. Olumsuzluk Yunanistan'ın Türkiye'ye olan düşmanca tavrı ve bu tavırla sürdürdüğü rekabeti noktasında ortaya çıkabilir. Bu tür çekişmeler, ileri düzeyde bir ekonomik entegrasyonu engelleyebilecek çaptaadır.

Dünyadaki ekonomik entegrasyon örneklerinde olduğu gibi KEiB'te de ticaret ve yatırımlar üzerindeki engellemeler ve kısıtlamalar kalktıkça ticaret hacmi artacak, girişim ve yatırımlar hızlanacak ve üye ülkelerin refahı bundan olumlu

yönde etkilenecektir.

KEiB'in öncü rolü, bölgede iş üretilmesi için gerekli ortamı yaratmak olacaktır. Karadeniz havzasındaki ülkelerin birçoğu, KEiB'e kendileri için Batı'ya açılan bir yol olarak bakmaktadırlar. KEiB'e üye olan ülkeler arasında en kalabalık ilk üç ülke Türkiye, Rusya ve Romanya'dır. Ermenistan, Arnavutluk, Moldova ve Gürcistan ise nüfusu 4.5 milyona ancak ulaşan ülkelerdir. Ülke büyüklükleri açısından da Rusya en büyük ülkedir. Bunu Türkiye ve Ukrayna izlemektedir.

Yunanistan ve Türkiye dışında KEiB üyesi ülkelerin nüfus ve ekonomik güçlerine göre dünya ticaretindeki payları oldukça düşük düzeydedir. Bunun nedeni ekonomik açıdan merkeze bağlı olarak yönetilmeye alışkın olan ülkelerin, bağımsızlıklarını kazanana değin, dışa açılmadan, ekonomik ilişkilerini kendi aralarında yürütmüş olmalarıdır. Bir diğer neden ise döviz yetersizliği sorunu olan bu ülkelerin ticari işlemleri mal alışverişi şeklinde gerçekleştirmek zorunda olmalarıdır.

Ükelere tek tek bakıldığında, Arnavutluk'un daha önceki son derece dışa kapalı olmasının, her alanla ilgili teknolojik düzeyinin Doğu Bloku ortalamasının altında kalmasına yol açtığı görülecektir. Arnavutluk, Haziran 1991'de AGİK'e üye olarak dünya ile bütünleşme sürecinde önemli adımlar atmaya başlamıştır.

Azerbaycan tarihi ve kültürel özellikleriyle Türkiye için özel bir öneme sahiptir. Ülke ekonomisi genellikle tarım ve petrole dayalıdır. Sanayi kuruluşlarının çok az olduğu bu ülkedeki fabrikalarda yıllık üretim kapasitesi son derece düşük, teknoloji ise oldukça geridir. Azerbaycan'ın diğer Cumhuriyetler ile bağımlılığı başta petrol olmak üzere, hemen hemen bütün üretim alanlarında sözkonusudur.

Bulgaristan 1990'a değin sosyalist sistemin katı bir uygulayıcısı olmuştur. Doğu Bloku ülkelerinden uygun fiyatlarla hammadde sağlayabilmesi bu ülke ekonomisinin gelişmesini sağlamıştır.

Ermenistan Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olan ülkeler arasında en yoksul olanlarından biridir. Burada sını ve tarımsal üretim oldukça düşük, sanayideki işgücünün oranı da arzulanan düzeyin altındadır.

Gürcistan'da da Ermenistan'da olduğu gibi bir yoksulluk hakimdir. Burada kişi başına düşen milli gelir oldukça aşağı seviyelerdedir. Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri arasında ekonomik güç açısından söz konusu ülke alt sıralarda yer almaktadır.

KEİB üyesi Moldova'nın Bağımsız Devletler Topluluğu içinde tarımsal ve sınıai üretimdeki payı % 1'lerdedir. Bu ülkenin başlıca ürünleri arasında çelik hammaddesi üretimi, tarımsal makine, şeker ve tütün sayılabilir.

Romanya'da sanayi setörü önem kazanmıştır. Özellikle petrol rafinerileri ve petrokimya sanayi gelişmiştir. Rusya BDT ülkeleri arasında sanayileşme, devlet idaresi, uluslararası ilişkiler alanında diğer cumhuriyetlere göre çok gelişmiştir. Ekonomisi büyük ölçüde kendine yeterlidir. Mevcut olan eksiklikler ise liberal ekonomiyi yeni tanıyor olmasındandır.

Türkiye 1980 sonrasında ihracata yönelik sanayileşme politikasını benimsemiş, bu doğrultuda uygulamalara ağırlık vermiştir. KEİB projesinde üstlenebileceği rol, diğer üyelerin yararına ticari ilişkileri yoğunlaştırmak, finansal açıdan üyelere yol gösterici olmak ve bölge kaynaklarının harekete geçirilmesinde öncülük etmek şeklinde olabilir.

Ukrayna ekonomik açıdan BDT ülkeleri arasında Rusya'dan sonra 2. sırada yer almaktadır. Zengin ekonomik kaynaklara sahiptir. Bunlar arasında kömür ve demir madenleri ile tahıl ürünleri sayılabilir.

KEİB üyesi Yunanistan KEİB'e kısıtı olmayan ikinci ülkedir. Ekonomik yapısı AT'a üye olmasından sonra önemli bir değişim ve gelişim göstermiştir. Bu işbirliğinde Türkiye ile benzer işlemlere sahip olacağı umulmaktadır.

KEİB projesinin gelişmesi Batı dünyası açısından önemli bir pazarın oluşması anlamına gelecektir. Bu proje, soğuk savaşa son verilmesinden sonra yaşanan değişimlerde sözkonu-

su bölgede en temel özgürlükler, insan hakları, adalet gibi kavramlara dayanan barış ve güvenliğin oluşturulması için önemli katkılar sağlayabilecek bir entegrasyondur. Bu projenin başarılı olabilmesi, en çok üye ülkelerin bu girişime samimi bir bağlılıkla önem vermelerine bağlıdır. Ayrıca KEİB'deki yaşam şartlarına üye ülke insanları karşılıklı olarak uyum göstermekte, etnik ve kültürel açıdan kendilerini birbirlerine yakın hissetmektedirler. Ülkelerin ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı nitelikte olmasının yanısıra, diğer ülkelere ithal edilen malların bu ülkeler arasında ticareti imkanı da vardır.

KEİB'te önemli bir diğer nokta da yaşam düzeyi daha düşük olan bölgelerin teşvik edilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi için çaba gösterilmesidir. Bu amaçla işbirliği çerçevesinde ihtiyaç duyulan projeler teşvik edilmelidir.

Bu projenin hayata geçirilmesinde çok önemli bir diğer faktör de finansman imkanlarının yaratılması olayıdır. Burada kuruluş sürecinde olan Karadeniz Ticaret ve Yatırım Bankası kendisine özen gösterildiği ve önem verildiği oranda sözkonusu sorunu çözücü bir merkezi kuruluş olarak ortaya çıkabilir. Buna bağlı olarak üye ülkeler arasında ortak bir dış ticaret politikası uygulanabilmesi için gerekli kurum ve kuruluşların oluşturulması zorunludur.

Böylelikle dış ticarete olumsuz etkisi olan miktar kısıtlamaları ve gümrük vergileri uygulamaları da zaman içinde azaltılabilir.

Bölgenin yeniden yapılanmasında temel etken özel sektör olmaktadır. Üye ülkelerden bazılarında uygulama aşamasında olan özelleştirme ve özel sektörün oluşumu sürecinde bölgeye önemli miktarlarda yabancı sermaye ve teknoloji transferi gereklidir.

KEİB projesinin başarısı için devletler arasındaki resmi görüşmelerde, yapılması gereken işleri ortaya çıkaracak ve yürütecek iş çevrelerinin temsil edilmeleri ve bunlara görev verilmesi zorunludur. Bu proje büyük bir pazarı kapsamaktadır ve üyeleri herhangi bir zorlama olmadan bir araya gelmişlerdir. Başarı şansı bu açıdan vardır ama bunun gerçekleşmesi için, projeye işlerlik kazandıracak hazırlıkların zaman geçirilmeden fiiliyata dökülmesi gerekmektedir.

Bu noktada sözkonusu proje çok parlak umutlar vaat etmektedir, üyelerin yoğun ilgisi ve desteğinden yoksun kalması herşeyden önce gelen en yaşamsal şarttır.

KAYNAKÇA

=====

Kitaplar

1. ARMAOĞLU, FAHİR; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914 - 1990;

C.2; 2.B; Türkiye İş Bankası Kültür
Yayınları; Yayın NO: 313; Tisamat Ba -
sım Sanayi; Ankara 1992; 334 sayfa.
2. BALKIR, CANAN; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi

(KEİB) Ekonomik Bir Değerlendirme;

TÜSİAD; Yayın NO: TÜSİAD - T / 93,
5 - 159; Detay Basım Limited Şirketi;
istanbul, Mayıs 1993; 119 sayfa.
3. The ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT (EIU); Bulgaria, Alba -
-----
nia, Country

Profile 1992-93;

Annual Survey Of

Political And

Economic Backgro-
-----
und; EIU Limited;

London 1993;

51 sayfa.

4. EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Country Profile

1992 - 93; Annual Survey Of Political And Economic

Background; EIU Limited; London 1993; 118 sayfa.
-----
5. EIU; Georgia, Armenia, Azerbaijan; Central Aisan Repub-
-----
lics; Country Report NO:1 1993; Analysis Of Econo-
-----
mic And Political Trends Every Quarter; EIU Incor-
-----
porating Business International; London 1993;

64 sayfa
6. EIU; Romania, Bulgaria, Albania; Country Report NO: 1

1993; Analysis Of Economic And Political Trend

Every Quarter; EIU Incorporating Business Interna-
-----
tional; London 1993; 38 sayfa
7. EIU; Ukraine, Belarus, Moldava; Country Report NO: 1

1993; Analysis Of Economic And Political Trends

Every Quarter; EIU Incorporating Business Interna-
-----
tional; London 1993; 39 sayfa.
8. ENGiN NAZIM, SEZER ÖZLEENEN; Ukrayna; KEiB / BDT Araş -
-----
tırma DiZiSi NO: 2; iTD Ya-
yin No: 1992 - 24 istanbul;

70 sayfa.

9. GÖZÜBÜYÜK, A. ŞEREF; Anayasa Hukuku; S Yayınları; Ankara

1986; 272 sayfa.
10. IMF; Annual Report Of The Executive Board For The Fi -
-----
nancial Year Ended April 30 1991; Washington D.C.
-----
119 sayfa.
11. IMF; Summary Proceedings Of The Forty-Sixth Annual Mee-
-----
ting Of The Board Of Governors; October 15 - 17

1991; Washington D.C.; 306 sayfa.
-----
12. iGEME; Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuri -
-----
yetleri; Ankara 1992
-----
13. iTO; A Social And Economic Atlas Of Turkey; The istan -
-----
bul Chamber Of Commerce; Publication NO: 1992-20;
istanbul 1992; 71 sayfa.
14. MiHMANDARLI, NURAN; Azerbaycan; KEiB / BDT Araştırma

DiZiSi No:6; iTO Yayın No: 1992-28;
69 sayfa.
15. ORHAN, OSMAN, Z, SEZER., ÖZLENEN; Rusya; KEiB / BDT

Araştırma DiZiSi No:1
iTO Yayın No:1992-23;
96 sayfa.

6. SEZER, ÖZLENEN; Romanya Ülke Etüdü; iTO Yayın NO:

1991 - 18; 45 sayfa.
17. TÜSiAD; 1993 Yılına Girerken Türk Ekonomisi; TÜSiAD

Yayın NO: T / 93.1158; istanbul, Ocak 1993;
133 sayfa.
18. ULUDAĞ, İLHAN; Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk

Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sos -
-----
yo-Ekonomik Analizi; Türkiye ile İlişki-
-----
leri; TOBB Yayını; Yayın NO: 249; istan-
-----
bul 1992; 544 sayfa.

Bültenler

---

19. BSEC; Summit Decleration On Black Sea Economic Coope -
ration; BSEC Secretariat; BS / BD (91) 1 ; is-
tanbul, June 25 1992; 7 sayfa.
20. DEiK; Azerbaijan, April 1993; DEiK Bulletin; istanbul
1993; 6 sayfa.
21. DEiK; 1991 - 1992 Economic Policy Measures Of The BSEC
Member Countries; DEiK Publication; istanbul
31.8.1992; 14 sayfa.
22. DEiK; Türk - Rus Ekonomik ilişkileri; DEiK Bülten ;
Eylül 1992; istanbul; 16 sayfa.
23. DEiK; Turkey And The Former USSR; DEiK Bulletin;
November 92; istanbul; 6 sayfa.
24. DEiK; Ukrayna; DEiK Bulletin; Nisan 1992; istanbul;
6 sayfa.

Makaleler

---

25. AKYAZI, EYÜP; " Bölgesel Entegrasyon Bazında KEİB "
Dünya Gazetesi; S.10573 - 3620;

11.8.1992; S. 4
26. BALKIR, CANAN; " Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi "
Gözlem Dergisi; 6.7.1992
-----
27. ÇIKRIKÇI, MUSTAFA; " Globalleşme ve Bir Çözüm; Karade -
niz Ekonomik İşbirliği Anlaşması";
Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergi -
-----
si; Y. 29; S. 3; istanbul
--
Mart / 1992
28. ELEKDAĞ, ŞÜKRÜ; " KEİB "; Dünya Gazetesi; S.10573-3460;

3.2.1992; s. 12
29. ERTEN, TAYLAN; " Türkiye Azerbaycan Projesini Gelişti -
riyor "; Dünya Gazetesi; S: 10573-3950

13.5.1993; s. 8
30. GÖKYİĞİT, NİHAT; " KEİB'in Başarı Şansı "; DEİK Yayını

13.7.1991; istanbul; 5 sayfa

31. HACKETT, PETER; " Ukrayna Ticari Atakta "; Dünya Gaze -
-----
tesi; S. 10573-3810; 20.3.1993; S. 8
-----
32. IOFFE, YULI; " Ukrayna Petrol ve Gaz Endüstrisinin Bu -
günkü Durumu, Gelişme Perspektifleri,
Diğer Ülkeler ile İşbirliği imkanları ";
Dünya Gazetesi; S.10573-3916; 28.7.1993
-----
s. 4
33. ÖZFATURA, MUSTAFA NECATİ; " Bakü - Ceyhan Hattı Fiyas -
kosu "; Türkiye Gazetesi;

21.12.1993; s.7
34. ŞAHİNOĞLU, ATALAY; " 1993 Yılı Başlarında Romanya Pazarı
ve Türkiye "; Dünya Gazetesi;

S. 10573-3804; 13.3.1993
35. ULUDAĞ, İLHAN; " Türk Cumhuriyetleriyle Kliring Birli -
ği'nin Kurulması ihtiyacı "; İTO Gaze-
-----
tesi; Y. 36; S. 1779; 24.9.1993;
-----
ss. 2 - 6
36. YILDIRIM, ZEKERİYA; " KEİ ve Kalkınma Bankası Üzerine
Düşünceler "; DEİK Dökümanı; is -
-----
tanbul; Ağustos 1992; 5 sayfa

Gazeteler

---

7. Dünya Gazetesi;

S. 10573 - 3405 ; 30 Kasım 1991
S. 10573 - 3461 ; 4 Şubat 1992
S. 10573 - 3844 ; 1 Mayıs 1993
S. 10573 - 3871 ; 5 Haziran 1993
S. 10573 - 3895 ; 3 Temmuz 1993
S. 10573 - 3916 ; 28 Temmuz 1993

38. International Herald Tribune ; June. 26.1992

39. İstanbul Ticaret Odası Gazetesi ;

Y. 34 ; S. 1698 ; 7 Şubat 1992
Y. 35 ; S. 1727 ; 4 Eylül 1992
Y. 35 ; S. 1751 ; 26 Şubat 1993

EK

İSTANBUL DEKLERASYONU

(KEİ Anlaşması'nın Tam Metni)

" 1) Avrupa'daki hızlı ve kapsamlı değişimler ile Helsinki Nihai Senedi, onu izleyen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK - CSCE) belgeleri ve yeni Avrupa'ya ilişkin Paris Şart'ında (hanter of Paris) içerilen prensiplere dayanarak kıta halklarının bir barış ve güvenlik dönemi oluşturmaya dair kararlılıklarını dikkate alarak,

2) Müreffeh ve birleşmiş bir Avrupa'nın, temel özgürlüklere ve insan haklarına dayanan bir demokrasi, sosyal adalet ve ekonomik özgürlük yoluyla refah ve bütün üye ülkeler için eşit güvenlik gibi ortak değerleri tanıyarak,

3) Üye ülkelerin potansiyelleri ile coğrafi yakınlık ve reform süreciyle yapısal değişimlerin olanak tanıdığı karşılıklı yarar sağlayıcı ekonomik işbirliğini geliştirecek fırsatları dikkate alarak,

4) Karadeniz'in çevre sorunlarının bölge halklarının refahı açısından önemini bilincinde olarak ve ekonomik kalkınmada doğal çevrenin korunmasının hayati önem taşıdığını dikkate alarak,

5) Ekonomik işbirliğinin, AGİK sürecine, Avrupa çapında ekonomik bir alan oluşturulmasına, aynı zamanda üye

ülkelerin dünya ekonomisiyle daha üst düzeyde bütünleşmesine katkı olarak geliştirilmesi yolundaki niyet teyit edilerek,

6) Üye ülkelerin ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeyi desteklemek ve özel teşebbüsü teşvik etmek için kendi aralarında ve diğer ilgili ülkelerle hem ikili, hem de çok taraflı işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesinin sağlanmasını ortak amaç olarak benimseyerek,

7) Üyeler arasındaki ekonomik işbirliğinin, bunun yükümlülüklerini yerine getirmelerini ve üçüncü ülkelerle, uluslararası kuruluşlarla ve AT ile diğer bölgesel girişimlere katılımlarını engellememesi konusunda görüş birliği içinde olarak,

8) Dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirerek Karadeniz'in bir barış, istikrar ve refah denizi olmasını temin etmeyi amaçlayarak,

9) Üye ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğinin, Helsinki Nihai Senedi'nde yer alan prensipler, onu izleyen AGİK belgelerindeki kararlar ve evrensel kabul gören uluslararası hukuk kuralları temelinde geliştirileceğini beyan ederek,

10) Ekonomik işbirliğinin aşamalı olarak geliştirileceğini ve bu süreçte öncelikler belirlenirken, üye ülkelerin belli ekonomik koşullarının, çıkarlarının ve ilgi alanlarının ve özellikle pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülke -

erin sorunlarının dikkate alınacağı konusunda görüş birli -
i içinde olunarak,

11) Bu belgenin koşullarını kabul etmek kaydıyla
ye ülkeler arasındaki tüm ekonomik işbirliğinin ilgili di -
er devletlere de açık teyit edilirken, üye ülkeler, onla -
ın ekonomik ve mali kuruluşları, işletmeler, firmalar ile
ölgesel ve uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar da or -
ak çıkarlar doğrultusundaki projelerin gerçekleştirilmesin -
e yer alabileceklerdir.

12) Aşağıda belirtilen, çeşitli etkinlik alanlarını
çeren kapsamlı bir çoktarafli ve ikili Karadeniz Ekonomik
şbirliği'nin geliştirilmesine karar vererek,

13) Üye ülkeler, ticaret ve sınai işbirliğini de
çermek üzere ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularında
bütün olanaklardan ve fırsatlardan en iyi şekilde yararlanma -
caklarına ilişkin kararlılıklarını teyit ederek, şirketlerin
kuruluşların ve işletmelerin aşağıdaki alanlarda ortak çı -
karlar doğrultusundaki projelere katılımlarıyla bu süreç
içinde somut adımlar atacaklarını beyan ederler.

- Altyapı da dahil olmak üzere ulaştırma ve haber -
leşme
- Enformatik
- İstatistiği de içermek üzere ekonomik ve ticari
bilgi değişimi

- Ürünlerin sertifikalandırılması ve standardizasyonu
- Enerji
- Madencilik ve mineral hammaddelerin işlenmesi
- Turizm
- Tarım ve tarıma dayalı sanayiler
- Veterinerlik ve sıhhi koruma
- Sağlık ve eczacılık
- Bilim ve teknoloji

14) işbirliğinin geliştirilmesi için üye ülkeler, ticari ortamın iyileştirilmesi, firma ve işletmelerin bireysel ve ortak girişimlerinin teşvik edilmesi amacıyla,

- ikili müzakereler yoluyla, işadamlarının bir - birlerinin ülkelerine giriş, kalış ve buralarda serbest do - laşımlarını ve firma ve işletmeleri arasında doğrudan ilişki kurulmasını kolaylaştırarak,

- Küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağ - layarak,

- Mal ve hizmetlerin karşılıklı ticaretinin art - tırılmasına katkıda bulunarak ve üçüncü ülkelere yönelik gü - kümlülüklerini ihlal etmeme kaydıyla, her türlü engelin aş - malı olarak ortadan kaldırılması ya da azaltılması çabaları sürdürülerek, bu yöndeki gelişmenin uygun koşulları temin edilerek,

- Yakın bir gelecekte çifte vergilendirmenin ön -
lenmesi ile yatırımın korunması ve teşvik edilmesi konula -
rındaki anlaşmaların sonuçlandırılarak ve yürürlüğe koyula -
rak yatırım, sermaye hareketi ve sınıai işbirliğinin değişik
şekillerine uygun koşullar temin edilerek,

- Ulusal kurallar ve uygulamalara uygun olarak,
üye ülkelerin katılımcı firma ve işletmelerine imkan yara -
tılması amacıyla üye ülkelerde düzenlenen uluslararası iha -
lelere ilişkin bilgi değişimi teşvik edilerek,

- Serbest bölgelerde işbirliği desteklenerek,

15) Üye ülkeler, özellikle Karadeniz'deki doğal çev -
renin korunması ve iyileştirilmesi ve bio - üretken potansi -
yelin korunması, kullanılması geliştirilmesi konularında,
çevre koruması yolundaki ortak projelerin hazırlanması da
dahil olmak üzere gerekli adımları atacaktlardır.

16) Üye ülkeler, karşılıklı ekonomik ve ticari işbir -
liğini geliştirmek ve Karadeniz Bölgesi'nde ortak çıkarlar
doğrultusundaki belirli projeleri uygulamak amacıyla, hükü -
metler ve hükümet dışı kuruluşlar düzeyinde uygun kredi ve
mali sözleşmelerin sonuçlandırılmasını teşvik edecek ya da
gözönünde bulundurarak ve uluslararası kuruluşlar ile üçüncü
taraf lar yoluyla olanlar da dahil olmak üzere kaynakların
geçirilmesi yollarını ayarlayacaklardır. Bu bağlamda " Ka -
radeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası " kurulması yolları -

nı araştıracaklardır.

17) Yeni hedeflerin belirlenmesi ve gelişmelerin izlenmesi amacıyla en az yılda bir kez olmak üzere, üye ülkelerin Dışışleri Bakanları arasında, dönüşümlü olarak düzenli toplantılar yapılacaktır. Değişik alanlardaki işbirliğine yönelik düzenlemelerin önerilmesi için, uzmanlardan oluşan geçici ve kalıcı çalışma grupları oluşturulacaktır. Üye ülkeler, işbirliğinin şu anki aşamasında kurumsal esnekliğin sağlanmasının gerekli olduğu görüşündedirler. Uygulamadaki deneyimlerinden yararlanılabilmesi amacıyla iş camiasının temsilcileri de bu sürece katılmaya davet edilmelidirler.

18) Üye ülkelerin onayı alınmak kaydıyla, mevcut belgedeki koşullara uyacaklarını taahhüt eden ülkeler bu işbirliği sürecinde yer alabilirler. Üçüncü ülkelerin işletmeleri, kuruluşları ve firmaları da ortak çıkarlar doğrultusunda hazırlanan projelere ilgilerini belirtebilecekler ve uzlaşma sağlanması halinde uygulama aşamasında yer alabilecekler. Bölgesel ve uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar da bu projelerin yürütülmesine katkı sağlayabilecekler "

BSEC PROJECT
AND
ECONOMIC RELATIONS OF MEMBER COUNTRIES
WITH TURKIYE

SUMMARY

PREFACE

The separation of USSR, the new republics who took their independences from the separated USSR and the struggle of these new independent countries for the free economy formed an economic cooperation idea that can be realized under the leadership of Türkiye. This idea took its precise lines in the subscription ceremony held on June, 25, 1992 in Istanbul. The above mentioned idea was given start by eleven countries.

But unfortunately, because of some historical conflicts among a few members and unacceptable stubborn acts of the relevant members cause to face serious setbacks in practise. On the other side, fortunately, we shouldn't forget that the agreement was a very fruitful future. As stated above, Türkiye may have to show her political experience and take the leadership of the cooperation.

I wish to thank a great many people for help in this work. Among those I should mention are my mother, sister and father who never left me alone. Thanks to my husband in writing of these pages.

And lastly, to my little baby who, on every stage of my work were with me, to my lovely daughter who, expect her basic needs, were very sensitive to ; endless thanks to my unique Sılagün.

Fatma Bayraktar

PART ONE
KEIB PROJECT

The new independent republics that came into being with the seperation of USSR, the old countries of old block opening their doors to the world by taking advantages of market economy, have brought the greatest opportunities for Türkiye. The general name of above mentioned developments, that mean a substantial cooperation of the countries being neighbor of eachother and an economic enteg-ration of the Karadeniz Catchment, is Black Sea Economic Cooperation (BSEC).

The most outstanding factors drecting Türkiye to join such a regional cooperation may be seen below :

- The importance of Türkiye's role, as a bridge binding Euro-
pe, Asia and Middle East, will grow
- Türkiye's entegration with the neighborhood countries shar-
ing a common history and culture will make it easier, from the stand-
point of Türkiye, to take advantage of these changes.

The first step to be taken in order to put into practise the BSEC is to prepare a detailed document showing and explaining the tar-gets clearly. Of course some vital aims and principles will be given priority in this document. After the priorities are determined, coo-perations and relations of members with other countries that remain out of the agreement will be discussed.

After these two steps are taken, institutional structure of cooperation and conditions of membership will be explained.

The aim of BSEC, by taking advantage of geographical neighborhood and similar and supplementary economic structures of members, is to fasten the economic, commercial, scientific and technologic development between the members and to make the Karadeniz Catchment centre of peace, cooperation and welfare in the region.

The role of BSEC is to prepare the necessary infrastructure for fruitful work. This cooperation and integration is, from the standpoint of members, a way leading them to the west and a connection bringing their economies together with the world.

The rich experience of Türkiye, on the other hand, will be very helpful for the members of BSEC during the transition period of their economies.

If the BSEC is put into practice successfully, volume of business and investment between the members will grow and financial will be more easily handled than the past.

Declaration of BSEC, including the 6 republics too of the old USSR, was signed on June 25, 1992 in Istanbul. In the ceremony nine of the countries were presented by their presidents, and the rest by their prime ministers. The doors of BSEC, for any country ready to accept the conditions, are open. It was observed that Yugoslavia, Czechoslovakia, Kazakhstan, Poland and Belarus show a tendency to join the integration consisting of Albania, Armenia,

Azerbaijan, Bulgaria, Greece, Moldova, Georgia, Romania, Russia, Turkmenistan and Ukraine.

The reasons of the integration, in the eyes of members, are shown below :

- To develop the existing industrial structures and build new ones

- To prepare and practice a substantial industrial policy on the basis of regional speciality and build an integrity among the members so as not to be effected by changes and developments of other regional movements.

But of course, BSEC has some structural problems. These may be summarised in two groups :

- Some conflicts among the members of the cooperation bring lack of confidence in the region

- It seems to be difficult, as the members do not have any experience in the market economy, that the liberation of the countries seems to take a long time. And this long period will possibly make the practice of the BSEC late.

In general, we may talk about the below mentioned proposi-
tions :

- The member countries may play an important role to keep the
pace permanently in the region by joining other regional coopera-
tions

- The necessary institutions and laws should immediately be
built

The member countries level very important responsibilities.

These are :

- Common investment (including international investment)

- To make the necessary structural amendments in order to
build the regional organizations

- To upgrade the qualities and standards of regional pro-
ducts to the world level

- To support the regional institutions that are able to en-
ter the world markets

- To dismiss the technological imparities among the members

- And need for the specialists who will realize the technolo-
gical transfer among the members.

PART TWO

BSEC

MEMBER COUNTRIES

ALBANIA

The government's main objectives are the extension of private ownership and the wideranging liberalisation of economic activities. It includes :

- Amendment to the land law to speed up the privatisation of operatives
- Spending up and completing the ongoing privatisation in retail trade, services and transport; restructuring food and light industry enterprises to prepare them for privatisation ; in heavy industry privatisation is likely take longer.
- A new law on enterprises will be introduced to reorganise nationalised enterprises into shareholding companies
- Encouraging the creation of new private firms. Including eliminating the monopoly position enjoyed by owned enterprises.
- Legislation will be introduced to do away with almost all

etail price controls; food prices will be liberalised and controls will remain on only a few essential goods and services (electricity, oil products, telecommunications)

- All government controls on domestic trade will be eliminated to allow firms and individuals to buy and sell freely

- Foreign trade is to be liberalised and licences for export will be phased out as far as possible

Jan 1992 adoption of several fiscal laws, laws on profit tax on turnover tax, on the income tax, on excise duties.

The rate of the profit tax is 30 % the profit tax of the joint ventures and the enterprises with complete foreign capital which exploit the mineral and energy resources is 50 %.

Economic Indicators	1988	1989	1991	1991	1992
Industrial Output Growth (%)	2.0	5.2	-6.0	-50.0	10
Exports (\$ m)	260	309	258	100	65
Imports (\$ m)	318	393	423	100	120
Assets with Banks (\$ m)	139	308	222	27	53
Liabilities to Banks (\$ m)	113	392	461	394	384
Exchange Rate (mid-year) Lk: \$	5.69	6.00	5.61	6.05	80.3

ARMENIA

As an inheritance of the former system, Armenia has strong economic links with Azerbaijan. Its economic situation and future is dependent on the political relations with Azerbaijan and solution of the territory conflict. As an issue Armenia is willing to strengthen its relations with Türkiye.

Jan 1992, all prices were freed with the exception of bread, milk, salt, medicine, public utilities and transportation services. Energy price increases were enacted Jan 1992. Plans are under consideration to import energy directly from Iran or Türkiye.

May 1992, Armenia found itself facing a sharp fuel-energy crisis because of the North-Osetian decision to block oil and gas pipelines to Georgia. In response to it Georgia cut off fuel deliveries to Armenia.

In the beginning of 1992, a presidential decree removed restrictions on foreign trade, except for the granting of special foreign export licenses to individual enterprises. Armenian exporters were seen as inexperienced in foreign trade and the Government wants to minimize fraud. Export licenses were viewed as a necessary tool to ensure that a potential exporter first satisfied domestic market quotas.

As part of the search for new export markets, a general trade agreement was signed with China in Jan 1992. Biletarel negotiations, resulting in 13 interrepublican trade protocols were endorsed by

the government and the governments of other republics. Each protocol determines import and export volumes to and from another republic but does not specify the prices to be charged in these transactions.

Budget Structure :

For 1992, the fiscal situation is severely affected by the pressures resulting from the economic blockade. In accordance with the price liberalisation in the other republics, a VAT with a uniform rate must be introduced.

The main sources of the 1992 budget are enterprises profit tax, individual income tax, the VAT with a with a common rate of 28 %, tax on fixed assets, excise duties and hard currency tax.

The enterprise profit tax is progressive, from 12 % to 25%, bank and financial institutions are obliged to pay a 45 % profit tax rate. Newly formed enterprises are exempt from the tax for the 2 years.

Tax on fixed assets of State-owned enterprises is expected to be introduced in order to raise revenue, induce privatisation and discourage rapid wage growth. Tax rates will vary by sector. Agricultural fields 2 %. Electrical and technical goods 4 %. Radios, electronics, communication equipment 6 %.

Excises are planned to be levied on spirits, wine cognac, tobacco, caviar, jewelry, fur, coffee and tea, carpets, cars electronic goods. The possibility of imposing an excise on petroleum products is under discussion. Beginning in 1992, a temporary 25% hard currency tax on revenues from exports of goods and services in order to provide needed foreign exchange was imposed.

Economic indicators	1989	1990	1991	1992
GDP at current prices (Rb m)	9.490	9.692	15.671	...
Real GDP Growth %	12.4	-7.4	-19.3	-44.7
NMP at current prices (Rb m)	6.915	6.977	12.329	...
Real NMP Growth %	14.2	- 8.5	-11.8	-40.0
Exports (Rb m)	3.691	3.523	...	...
Imports (Rb m)	4.898	4.662	...	...
Trade Balance	1.207	1.139	...	...

AZERBAIJAN

Between Dec. 1991 and Feb. 1992, laws on the protection of foreign investment, on the Securities and Commodities Exchange, and on taxation of juridical persons were adopted.

Jan 1992, foreign investment law enacted. Foreign investors can create their own companies and joint ventures, buy real estate or securities, conclude treaties. They can participate to privatizations. Imports for the use of foreign investors are free of custom and import taxes.

Price liberalisation :

Jan. 1992, 90 % of producer prices and 80 % of consumer prices were freed. Prices on 14 groups of goods and services including oil and gas, electricity, public transportation, communication services and basic consumer goods remained controlled.

July 1992, adoption of a resolution which should initiate a new increase of prices.

August 1992, Georgia's national currency ' manat ' will be introduced into the domestic monetary market. The primary cost of one manat is planned to be equal to ten Rubles. According to the officials, the main reason of its introduction is an extreme shortage of Rubles in Azerbaijan.

The 1992 budget :

There are three enterprise profit tax 25 % on annual taxable income of up to rub 200,000.- 30 % on income between rub 200,001.- and rub 400,000.- 35 % on income excess of rub 400,000.-.

There is a single VAT rate of 28 %. Imports from other republics of the former USSR are not subject to tax.

Foreign Trade :

Jan. 1992, a decree established hard currency fund for the allocation of foreign exchange surrendered by exporters. It specified the rates of retention by exporters for different types of goods and services. The rates vary with the degree of processing and range from 15 % for natural gas and electricity to 100 % for education and health services a minimum surrender rate of 10 % applies to joint ventures. Licences are approved for specific products of each firm. A firm can not export goods produced by another firm. Strategic foreign exports are also subject to quotas.

Import licenses are required only for defense goods.

In 1992 Azerbaijan has signed trade agreements with all republics of the former USSR except Armenia and Russia.

Economic Indicators	1988	1989	1990	1991	1992
===== GDP at current prices (Rb m)	14.164	15.484	14.697	22.409	...
NMP at current prices (Rb m)	19.910	10.919	10.712	17.752	...
Real GDP Growth %	3.6	-4.4	-11.7	-0.7	-21.8
Real NMP Growth %	4.2	-6.0	-11.5	-1.9	-30.0
Exports (Rb m)	6.782	7.123	6.430	12.200	...
Imports (Rb m)	5.672	5.190	5.752	11.010	...
Trade Balance	1.110	1.933	678	1.190	...
=====					

BULGARIA

In the new system, free entrepreneurial activities in manufacture, trade and services, freedom for price formation have to be favoured. Consumers's interests should be protected.

The IMF has approved a stand-by credit of 212 \$ million over the next 12 months in support of the government's economic and financial program.

In 1991 - 1992 the following acts entered into force :

- Law on ownership and use of agricultural land
- Laws on accountancy, statistics, turnover tax and excise tax, fair competition, audit office, cooperatives and privatisation.
- Acts on trade, foreign investment, business of foreign persons and protection of foreign investment, and banks and lending.

Foreign Trade :

Import licenses are required only for imports of goods subject to special regime, intergovernmental agreements, trade protocols, clearing agreements and imports paid by credits granted to the state. The import quotas were fully abolished since 1991, while the temporary 15 % import tax was taken away since May 1992.

Export Regulations :

Export licence is required for goods subject to import quotas under agreement signed by Bulgaria and also for goods within framework of the quotas determined in the agreements between Bulgaria and EC, Bulgaria and Canada. Such quotas are applied for export of textiles products.

There are goods prohibited for export :

Crude oil, gas-fuel oil, kerosene, motor petrol and other petrols, hides, skins and raw pigskins, pork pancreas, wool, flax and hemp, coarse and bread grain and flour, sunflower seed, vegetable oils, ferrous and non-ferrous scrap metals, fire wood, wine grapes, coniferous and broad leaflet timber.

There are free trade zones and they may be set up in sea or river ports, international airports, transport and forwarding centres, along highways and railways as well are 3 types of free trade zones, industrial-commercial, transport-commercial, tourist. All payments relating to the activities conducted in these zones are effected in hard currency.

Feb. 1992 a trade protocol has been signed between Bulgaria and Russia. It's a clearing settlement of payments in dollars. Bulgaria is to import crude oil and naturel gas and export cigarettes, medical supplies, foods, meat and soda ash.

An excise tax of 70 % is to be applied with reference to risky, heavy drinks, jewelry and precious metals. At 60 % rate are taxed perfume, tobacco and cigarettes. Leatherwear, furcoats and brandy are charged at 50 %. Wine, beer, coffee, tea, video-technique, matches and gaz lighters are taxed at 40 %. Excise duties on liquid fuels have recently been reduced and vary at present between 10 % and 40 %.

Economic indicators	1988	1989	1990	1991	1992
NMP at current prices (Lv bn)	29.4	30.8	32.5	118.2	183.6
Real NMP Growth	2.4	-0.4	-11.8	-16.7	-14.0
Exports \$ bn	3.5	3.1	2.5	3.4	3.5
Imports \$ bn	4.5	4.3	3.3	2.7	3.5

GREECE

It has a mixed economy with the public sector in 1990 estimated to account for 22.6 % of total consumption and 25.8 % of investment in fixed assets. The economy is characterised by high public sector deficits, delays in privatisation, lack of success in curbing tax evasion repeated postponements of the revision of social security legislation.

A 3 year stabilisation program for the economy is being implemented. It requires the creation of a macro economic environment favouring investment. Leading firms to modernisation on the one hand and productive expansion on the other.

The economic policy in 1992 reflects a restrictive income policy in the public sector and the forthcoming reform in tax legislation which is expected to boost investment. The main objectives are a reduction of inflation rate to 12 % - 13 %, a drastic cut of public sector borrowing as a percentage of GDP to 10 - 11%, the acceleration of deregulation and privatisation of firms.

Feb. 1992, a mini tax bill was enacted. It introduces reduced withholding tax scales for employees and pensioners.

March 1992, the first phase in the deregulation of petroleum product prices took effect for a 5 month transition period the government proposes to set a ceiling price. The first ceiling price represented increases of 5.4 - 12.4 % for petrol, 14.2 % for motor diesel and 5.1 % for heating diesel. (fuel prices will be freed completely as of August.)

The aim of the monetary policy over recent years has been to slow inflation and to support the balance of payments.

The way of considering privatisation has changed. It is viewed as a means of saving money instead of generating cash. This change is reflected in the revisions in the budget forecasts for privatisation proceeds.

The EC, in its efforts to promote economic convergence prior to the introduction of the single market, agreed in 1988 to increase its structural funds to 14.3 Ecu billion.

Foreign Trade :

Because of high imports of fuel, raw materials and semi-finished products for industry, Greece runs a persistent trade deficit.

It has had strict foreign exchange control restrictions since the 1930s though the system is gradually being liberalised in compliance with obligations arising out of EC membership.

Exports remain subject to exchange controls and proceeds must be surrendered within 180 days of shipment. Since the summer of 1989, exporters have been allowed to open accounts in foreign exchange with banks operating in Greece.

Economic indicators	1990	1991	1992
GDP at current prices (Dr bn)	10.569	12.863	15.062
Total GDP Growth %	-0.1	1.8	1.3
Exports (\$ bn)	8.1	8.7	9.6
Imports (\$ bn)	19.8	21.5	21.8

MOLDOVA

Since 1991, there is any an effort to reform the country. The " Draft Economic Reform Program " states the board objective of establishing a market economy based on private ownership.

May 1992, adoption of a price regulation procedure for monopolist-enterprises. (producing silk, textiles, furniture and leather, color TV sets, washing machines and cement)

Foreign Trade :

There is currently a system of licences and quotas and a list of goods for which remains a monopoly of the state. Defence materials and art work are subject to state monopoly for foreign trade purposes. 18 food raw materials, 21 consumer goods and 21 technical-industrial articles are subject to export licenses and quotas. They include grape wines, champagne, cotton fabrics, silk clothes, refrigerators, television sets, washing machines, furniture, carpets. The duties are not levied on the goods exported to the states of the Ruble's zone. Licenses and quotas are applicable to all types of transactions including barter or compensatory transactions, as well as to joint ventures. Feb. 1992, export of medicine medical equipment is prohibited. As regards foreign trade taxes, imports are still subject to the former USSR tariff rates.

In Jan. 1992, the government signed bilateral agreements on trade with China, Denmark, Sweden, Netherlands, Yugoslavia, Italy and Spain.

They have introduced the VAT with a uniform rate of 20 %, a new income tax, broadened the excise tax to wine, raw materials, tobacco, carpets, clothing and natural leathers and modified the enterprise profit tax for firms under state control.

June 1992, a decree was signed, lifting VAT on sales of some by's goods.

May 1992, a decree introduced new tariffs for the aims of social security. The tax rate for non-state enterprises and organizations became equal to 45 %.

The National bank has fixed rates of interests on credits of commercial banks at a level of 25 %. It is also going to introduce new multi-usage coupons of 50 Ruble. It is related to the acute shortage of cash money. The 200 Ruble coupons had already been introduced.

Establishment of a privatisation fund in 1992.

Economic Indicators	1989	1990	1991
GDP at market prices (Rb m)	11.218	12.750	22.252
NMP at market prices (Rb m)	8.272	9.443	16.480
Real NMP Growth %	8.8	-1.5	-11.9
Consumer Price Inflation %	...	4.2	98.0

GEORGIA

The economic reform will concern the abolishment of all existing restrictions on export / import of goods and services.

March 1992, changes in the taxation of foreign trade.

- Banks are allowed to open foreign exchange accounts for all residents.

- Abolition of the registration fee required of foreign partners in joint ventures and payable in foreign currency.

- No restrictions on repatriation of profits of joint ventures and other foreign investments.

- Abrogation of the 15 % tax of the total value of reexported goods and the goods transited across the Georgian territory.

- Lift of a state tax on import of goods and services.

- No general license is required. There are no other limitations other than a specific license for the transaction where this is required. For exports, 58 products are subject to such licenses and at present 12 products mostly food items are not permitted.

Export duties range from 5 % to 90 % but are not imposed on inter-republican trade. For imports, only medicine, drugs and weapons are subject to specific license requirements. Customs duties range from 5 % to 55 %.

At the same time, all registered enterprises and organisations irrespective of the form of property were allowed to carry out foreign economic activity and to open hard currency accounts with the country's banks.

From July 1992, only the Ruble will be legal tender for domestic operations in Georgia and foreign exchange bureaus will be established. But in Sep. it is going to introduce its national currency and is planning to receive 22 billion new bank notes named " Manety " .

Price liberalisation in April 1992. All legal entities of country of any form of property were allowed to set free prices on goods and services produced by them.

Introduction of the 28 % rate of VAT. Exemptions include grains, bread, milk, transportation, sales of government property in connection with privatisation, insurance and banking services.

June 1992, the government approved the conception of privatisation of trade and public feeding objects in the country.

Economic Indicators	1989	1990	1991
GDP at current prices (Rb m)	14.355	14.915	23.473
NMP at current prices (Rb m)	9.898	10.866	16.961
Real NMP Growth %	-2.4	-11.1	-28.1
Consumer price inflation %	.. .	4.8	81.1

ROMANIA

A provisional agreement has been reached with the IMF on a 500 \$ million stand-by credit. An additional 700 \$ has been promised by the G - 24. 130 Ecu million is also to be disbursed under the EC phare program in 1992. Industrial restructuring and privatisation and agriculture are largest beneficiaries.

The 1992 budget has yet to be passed by Parliament. The government is to try to restrain the growth of the state budget deficit by cutting subsidies for the 16 basic products for which prices are still controlled. Subsidies are to be cut by 25 % from May 1992. Increase in corporate profit taxes are also planned.

Regarding privatisation, funding has now been secured for almost all 20 of the firms in the early privatisation program.

The government is to take a hands off approach, confining its role to setting economic policy, developing the country's infrastructure and establishing an appropriate legislative and institutional infrastructure for a functioning market economy, the priority sectors are food and agro-industrial industries, energy, consumer goods, industrial equipment, construction materials, paper, tourism, services, chemicals.

In that context, packages of laws and measures have been adopted since early 1991 and are still under application. There are : Law on state-owned enterprise restructuring, company law, law on privatisation of commercial companies, tax on profit law, banking activity law, foreign exchange regulation and foreign investment law.

Economic Indicators	1989	1990	1991
=====			
GDP at market prices (Lei bn)	798.0	844.0	1.575
Real GDP Growth %	-5.8	-8.1	-15.0
Exports (\$ bn)	10.5	5.8	4.1
Imports (\$ bn)	8.4	9.1	5.3
=====			

RUSSIA

End of June 1992, the Russian government discussed on a new program of development of reforms. There are 3 stages : The economy should be liberalised and have financial stability. Restructuring will be vested in privatisation and future development of entrepreneurship activity. Finally, economic growth will go along with a radical reconstruction of the economic system.

Economic Activity

May 1992, resolution to stabilise production in the metal industry, June 1992, decree on bankruptcy signed and approval of the law on patents. The inventor receives exclusive rights on usage of his invention on the territory of the country, 79 from 86 administrative regions completed formation of territorial departments of the State Committee on anti-monopoly policy.

Budgetary Policy

June 1992, The Russian government presented a draft budget for 1992. Under it, the deficit will amount 2.3 % of the GDP.

The main articles of revenues will be first VAT, second assets of the social insurance fund and pension fund, and third income tax.

Monetary Policy

On Jan.1992, a comprehensive price liberalisation was implemented. About 80 % of wholesale and 90 % of retail prices were freed. All remaining administered prices at the retail level, by the end of March 1992 will be eliminated. By the end of April 92, all forms of energy, prices were to be liberalised except coking coal. These prices will be moved to world market levels no later than the end of 1993.

Currency Stutation

As of May 1992, there were five Ruble exchange rates in the Russian republic : The market exchange rate of the bank of Russia, the special commercial rate, the free market rate, the tourist rate, The Russian administrative rate.

Privatisation

A new law has been adopted June 1992. The law includes a number of anti-monopoly measures. A program of privatisation has been adopted as well.

Foreign Trade

June 1992, 11 decrees and regulations were signed by Boris Yeltsin. They specify that strategic exports have been limited to enterprises and organisations authorised by the Ministry. The export tariff has also been considerably altered by new regulations.

The import tariff has the following features. Import duties are payable at a base rate of 5 % of a contract value. Special rates are foreseen in 13 commodity positions. Import duties are payable in Rubles at a unified exchange rate. The base and special rates are applied in relation to countries enjoying the most favoured nation regime in Russia. Imports from developing countries are free from duties.

An agreement among 9 former Soviet Republics has created a zone of unified transit rules, clearance duties and customs declaration forms. For western companies, this will mean elimination of unnecessary delays in transportation of goods on republican borders.

TURKIYE

Compared to the previous years, the economy slowed down in 1991 influenced by external, political and internal factors. The most striking feature of the economy is the high rate of inflation. Another aspect is the significant public sector deficit. Also due to economic stagnation and accelerating devaluation of the lira, imports fell, while merchandise exports remained more or less stable in dollar terms.

In January 1992, revised targets within sixth five year development Plan are published. And in March, the Government has taken measures for investment incentives such as credit facilities and exemption from VAT on imported machinery.

The desire to create a more competitive environment has pushed the government to include among its other actions, privatisation of state economic enterprises concentrated mainly in the manufacturing industry. According to the announced plans they will become limited liability joint-stock companies subject to commercial codes, run by professional managers.

The monetary authorities did not implement a monetary program in 1991 because of the uncertainties with respect to fiscal and budgetary developments in the economy. In January 1992, the Cabinet re-organised the Money and Credit Board and renamed

it the Money, credit and coordination Board. This board will decide to adopt and announce policies regarding domestic and foreign economic activities and money, credit and financial operations. In February 1992, the Türkiye-EEC Financial Agreement is signed by and between the European Community Housing Fund and Türkiye.

Important capital market reforms have been proposed for 1992. Their main aim is to improve and expand the primary market, the operating conditions in the Istanbul Stock Exchange, and to develop the secondary market.

Foreign Trade

Türkiye continues to favour exports which continuously increased over the past decade. The new decree for the Promotion of exports and Foreign Exchange Generating Activities came into force in mid-march 1992. The new regulations comprise various incentives to support exports at the production stage. A reduction of 25 % will be granted in the cost of electricity used in the production of export goods. Manufacturer exporters are entitled to purchase fuel-oil needed in the production of export goods at international prices, free of customs duty and fund levies.

In January 1991, the import regime is amended. Taxes and funds on 265 items are changed. While taxes and funds levied on several industrial raw materials, cars and automotive industry

products are reduced, the funds levied on imports of live stock, sugar and milk powder are revised upwards. Funds levied on imports of several agricultural products are raised and some further products are included in the fund list. On the other hand, imports of some hygienic materials for human life are exempted from customs duty.

An anti-dumping surtax is levied on imports of some articles from Romania, Taiwan and China in order to prevent unfair competition.

In April 1992, a cooperation protocol is concluded by and between the Turkish Government and The EEC covering the policies and measures on industrial, technological, cultural and social cooperation, and customs union between the parties in 1992.

UKRAINE

Consideration of a new economic program to introduce its own currency, rapid privatisation, strict reduction of the budget's deficit, tough credit policy, price liberalisation, total convertible substitution by coupon.

June 1992, the prices of milk and dairy produce, vodka and spirits, meat and meat products were freed.

Feb. 1992, law on restricting monopolise and prevention of unfair competition in entrepreneurial activities has been adopted.

July 1992, the law on bankruptcy comes into force, and adoption of a state program of privatisation of assets of state enterprises.

Budget Revenue

Jan. 1992, the VAT is levied at a fixed rate of 22 % for goods and services whose prices have been liberalised and 28 % for goods and services whose prices remain administered. It is to be applied on all transactions, including consumption, capital goods imports but excluding exports.

Excises were also introduced for tobacco products, alcoholic beverages and other luxuries with the aim both of mobilising additional revenue and of adding a progressivity element to consumption taxes on these products.

Feb. 1992, law on taxation of incomes of enterprises and organisations. The enterprise profits tax is levied at the rate of 35 %.

Foreign investment law, March 1992

Foreign capital can be repatriated or be reinvested in the Ukrainian economy, and grants foreign investors generous concessions. The law contains guarantees against nationalisation or expropriation of foreign capital. It removes the complex system of licensing thereby enabling foreign firms to export goods purchased with money earned in Ukraine. A foreign investor is exempt from paying income tax during the first five years after declaring his first profit.

Foreign Trade

April 1992, decree on its liberalisation.

All legal entities were granted power to be engaged in foreign economic activity.

All existing customs restrictions on imports should be lifted in Ukraine.

Export of ready-made products should be made totally exempted from licensing.

Barter transactions will be considered as ordinary export/import deals liable to taxation.

Re-export of goods from Russia to Ukraine became prohibited.

The export licenses will be allowed only among the producers of exported services and goods. The export of produce, manufactures by joint ventures created in the territory of the country with the participation of foreign capital is exempted from licensing.

National, historical or cultural property and against copy right legislation cannot be exported.

Economic Indicators	1989	1990	1991
GDP at market prices (Rb m)	154.107	164.761	262.103
NMP at market prices (\$ m)	180.298	214.545	7.020
Real NMP Growth %	4.1	-3.4	-9.6
Exports (Rb bn)	48.1	45.7	51.0
Imports (Rb bn)	54.6	53.8	63.1

PART THREE
GENERAL VIEW

Türkiye and Albania Foreign Trade (\$ million)

Years	Exports	Imports	Balance
1987	987	954	33
1988	6.753	1.193	5.560
1989	3.955	814	3.141
1990	5.680	1.453	4.227
1991	19.344	3.583	14.761

Mainly Exports to Türkiye From Azerbaijan

Products	\$
Petrol	28.481
Motor	37.843
Cotton	6.050.822
Copper	1.331.185

Mainly Exports To Azerbaijan From Türkiye

Products	\$
Small Equipment	185.918
Machinery	1.171.723
Sugar	1.310.800
Tea	2.016.000
Butter	2.461.503

Türkiye And Bulgaria Foreign Trade (\$ m)

Years	Imports	Exports	Balance
1989	3.3	26.7	23.4
1990	31.9	10.4	-21.5
1991	136.9	76.0	-80.9
1992	199.2	64.2	-135.0

Türkiye And Romania Foreign Trade (\$ m)

Years	Imports	Exports	Balance
1989	237.6	52.8	-184.8
1990	202.5	83.2	-119.3
1991	198.6	105.1	-93.5
1992	256.0	173.0	-83.0

Türkiye And Russia Foreign Trade (\$ m)

Years	Exports	Imports	Balance
1989	704.8	569.7	108.1
1990	530.7	1.247.4	-716.7
1991	610.6	1.119.9	-509.3
1992	234.7	409.8	-175.1

Exports To Ukraine From Türkiye

Product	Value (\$ m)
Wheat	445
Barley	1.103
Butter	359
Sugar	303
Cacao	239
Drinks	21

Imports Of Türkiye From Ukraine

Product	Value (\$ m)
Brown Coal	235
Coal	597
Petrol	266
Alcohol	12.766

Türkiye And Greece Foreign Trade (\$ m)

Years	Imports	Exports	Balance
1989	101	125	24
1990	129	139	10
1991	77	143	66
1992	21	10	-

There are, for BSEC, some important conditions so as to be accepted as an important regional agreement.

- Member countries should build the democratic order completely and shorten the transition period, for the market economy as far as possible

- Members of BSEC should freely be able to join any other agreements

- The substantial conflicts existing between some members should be dismissed

In order to put into practice the agreement, BSEC should, by the member countries, be seen as the most appropriate cooperation for their economic interests. The success of BSEC, at this point, may be explained under the light of some reasons shown below :

- Countries in the region are, with their ethnic structures and cultures, very close to each other

- All the members have great market potentials

- Economic structures of members are supplementary for each other.

The most important factor for the success of BSEC is firstly to determine the cooperation areas consciously and secondly to find sources to solve the finance problems.

Foreign trade policies of members should be able to meet the long term needs.

Customs walls between the member countries may gradually be eliminated after the structural and institutional amendments, necessary organisations are built.

The private sector will, in rebuilding the region, have the main role.

Türkiye should be aware of this chance.

The growing economic needs of the region indispensably brought the relevant countries together without any force or difficulty. It is hoped, with the above mentioned reason, that the cooperation will likely be successful.

THE RESULT

After the cold war period, the mentioned region witnessed many changes. One of these is BSEC. This great integration is based on the basic freedoms, human rights and justice. And also maintaining the peace and security of the region are among the other important targets of the cooperation. The future of this integration depends on its members' cordiality.

As stated before, the neighborhood countries of the Karadeniz area came together to build an economic cooperation without any political force or difficulty. This reason why the cooperation has a big chance on the way to success. So as clearly seen, the future of BSEC, provided all the members do everything in order to put into practice the project, seems very much fruitful.

SUMMIT DECLARATION

ON

BLACK SEA ECONOMIC

COOPERATION

The Heads of State or Government of Albania, Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Greece, Moldova, Romania, Russia, Turkey and Ukraine ;

1. Taking into account the profound and rapid changes in Europe and the determination of the peoples of the continent to shape a new era of peace and security on the basis of the principles laid down in the Helsinki Final Act and the follow-up CSCE documents and particularly in the Charter of Paris for a New Europe,

2. Recognizing that a prosperous and united Europe will evolve on shared values such as democracy based on human rights and fundamental freedoms, prosperity through economic liberty and social justice, and equal security for all our countries,

3. Taking into consideration the potential of the participating States and the opportunities for enhancing the mutually advantageous economic cooperation arising from their geographic proximity and from the reform process and structural adjustments,

Conscious of the importance of the environmental problems of the Black Sea for the well-being of their peoples and recognizing that it is vital to ensure the environmental sustainability of their economic development,

6. Confirm the intention to develop economic cooperation as contribution to the CSCE process, to the establishment of Europe-wide economic area, as well as to the achievement of a higher degree of integration of the participating states into the world economy,

7. Share the common objectives to achieve the further development and diversification of both bilateral and multilateral cooperation among them as well as with other interested countries, to foster their economic, technological and social progress, and to encourage free enterprise,

8. Agree that their economic cooperation will be developed in a manner not contravening their obligations and not preventing the promotion of the relations of the participating States with third parties, including international organizations as well as the EC and the cooperation within the regional initiatives,

9. Aim to ensure that the Black Sea becomes a sea of peace, stability and prosperity, thriving to promote friendly and good-neighbourly relations,

9. Declare that the economic cooperation among the participating States will be developed on the basis of the principles of the Helsinki Final Act and the decisions in the subsequent CSCE documents, as well as of the other universally recognized principles of international law,

10. Agree that the economic cooperation will be promoted gradually and, while determining the priorities in this process, they will take into account the specific economic conditions, interests and concerns of the countries involved, and particularly the problems of the countries in transition to market economy,

11. Affirm that the whole economic cooperation among their countries is open for the participation of other interested States recognizing the provisions of this Document. As regards projects of common interest, individual countries, their economic and financial institutions, enterprises and firms as well as regional and international economic and financial institutions could be involved in their realization,

12. Decide to develop comprehensive multilateral and bilateral Black Sea economic cooperation, covering the various fields of activity as specified below,

13. Affirming their determination to make best use of all possibilities and opportunities for expanding and

multiplying their cooperation in the fields of economics, including trade and industrial cooperation, of science and technology and of the environment, the participating States declare that they will take from now on concrete steps in this process by identifying, developing and carrying out, with the participation of their competent organizations, enterprises and firms, projects of common interest, inter alia, in the following areas:

- transport and communications, including their infrastructure;
- informatics;
- exchange of economic and commercial information, including statistics;
- standardization and certification of products;
- energy;
- mining and processing of mineral raw materials;
- tourism;
- agriculture and agro-industries;
- veterinary and sanitary protection;
- health care and pharmaceuticals;
- science and technology,

14. In order to promote their cooperation, the participating States will act to improve the business environment and to stimulate individual and collective initiative of the enterprises and firms directly involved, mainly by:

- facilitating, via bilateral negotiations, the prompt entry, stay and free movement of businessmen in their respective territories and encouraging direct contacts among enterprises and firms;

- providing support for small and medium-sized enterprises;

- contributing to the expansion of their mutual trade in goods and services and ensuring conditions favorable to such development by continuing their efforts to further reduce or progressively eliminate obstacles of all kinds, in a manner not contravening their obligations towards third parties;

- ensuring appropriate conditions for investment, capital flows and different forms of industrial cooperation, notably by concluding and putting into effect, in the near future, agreements on the avoidance of double taxation and on the promotion and protection of investments;

- encouraging the exchange of information on international tenders organized in the participating States so as to give the opportunity to their enterprises and firms to participate therein, in accordance with the national rules and practices;

- encouraging cooperation in free economic zones.

15. The participating States will take appropriate steps, including by promoting joint projects, for the protection of the environment, particularly the preservation and the improvement of environment of the Black Sea, and the conservation, exploitation and development of its bio-productive potential,

16. The participating States will consider or encourage the conclusion of appropriate credit and financial arrangements at governmental and non-governmental level and will seek to mobilize funds, including through international institutions and third parties, for the purpose of expanding their mutual economic and commercial cooperation and implementing specific projects of common interest in the Black Sea area. In this context, they will consider the possibilities and the ways of establishing a "Black Sea Foreign Trade and Investment Bank".

17. Meetings of the Foreign Ministers of the participating States will be convened regularly on rotation basis, at least once a year, to review progress and to define new targets. By common understanding, ad hoc and permanent working groups of experts are to be set up to propose the necessary arrangements concerning the cooperation in different fields. The Participating States

consider that at this stage of their cooperation it is necessary to ensure institutional flexibility. Representatives of the business community should be invited to this process so as to benefit from their practical experience.

18. Those States which commit themselves to the observance of the provisions of the present document can join, with the approval of the participating States, the whole process of cooperation. Organizations, enterprises and firms of third parties will also be given the possibility of indicating their interest in projects of common interest and, in case of agreement, of taking part in their implementation. Regional and international economic and financial institutions may also contribute in the carrying out of these projects.